

- 3 **Pääkirjoitus**
Kyky kirjoittaa: luovan kirjoittamisen ja tieteellisyyden
välimaastossa
Heidi Grönstrand ja Kukku Melkas
- 5 **Artikkelit**
Sentimentalistisia juonteita pohjoismaisessa realismissa
Saija Isomaa
- 21 Huoli kunniallisuudesta: valkoiset naiset ja luokka Joyce Carol
Oatesin romaanissa *Because It Is Bitter, And Because It Is My Heart*
Lotta Kähkönen
- 38 **Puheenvuorot**
Luovuutta, tutkimista ja julkista kirjoittamista
Risto Niemi-Pynttäri
- 43 Litterärt skapande – en produktiv gemenskap
Ann-Christine Snickars
- 47 Luova kirjoittaminen Turun yliopistossa: kirjoittajakoulutuksen
"eurooppalainen" malli
Liisa Steinby
- 52 Taideopiskelijana tiedeyliopistossa
Saara Henriksson
- 56 **Arvostelut**
Mukan poetiikan perusteet
Leena Mäkelä-Marttinen: *Olen maa johon tahdot. Timo K. Mukan
maailmankuvan poetiikkaa*
Toni Lahtinen

- 59 60-luvun ankkalammikon laajaa ja yksityiskohtaista perkausta
 Trygve Söderling: *Drag på parnassen, del I: Medelklass med mänskligt ansikte, del II: Modernistdebatten*
 Mikko Carlson
- 61 1900-luvun kirjallisuutemme metakirjallisia kerrostumia
Metaliterary Layers in Finnish Literature. Toim. Samuli Hägg, Erkki Sevänen ja Risto Turunen
 Milla Peltonen
- 63 Sovjetfantasyns insmugglade kritik
 Jenni-Liisa Salminen: *Fantastic in Form, Ambiguous in Content: Secondary Worlds in Soviet Children's Fantasy Fiction*
 Mia Österlund
- 66 Rikos ja aikalaisdiagnoosi
 Voitto Ruohonen: *Kadun varjoisalla puolella. Rikoskirjallisuuden ja yhteiskuntatutkimuksen dialogeja*, Andrew Nestingen: *Crime and Fantasy in Scandinavia. Fiction, Film and Social Change*
 Paula Arvas
- 70 **Uusinta kirjallisuudentutkimusta**
- 76 **Abstracts**

Heidi Grönstrand ja Kukku Melkas

Kyky kirjoittaa: luovan kirjoittamisen ja tieteellisyyden väli- maastossa

Luovan kirjoittamisen opetus on kirpakoita näkemyksiä herättävä aihe. Kaikki eivät suinkaan ole tervehtineet riemuissaan tämän uuden oppiaineen rantautumista akateemiseen maailmaan, useimmiten juuri kirjallisuuden oppiaineiden kainaloon. Oppiaineen tieteellisyys on kyseenalaistettu tai väitetty, että kirjoittamista ei voi opettaa. Kirjallisuuden opiskelijoiden oletetaan yleensä itsestään selvästi kirjoittavan hyvin ja valintakokeissakin testataan lähinnä lukutaitoa. Opiskelijat kaipaavat kuitenkin opetusta myös kirjoittamisessa.

Kaikesta vastustuksesta huolimatta luovan kirjoittamisen oppiaine on vakiinnuttanut asemansa usean yliopiston kirjallisuusoppiaineissa ja se on saavuttanut hurjan suosion opiskelijoiden keskuudessa. Jyväskylän yliopiston avoimen yliopiston puolella luovaa kirjoittamista on opetettu 20 vuoden ajan, ja se on yksi humanististen alojen suosituimmista oppiaineista avoimen puolella. Kun Jyväskylän yliopiston yhteistyöoppilaitokset, muun muassa Oriveden opisto, lasketaan mukaan, vuosittain opinnot aloittaa reilut 200 eri-ikäistä opiskelijaa. Yliopiston luovan kirjoittamisen maisteriohjelma on puolestaan toiminut jo kohta 10 vuotta.

Tähän lehteen olemme pyytäneet puheenvuoroja ihmisiltä, jotka eri yliopistojen kirjallisuuden oppiaineissa toimivat luovan kirjoittamisen opettajina tai päävastuullisina. Mukana on myös opiskelijanäkökulma: luovaa kirjoittamista opiskellut Saara Henriksson kertoo kokemuksistaan, joista on ollut hyötyä työelämässä toimittajana ja tiedottajana eli ammateissa, joihin monet kirjallisuuden oppiaineista valmistuvat. Kun yliopiston yhtenä tärkeänä tehtävänä on myös yhteiskunnallinen vaikuttaminen, kyky kirjoittaa muitakin kuin tieteellisiä artikkeleita on siis varsin merkittävä taito.

Avain-lehden tieteellisissä artikkeleissa Saija Isomaa jatkaa jo jonkin aikaa vahvistunutta tutkimussuuntausta, jossa kiinnostus suomalaisen ja eurooppalaisen kirjallisuuden kytköksiin on keskeisellä sijalla. Artikkelissaan ”Sentimentalistisia juonteita pohjoismaisessa realismissa” Isomaa osoittaa, että sellaiset vakiintuneen aseman saaneiden klassikoiden kuin Ibsenin *Nukkekodin* ja Ahon *Papin rouvan* käsittelemät moraaliset ristiriidat ja naisasiakysymykset avautuvat edelleen uusille tulkinnoille.

Lotta Kähkönen avaa artikkelissaan amerikkalaisen unelman kääntöpuolia Joyce Carol Oatesin tuotannossa ja nostaa esille nykytutkimuksessa tärkeän kysymyksen yhteiskuntaluokasta. Oatesin teoksissa luokkaerot eivät järjesty yksinkertaisten vastakkain-

asettelujen varaan, vaan liittyvät olennaisesti, mutta monimutkaisesti käsityksiin sukupuolesta ja rodusta. Kähkösen artikkelia voi lukea myös analyysinä tämän päivän amerikkalaisuudesta.

Perinteisen arvosteluosaston lisäksi uutuutena on valikoima ajankohtaista kirjallisuudentutkimusta. Luettelon on laatinut Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan kirjaston kokoelmavastaava Petri Kaihoja. Kokonaisuudessaan se on luettavissa KTS:n verkkosivuilta osoitteessa <http://www.helsinki.fi/jarj/skts/index.html>

Syysterveisin

Heidi Grönstrand ja Kukku Melkas

Pahoittelemme, että edellisessä numerossa toimitustyön loppuvaiheessa tapahtuneen virheen takia Sanna Karkulehdon nimi oli kirjoitettu väärin sekä sisällysluettelossa että hänen väitöskirjansa arvion yhteydessä.

Päätoimittajat

Saija Isomaa

Sentimentalistisia juonteita pohjoismaisessa realismissa

Herra Brandes pilkkaa meitä siitä, että luulemme löytäneemme herra Ibsenin teatterista joitakin romantikkojemme ja erityisesti George Sandin, kuten myös Dumas nuoremman, pääajatuksia... [- -] Minä vastaan: – mutta tietysti olemme löytäneet! Ibsen on kaunis ja hyvä romantikkojemme joukossa, kuten ”Alfred de Musset on Byronissa” [- -] On ilmeistä että Ibsenin teatteri on täynnä ajatuksia, jotka ovat vahvasti analogisia niille joita meillä esitettiin jo vuosien 1828 ja 1833 välillä [...] mutta joiden me olimme antaneet jäädä pois käytöstä kun tämä norjalainen lähetti ne meille takaisin nuortuneina. (Jules Lemaître, *Impressions de théâtre* 1898, 83–84; suom. SI.)

Näin kirjoittaa ranskalainen kriitikko ja kirjailija Jules Lemaître vuonna 1898 norjalaisesta näytelmäkirjailijasta Henrik Ibsenistä, jota oli alettu esitellä ranskalaiselle lukijakunnalle lehtikirjoitusten välityksellä jo 1870-luvulla. Lemaîtren kirjoitus on nähty osana 1890-luvun Ranskassa tapahtunutta asennemuutosta, jossa ulkomaiseen kirjallisuuteen alettiin suhtautua aiempaa vihamielisemmin ja sen väitettiin ammentaneen keskeiset aineksensa ranskalaisesta kirjallisuudesta. Lemaître esitti jo vuoden 1896 kirjoituksessaan englantilaisen George Eliotin johtaneen parhaimmat teoksensa George Sandin tuotannosta ja Henrik Ibsenin esittämien aatteiden löytyvän joko Sandilta tai Dumas nuoremmalta. (Ks. Shepherd-Barr 1997, 7, 163–165.) Tämä ei miellyttänyt pohjoismaisen realismin teoreetikkona pidettyä Georg Brandesia, ja hän vastasikin Lemaîtrelle ja muille ranskalaisille *Cosmopolis*-lehdessä tammikuussa 1897 artikkelilla, jota ranskalainen yllä siteeratussa kirjoituksessa kommentoi.

Vaikka Lemaîtren väitteet ovatkin poleemisia,¹ niitä ei ole syytä hylätä suoralta kädeltä. Vertaileva tutkimus on osoittanut George Sandin edustaman ranskalaisen sentimentalismien olleen aikanaan kansainvälisesti merkittävä kaunokirjallinen virtaus, joka jätti 1800-luvulla jälkensä esimerkiksi englantilaiseen, venäläiseen ja suomalaiseen kirjallisuuteen. Vaikutus ei rajoittunut sentimentalisteihin, vaan myös realisteina nähdyt kirjailijat ottivat vaikutteita ranskalaisilta. Esimerkiksi Lemaîtren mainitseman George Eliotin teoksista on löydetty yhtymäkohtia Sandiin.² Vaikka Ibsen kielsi lukeneensa yhtäkään Sandin teosta,³ hänen *Et dukkehjem* -näytelmänsä (1879; suom. nimillä *Nora* ja *Nukkekotit*) viimeinen näytös huipentuu sentimentalistien perusteemaan, velvollisuuksien ristiriitaan. Venäläisistä realisteista esimerkiksi Dostojevski on liitetty Sandiin. Eliot, Ibsen ja Dostojevski ovat kirjailijoita, jotka on tuotu esiin myös suomalaisessa naturalismitutkimuksessa.

Nostan tässä artikkelissa esiin joitakin yhteyksiä ranskalaisen sentimentalismien ja pohjoismaisen realismien väliltä. Luonnostelen niin sentimentalismien estetiikkaa kuin sen kulkeutumista Norjaan ja Suomeen 1800-luvun kuluessa. Artikkelin tarkoituksena on hahmotella suuntaviivoja myöhemmälle tutkimukselle. Yleisesti ottaen artikkelini nousee näkemyksestä, että pohjoismainen ja suomalainen realismi ja naturalismi ovat monilähteisiä ilmiöitä, joiden kansainvälistä taustaa on viimeaikaisesta ansiokkaasta tutkimuksesta huolimatta vielä mahdollista olennaisesti täsmentää.

Debattikirjallisuutta

Tanskalainen Georg Brandes oli aikansa johtava pohjoismainen kirjallisuudentutkija ja kriitikko, jonka ääntä kuunneltiin 1870- ja 1880-luvulla laajasti Pohjoismaissa. Vaikka Brandes ja erityisesti hänen Kööpenhaminassa 3.11.1871 pitämänsä virkaanastujaisluento on perinteisesti nostettu esiin pohjoismaisen realismien laukaisijana, hänen kaunokirjallisista arvostuksistaan on puhuttu vähemmän. Lähempi tarkastelu paljastaa Brandesin arvostaneen myös sentimentalistisia naiskirjailijoita, kuten Madame de Staëlia ja George Sandia.

Brandesin virkaanastujaisluento painettiin johdannoksi suurteokseen *Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes Litteratur (1872–1890)*, jossa Brandes käy läpi eurooppalaisen kirjallisuuden 1800-luvun virtauksia. Teossarjaa luettiin myös Suomessa, ja Minna Canth suomensi sarjan ensimmäisen osan yhdessä Hilda Aspin kanssa (julkaistu 1887). Johdannon usein siteeratussa katkelmassa Brandes esittää eläväksi vain kysymyksiä käsittelevän kirjallisuuden:

Meidän aikoinamme todistaa kirjallisuus siten elävänsä, että se ottaa kysymyksiä väitelläkseen. Niinpä vetää George Sand sukupuolten välisen suhteen tarkastuksensa alaiseksi, Byron ja Feuerbach uskonnon, Stuart Mill ja Proudhon omaisuuden, Turgeniev, Spielhagen ja Emile Augier yhteiskunnalliset asiat. (Brandes 1887, 8; suom. Minna Canth ja Hilda Asp.)

Minna Canth ja Hilda Asp kään­sivät teoksen toisen painoksen pohjalta, minkä seurauksena suomenkielisessä versiossa jätetään mainitsematta ensipainoksessa mainitut uskontoa käsittelevä Voltaire sekä sukupuolten suhteita käsittelevä Alexandre Dumas nuorempi. Uusina toiseen painokseen tulevat Stuart Mill, Ivan Turgenev ja Friedrich Spielhagen. Ensipainoksessa Sand mainitaan avioliiton keskustelunalaiseksi nostavana kirjailijana. (Ks. Brandes 1872, 15.)

Brandesin kannanotoissa kiinnittää huomiota se, ettei hän mainitse ranskalaisen realismien tai naturalismien kärkinimiä, vaikka kyllä tunsi heidän tuotantonsa. Heidän sijastaan mainitaan aatteellisuudesta tai tarkoitushakuisuudesta tunnettuja kirjailijoita. Turgenevin *Isät ja pojat* -romaanin (1862) on nähty venäläisen tendenssiromaanin kärkiteoksena (Valentino 2001), ja Emile Augier on liitetty ranskalaisen aatedraaman

traditioon. Dumas nuorempi muistetaan moraalista kannanotoistaan. Saksalainen Friedrich Spielhagen ajoi Catherine Roperin (2000) mukaan teoksillaan demokraattisen Saksan asiaa. Brandesin katkelman ihanteena on kantaaottava kirjallisuus.

Brandesin listan kärkeen on molemmissa painoksissa päässyt joukon ainoa naiskirjailija George Sand eli Amandine Aurore Lucile Dupin (1804–1876), johon Brandes suhtautui hyvin arvostavasti muissakin yhteyksissä.⁴ Sand oli aikanaan Euroopan tunnetuimpia kirjailijoita mutta on jäänyt nyttemmin sivuun. Esimerkiksi 1830- ja 1840-luvun Englannissa Sand oli seuratuin ranskalaiskirjailija, ja hänen on nähty vaikuttaneen myös viktoriaanisen ajan kirjailijoihin (Thomson 1977, 1–11). Myös Venäjällä Sandin vaikutus oli merkittävä. D. S. Mirsky pitää kirjallisuushistoriassaan (1958, 178) Gogolia ja Sandia venäläisen realismin isänä ja äitinä ja näkee venäläisen realismin satiirisen naturalismin ja sentimentaalisen realismin sekoituksena. Myöhempi tutkimus onkin nostanut esiin Sandin vaikutuksen niin kriitikko Vissaron Belinskiin, venäläiseen naiskysymystä käsittelevään kirjallisuuteen kuin tunnettuihin klassikkokirjailijoihin Dostojevskista Turgeneviin (Eidelman 1994, Genevray 2000). Tolstoin *Anna Kareninakin* antautuu luettavaksi naiskysymyksen ja sandilaisuuden valossa, sandilaisen vapaan rakkauden ihanteen kiistävänä ja perinteistä naiskäsitystä kannattavana teoksena (Eidelman 1994, 139).

Sandin tapaa myös suomalaista 1800-luvun puolivälin ruotsinkielistä romaania käsittelevissä tutkimuksissa. Heidi Grönstrand (2005) analysoi 1800-luvun ruotsinkielisten naiskirjailijoiden sentimentaalisia piirteitä, ja Kati Launis (2001, 108, 122–124) suhteuttaa Marie Linderin *En qvinna af vår tid* -romaanin (1867) sentimentaaliseen sosiaaliseen romaaniin eli Sandin perinteeseen. Hän näkee Linderin romaanin puheenvuorona naisen asemaa koskevassa keskustelussa.

Suomalaisista realismin ja naturalismin kauden kirjailijoista erityisesti Minna Canth tunnetaan Sandin lukijana. Greta von Frenckell-Thesleff (1994, 76) on huomauttanut sosialistisesta ja feministisestä Sandista puhuessaan Canthin tuoneen ”samat tai samansukuiset aatteet suomalaiseen kirjallisuuteen”. Minna Maijala (2008, 86–87) on puolestaan huomauttanut aiempaan tutkimukseen viitaten mahdollisuudesta nähdä jotkut Canthin teosten henkilöahmot, esimerkiksi *Työmiehen vaimon* (1885) Homsantuu, Sandin *La Petite Fadette* -romaanin (1849, suom. *Pikku Fadette*) mallin mukaisina. Suomalaisessa realismitutkimuksessa Sand mainitaan yleisemminkin lähes poikkeuksetta, mutta hänen sentimentaalisuudestaan ei puhuta eikä sentimentalismien ja realismien tai naturalismin suhdetta pohdita. Sentimentaalisten vaikutteiden tunnistaminen ja arvioiminen onkin suomalaisen ja pohjoismaisen realismitutkimuksen tulevia tehtäviä.

Ranskalaisen sentimentalismien estetiikkaa

”Learn, my Gabrielle, that a woman’s life is one long suffering.” (Tarbé de Sablons, *Roseline*, sit. Cohen 2000, 126)

Ranskalaiset naissentimentalistit eivät ole muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta (Madame de Staël, George Sand) jääneet kirjallisuushistorian lehdille, sillä myöhempi realistisen estetiikan voittokulku on sysännyt heidät armotta marginaaliin. Ranskalaisen sentimentalismien arvonalautusta on kuitenkin yrittänyt Margaret Cohen, joka vietti pitkiä aikoja Ranskan kansalliskirjastossa tutkimassa näitä suljettuihin varastoihin unohtuneita teoksia. Työn tuloksena syntyneessä tutkimuksessaan *The Sentimental Education of the Novel* (1999) Cohen hahmottelee sentimentaalisuuden estetiikkaa, johon kuuluvat niin sydämen analyysit kuin vuolaasti virtaavat kyöneleet. Toisaalta Cohen kuvaa realistien ja sentimentalistien taistelua yleisön suosioista. Hän näkee Balzacin ja Stendhalin luoneen realistisen poetiikan sentimentaalisen muodon vihamielisen haltuunoton kautta. Realistit esimerkiksi hylkäsivät sentimentalistisen traagisen kamppailun moraalisten periaatteiden välillä ja esittivät sen sentimentaalisenä illuusiona, josta on luovuttava oman edun tavoittelemisen nimissä. Toisaalta itsekin sentimentalistina aloittanut Balzac pyyhki romaanissaan *Illusions perdues* (1836–1843; suom. *Kadonneet illuusiot*) sentimentalistit historiasta jättämällä heidät mainitsematta kirjakustantamokohtauksessa, jossa keskushenkilö Lucien keskustelee kustantajan kanssa ajan suosikkikirjallisuudesta. Sentimentalististen naiskirjailijoiden teokset olivat tosiasiassa kirjasto- ja myyntitilastojen kärjessä 1800-luvun alkuvuosikymmenten Ranskassa. (Cohen 2000, 12–13, 26–27, 31, 87–89.)

Cohenin (2000, 32–41) mukaan sentimentalistit kuvasivat tyyppillisesti moraalista konfliktia, naisen valintatilannetta ristiriitaisten moraalisten imperatiivien – oman vapauden ja yhteisön hyvinvoinnin – välillä. Eräs skenaario oli kuvata perheen vastustamaa avioliittoa, jossa naisen vapaus valita puolisonsa asettuu ristiriitaan perheen hyvinvoinnin kanssa. Toinen suosittu asetelma oli kolmiodraama, jossa naimisissa olevan naisen rakkaussuhde toiseen mieheen uhkaa yhteisön hyvinvointia. Onnettomassa, usein muiden järjestämässä avioliitossa elävä nainen rakastuu toiseen mieheen ja joutuu tämän seurauksena pohtimaan, kumpaa velvollisuuksista⁵ on noudatettava. Naisen moraalinen kamppailu on keskeinen kuvauksen kohde, ja molemmat vaihtoehdot kuvataan moraalisesti arvokkaiksi mutta myös tuhoaviksi. Valintatilanteeseen joutuminen on käytännössä umpikuja, sillä moraalisella, hyveellisellä ja älykkäällä nais-hahmolla ei ole mahdollisuutta ratkaista ongelmaa rakentavalla tavalla. Naisen osaksi tuleekin kärsimys. Hänen hyveensä toteutuu kyvyssä välttää pahetta ja kärsiä. Toisinaan nainen myös antautuu laittomaan suhteeseen ja tuhoutuu. Teoksissa onkin usein tragedian piirteitä. Realistienkin suosimat aviorikosromaani ja traaginen tyyli ovat

aiemmin olleet sentimentalistien käytössä.

Sentimentaalinen teos ei tyypillisesti sijoita tarinaansa historiallisesti tai kuvaa yksityiskohtaisesti ympäristöä tai henkilöitä. Se keskittyy kuvaamaan traagista konfliktia, mikä heijastuu myös kerronnallisissa ratkaisuissa. Tapahtumat sijoittuvat kodin tiloihin – makuuhuoneisiin, salonkeihin, puutarhoihin –, ja niitä on vähän. Henkilöhahmot kuuluvat samansäättyiseen perhe- tai tuttavapiiriin, ja heitä on vain tapahtumien kannalta tarpeellinen määrä. Heitä ei myöskään yksilöidä realistisesti, vaan heidät esitetään yleisesti kunnioitettavina, minkä Cohen näkee korostavan eettisen konfliktin polttavuutta.

Luonnonkuvauksia kuitenkin käytetään sydämen kuvina, kuvattujen tapahtumien allegorioina, ja rakastunut kuvaa toisinaan rakastettunsa kauneutta yksityiskohtaisesti, sisäistä kauneutta korostaen. Keskushenkilöt kuvaavat tunteitaan kirjemuotoisissa ”sydämen analyysissä”, ja kerronta seuraa velvollisuuksien ristiriidan kärjistymistä retorisesti huudahduksin, syntaktisin muutoksin, hyperbolin ja retorisin kysymyksin. Kun sisäinen konflikti saavuttaa repeämispisteen, kertoja jättää sisäisyyden kuvauksen ja keskittyy piirtämään kuvan (*tableau*) henkilön ruumiillisesta tilasta tai jos syntyy dialogi, se kirjataan ylös. Kertoja suhtautuu kuvattaviinsa empaattisesti ja puhuttelee usein myös lukijaa. (Cohen 2000, 42–76.)

Sentimentalistinen koodi esiintyy Cohenin (2000, 33) mukaan jo Jean-Jacques Rousseauin romaanissa *Julie, ou la nouvelle Héloïse* (1761), mutta virtauksen kulta-aika sijoittui 1790-luvulta 1820-luvulle. Tämän jälkeen koodi jatkoi elämäänsä yhteiskunnallisesti kantaottavassa romaanissa, jota Cohen kutsuu sentimentaaliseksi sosiaaliseksi romaaniksi (*sentimental social novel*). Traditio tunnetaan myös muilla nimillä, esimerkiksi filosofisena, yhteiskunnallisena ja taparomaanina. Aikansa parhaimpana romaanikirjailijana pidetty George Sand on tradition tunnetuin edustaja. Tradition romaanit ilmaisevat painokkaan mielipiteen ajan yhteiskunnallisista kysymyksistä, vaikka mielipiteiden sisältö vaihtelee teoksittain. Valtaosa teoksista käsittelee naisen asemaa. (Mt. 119–124.)

Yksilön vapauden ja yhteiskunnan velvoitteiden ristiriita on kantaottavassakin romaanityypissä keskeinen, mutta yhteisö alkaa näyttäytyä aiempaa kielteisemmässä valossa, vaatimuksia esittävänä ja yksilön alistavana tahona. Tapahtumat johtavat tavallisesti tuhoon tai kuolemaan, mitä lukija osaa usein odottaa jo teoksen alaotsikon tai kertojan tai toisen henkilöitä varoituksen perusteella. Uutena piirteenä tulee yhteiskunnallinen ulottuvuus: protagonistista kärsii, koska hän on alistetussa yhteiskunnallisessa asemassa. Sentimentaalinen sosiaalinen romaani kuvaakin alistettuja: yhteiskunnan lakien, käytöskoodiston tai kaksinaismoraalin puristamia naisia ja luokkaeron vaivaamia alempiluokkaisia miehiä. Kuvaus ei enää umpioitu yksityiseksi rakkausjuoneksi, vaan lukijan huomio ohjataan tapahtumien yhteiskunnallisiin

ehtoihin. Kantaa otetaan myös teosten esipuheissa: esimerkiksi Sand esittää *Indianan* uusintapainoksen (1842) alussa, että naisen asemaa perheessä, avioliitossa ja yhteiskunnassa määräävät lait ovat epäoikeudenmukaisia ja barbaarimaisia. (Ks. Cohen 2000, 119–139.)

Sentimentaalinen virtaus valjastaa käyttöönsä traagisen ja aviorikosromaanin lisäksi myös kolmannen realismiin ja naturalismiin liitetyn historiallisen lajin, melodraaman. Tämän seurauksena hyvä ja paha erotetaan toisistaan selkeästi ja keskushenkilö alkaa näyttäytyä yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuuden uhrina. Romaanit asettavat vastakkain aidon oikeudenmukaisuuden ja epäoikeudenmukaiset lait. Sentimentaalisen sosiaalisen romaanin protagonistit voivat antautua niin avioliiton ulkopuoliseen suhteeseen kuin surmata yhteiskunnan hylkääminä aviottoman lapsensa, puukottaa kilpailijaansa ja tehdä itsemurhan ilman että heidän statuksensa epäreilujen sääntöjen uhrina kyseenalaistuu. Sentimentalismille tyypillinen sydämen analyysi paljastaa henkilöhahmojen kärsimysten ankaruuden, vapaudenkaipuun ja koodien tyrannian. (Cohen 2000, 140–143.)

Naiskysymys ja sentimentalistinen perinne

Ibsenin *Et dukkehjem* on nähty teoksena, joka toi naiskysymyksen keskustelun- alaiseksi 1800-luvun jälkipuoliskon Pohjoismaissa. Mistä naiskysymys oikein ilmestyi? Eräs vastaus saattaa löytyä näytelmän viimeisestä näytöksestä, johon kuuluu seuraavanlainen sananvaihto Noran ja Helmerin välillä:

Nora. Mitä sinä siis luet minun pyhimpiin velvollisuuksiini?
Helmer. Ja sitä minun on tarvis sanoa sinulle! Eivätkö ne ole velvollisuudet miestäsi ja lapsiasi kohtaan?
Nora. Minulla on toisia yhtä pyhiä velvollisuuksia.
Helmer. Niitä sinulla ei ole. Mitä velvollisuuksia ne olisi.
Nora. Velvollisuudet itseäni kohtaan. (Ibsen 1880, 121.)

Helmer ja hänen miellyttämistään tarpeekseen saanut Nora keskustelevat naisen velvollisuuksista, ja puheenalaisiksi tulee kaksi keskenään ristiriitaista velvollisuutta, naisen velvollisuus toisaalta lähiyhteisöä, toisaalta itseään kohtaan. Kyseessä on tyypillinen sentimentaalinen, moraalinen kysymyksenasettelu. Aiemmin miehensä toiveita täyttänyt, kodin ulkopuolisia asioita huonosti tunteva Nora havahtuu velkakirjaväärennöksestä syntyneen perheriidan myötä kyseenalaistamaan asemansa avioliitossa ja yhteiskunnassa. Pohdintansa tuloksena hän kiistää naisen olevan olemassa vain toisia varten ja puolustaa naisen oikeutta omiin valintoihin ja vakavampaan elämään.

Vaikka on selvää, että realismin kauden kirjallisuus syntyi toisenlaisissa historiallisissa ja kansallisissa oloissa ja toisenlaisten esteettisten ihanteiden alaisena kuin ranskalainen sentimentalismi, Ibsenin *Nukkekot*i näyttää olevan temaattisesti yhteydessä sentimentaaliseen perinteeseen. Ibsenin ja sentimentalistien välisiin yhteyksiin on

toisinaan myös viitattu. Lemaître huomautti vuoden 1894 lehtikirjoituksessaan Ibsenin Noran muistuttavan Sandin esikoisromaanin *Indianan* (1832) nimihenkilöä (Thomson 1977, 160). Nykytutkijoista Ibsenin draamatuotantoa tutkinut Toril Moi (2006, 125, 236) huomauttaa näytelmän yhteydestä Madame de Staëlin *Corinneen*: nukkekoti-aihelma⁶ sekä Tarantella-tanssi esiintyvät jo *Corinnessa*. Ibsenin tiedetään arvostaneen tätä romaania ja käyttäneen sitä matkaoppaan tavoin Italian-matkaltaan (mt. 83). Myös Brandes ylistää de Staëlin romaania ja tuotantoa suurteoksensa suomennetussa, ensimmäisessä osassa, josta miltei puolet keskittyy juuri de Staëliin. De Staël on sentimentalisti, jonka myöhemmät tulkitsijat ovat nähneet käsitelleen epäoikeudenmukaisista laeista ja moraalikoodeista johtuvaa naisten alistettua asemaa (Cohen 2000, 136 viite 48).

Näyttää ilmeiseltä, että ranskalainen sentimentalismi on tarjonnut keskeisen kaunokirjallisen⁷ esikuvan venäläisen ohessa myös pohjoismaiselle naiskysymystä käsittelevälle kirjallisuudelle. Pohjoismaisen naisen asemaa käsittelevän kirjallisuuden virstanpylväänä on muistettava ruotsalaisen C.J.L. Almqvistin romaani *Det går an. En tafla ur lifvet* (1839), jossa avioliitto ja naisen asema asetetaan sentimentalistisella tavalla keskustelunalaisiksi kuvaamalla lasimestarin tyttären ja luutnantin epäkonventionaalista, sydämen vapaudelle perustuvaa parisuhdetta. Suhteessa molemmat säilyttävät henkilökohtaisen vapautensa. Almqvistin teos synnytti Suomessakin keskustelun avioliitosta ja naisen vapaudesta. Naisen asemaa käsitellään siis suomalaisessa romaanissa jo ennen realismin kautta, ja monet romaaneista on liitetty yhteiskuntakriittiseen sentimentaaliseen perinteeseen. (Ks. Grönstrand 2005, 103–104, 183–184; Launis 2005, 89–90.) Ibsenin *Nukkekoti* oikeastaan jatkaa sentimentaalista perinnettä, sillä se huipentuu Noran teesiin kahden pyhän velvollisuuden olemassaolosta. Kai Häggman (1994, 131) onkin huomauttanut Ibsenin käsitelleen koko lailla samaa ongelmaa kuin Almqvist 40 vuotta aiemmin. Ibsenin näytelmä vaikutti puolestaan suomalaisen kirjallisuuteen. Niin Ibsenin näytelmä kuin jotkin suomalaisen realismin teoksista osoittavat ongelmalliseksi hegeliläistaustaisen naiskäsityksen, jossa nainen nähdään ensisijaisesti yhteisöllisten velvollisuuksiensa kautta: perheen piiriin kuuluvana vaimona ja äitinä, valtiollisen piiriin vain miehensä kautta kosketuksissa olevana epätietoisena toimijana.⁸ Kuten esimerkiksi Canthin *Hanna* (1886) ja Ahon *Papin tytär* (1885) osoittavat, nuori nainen kärsii ja kuihtuu, kun häneltä viedään vapaus vaikuttaa itse elämänsä suuntaan.

Lemaîtren havainto Ibsenin ranskalaisiin aiheisiin lisäämästä uudesta aksentista ja vallankumouksellisemmasta hengestä näyttää kuitenkin pitävän paikkansa. Siinä missä sentimentalistinen hahmo usein kärsii tai tuhoutuu, *Nukkekodin* Nora poistuu pää pystyssä näyttämöltä. Noran velvollisuuksien ristiriita ei myöskään kärjisty kolmio-draama-asetelmassa eikä moraalinen ristiriita liity sydämen oikeuteen valita rakas-

tettunsa, vaan kysymyksenasettelu muuntuu Ibsenin tarkoituksiin sopivaksi. Noran ongelma on, että isänsä ja miehensä toiveita täyttäessään hän on tullut eläneeksi nukkelapsen ja -vaimon elämää. Miehensä rakkauden pintapuolisuuden ja sovinnaisuuden ymmärtäessään hän havahtuu tilanteen kestättömyyteen ja kokee mahdottomaksi jatkaa elämää entisellä tavalla. Yhteisöllisen velvollisuutensa sijaan hän valitsee oman vapautensa, koska nukkevaimona hän ei joka tapauksessa koe voivansa olla lapsilleen ”miksikään avuksi” (N 127). Noran vapaus ei toteudukaan vapautena valita rakkautensa kohde, vaan vapautena kasvaa arvostelukykyiseksi yksilöksi ja todelliseksi itseksensä.

Papin sentimentalistinen rouva

- Se on aina kesäaikoina minulle jokapäiväistä musiikkia. Ne [laivan nostattamat aallot] tulevat tuonne nuottikodan alle saakka ja minä menen melkein joka ilta niitä sinne vastaanottamaan. Teistä se varmaankin on hyvin sentimenttaalia.
- Minä olen itsekkin senttimenttaali.
- Oletteko?... Minusta on niin hauskaa, kun ne vyöryvät sieltä aivan hiljaa ja sitten yhtäkkiä murtuvat rantakiville ... kuuletteko, nyt ne ovat jo siellä. (PR 97.)

Juhani Ahon *Papin rouvassa* (1893) keskushenkilöt Elli ja Olavi keskustelevat sentimentaalisuudestaan. Tämän voi tulkita viittaukseksi sentimentalistiseen perinteeseen, sillä romaani myös keskittyy kuvaamaan sentimentalistien suosimaa asetelmaa, vastenmieliseen avioliittoon perheensä tahdosta menneen Ellin kärsimystä ja moraalista kamppailua toiseen mieheen kohdistuvien tunteidensa kanssa.

Papin rouvaa on kutsuttu Gustave Flaubertin romaaniin viitaten suomalaisiksi *Madame Bovaryksi*. Tekstienvälisyyden ja lajin kannalta romaania tarkastellut Pirjo Lyytikäinen (1991, 171) kuitenkin huomauttaa, että yhteyksistä huolimatta Elli on monessa suhteessa Flaubertin Emman vastakohta. Samaan tulokseen on päätynyt Riikka Rossi (2007, 208). Tätä näkökulmaa on syytä korostaa, sillä toisin kuin Emma, Elli ei etsi romanttisten romaanien kannustamana elämänsisältöä ja tyydytystä avioliiton ulkopuolisista eroottisista seikkailuista, vaan hän pitää moraalista syistä kiinni vihkivalastaan ja tukahduttaa Olaviin kohdistuvan halunsa. Elli onkin ranskalaisen realismin Emman sentimentaalinen vastahahmo, joka suhtautuu vakavasti moraalisiin kysymyksiin. Hän on vaihtoehtojen kavennuttua ja äitinsä neuvosta suostunut avioliittoon epämieluisan miehen kanssa mutta joutuu punnitsemaan ratkaisuaan Olavin paluun kärjistettyä velvollisuuksien ristiriidan.

Ennen Olavin paluuta Elli elää apaattista elämää. Hän ei välitä ulkonäöstään tai somista kotiaan, vaan suorittaa konemaisesti arkiaskareet ja haaveilee surumielisenä paremmasta elämästä. Vasta Olavin tulo viettämään kesää Tyynelässä herättää Ellin

mielenkiinnon elämään. Olavin seurassa Elli muuttuu vähitellen vilkkaaksi ja nokkelaksi itsekseen, mikä korostaa Ellin kärsimysten olosuhdesidonaisuutta. Ellin onnettomuus johtuu lähiyhteisön tahtoon alistumisesta avioitumiskysymyksessä, minkä hän itsekkin tiedostaa. ”Miks’en minä noussut niitä vastaan? Miks’en tehnyt sitä, minkä tunsin oikeaksi, miksi annoin taivuttaa itseni?” (PR 156) pohtii Elli tuskaisesti kirkon penkissä avioitumistaan miettiessään. ”Ja kuka tietää, enkö minäkin maailmata kulkiessani olisi voinut omaa onneani tavata?” (PR 156) on hänen haikea kysymyksensä. *Papin rouva* ja Ellin nuoruusvuosia kuvaava *Papin tytär* (1885) saavatkin kerronnallisen jännitteensä Ellin luonnollisten taipumusten ja yhteisön vaatimusten tukahduttavasta ristiriidasta, ja näissä naisen kärsimystä kuvaavissa romaaneissa on tässä mielessä sentimentaalinen pohjavire.

Ellin ja Olavin rakkaussuhde kehkeytyy vähitellen. Tarkkasilmäinen Olavi huomaa pian saavuttuaan, ettei Elli ole onnellinen, ja aloittaa keskustelun avioliiton perusteista ja avioeron oikeutuksesta. Hän puhuu sydämen vapauden puolesta – jonka puolesta George Sandkin puhui – ja esittää myös muita vapaamielisiä käsityksiä miehen ja naisen suhteesta. Elli kauhistelee Olavin näkemyksiä mutta suhtautuu niihin silti varovaisen myöntyvästi. Pian Olavi huomaa Ellin tunteet itseään kohtaan, ja hän alkaa itsekkin tuntea vetoa Elliin ja kertoa tunteistaan.

Suhteen kehittymistä edesauttaa se, että Ellin puoliso viiptyy kesäkinkereillä ja Elli ja Olavi ovat talossa kahden. Tunteiden näyttämönä ovat sentimentaaliseen tapaan kodin tilat ja puutarha. Elli ja Olavi tapaavat arkisissa tilanteissa kuistilla, salissa, Ellin kamarissa ja puutarhassa, ja he kuuntelevat toistensa liikkeitä talossa. He myös liikkuvat vesillä ja luonnossa. Vähävirikkeisessä ympäristössä Ellin ja Olavin suhde ja tunne-elämä nousevat kuin luonnostaan keskiöön, ja kerronta keskittyy seuraamaan suhteen kehitystä varovaisesta lähentymisestä rakkaudentunnustuksiin ja -vakuutteluihin. Asetelma on suotuista traagiselle keskittämislle.

Rakkaussuhteen kehityksessä kerrontaan ilmestyvät myös sentimentaaliset ”sydämen analyysit”, joissa Ellin voimakas tunne-elämä piirtyy vivahteikkaana näkyviin. Kesäyön hämyssä verannalla Elli vihdoinkin kertoo Olaville syvimmistä tunteistaan. Olavin yllättävä rakkaudentunnustus mustasukkaisuusepisodin jälkeen tekee sydämen analyysistä ja rakkaudentunnustuksista jokapäiväisiä: Elli ja Olavi tyhjentävät päivä päivältä toisilleen ”varastonsa kaikkia niitä muistoja, jotka heille olivat olleet yhteisiä” (PR 180). Erityisesti Elli paljastaa sydämensä avoimesti Olaville, mikä viehättääkin ensi alkuun Olavia (PR 182).

Rakkaussuhteen taitekohdaksi muodostuu käynti karjakartanon näköalapaikalla ”Tempppelin harjalla”, joka raamatullista symboliikkaa sisältävän nimensä mukaisesti toimii Ellin moraalien koetuspaikkana. Elli antaa ohimeneväksi hetkeksi vallan halulle, ja hänen syleilynsä sytyttämä Olavi alkaa vaatia rakkauden fyysisistä täyt-

tymystä, jota Elli ei voi hänelle omantunnon syistä suoda. Seuraavissa keskusteluissa Ellin sydämen analyysihin piirtyy naisen tuska ja moraalinen kamppailu vaikeassa valintatilanteessa; Heidi Grönstrand (2005, 183) kutsuu sentimentaaliseksi kerromnaksi juonta, joka seuraa emotionaalisesti latautunutta kamppailua ylitse pääsemättömältä tuntuvan moraalisen ongelman kanssa.

– Miksi te sanotte niin pilkallisesti: vai niinkö? Jos tietäisitte, mitä olette ollut minulle ja kuinka lähellä, ette sanoisi noin ... jos tietäisitte kaikki tilaisuudet, milloin olette ollut minun luonani tuskaani lievittämässä ja häpeääni haihduttamassa ... kuinka ensi illasta saakka olen teitä avukseni huutanut ... teille pyhittänyt henkeni, sieluni ja tunteeni, jotka eivät koskaan ole olleet eivätkä tule olemaan kenenkään muun kuin teidän omanne ... sillä niihin ei kenelläkään muulla ole ollut sitä oikeutta kuin teillä ... ja teille olen minä ne säilyttänyt puhtaina ja koskemattomina... Eikö niillä ole teille mitään merkitystä ... ettekö anna niille mitään arvoa? (PR 214–215.)

Elli on sentimentalismille tyypillinen eettinen nainen, joka haluaa tehdä oikein. Hän ei realististen tai naturalististen naisten tavoin ajaudu suin päin – romanttisten illuusioidensa, fysiologiansa tai ympäristönsä pakottamana – aviorikokseen vaan tekee moraalisen valinnan. Elli vastustaa aktia moraalista syistä. Sentimentalistinen moraalinen kysymyksenasettelu edellyttää vapautta Zolan kokeellisen romaanin ohjelman vastasta determinismistä, jossa yksilö ei oikeastaan voi tehdä moraalisia valintoja, ja Elli onkin selvästi sentimentaalinen moraalinen toimija, jonka valinnanvapautta rajoittavat ennen kaikkea ympäröivät olot ja ihmiset. Se, ettei Elli saanut käydä koulua, rajasi hänen puolisonvalintamahdollisuutensa pieneksi (PR 68), eikä tilanne Mikko Aarnion rouvana ole parempi:

– Niitä on niitä onnellisia, jotka voivat mennä ja jättää kaikki ... mutta minun täytyy jäädä tänne ... ja kuinka ajattelette, että voisin jäädä tänne ... näihin oloihin, näiden ihmisten keskeen ... syömään hänen leipäänsä, tietäen, että jos hän, jos he sen tietäisivät, he voisivat sanoa minulle vasten silmiä ... nyt on minulla ainakin vielä puhdas omatuntoni ... sillä siitä, millä lailla minä teitä rakastan, ei heillä ole mitään oikeutta minua tuomita ... ja sen verran katson minäkin oikeudekseni saada onnestani nauttia... Ymmärrätekö minut nyt? (PR 215.)

Velvollisuuksien ristiriita on romaanissa eksplisiitti teema, sillä Olavi ja Elli keskustelvat siitä Ibsenin *Nukkekodin* yhteydessä:

Kaikellaiset uudenaikaiset mielipiteet, joita hän kirjoista oli lukenut ja jotka olivat tuntuneet hänestä niin ”hirveiltä”, soivat Olavin suussa luonnollisilta ja ymmärrettäviltä. Hän kertoi Olaville avonaisesti, että hän ennen aikaa, luettuaan Ibsenin ”Noran”, oli tuominnut häntä siitä, että hän jätti lapsensa, mutta että kun Olavi nyt selitti, et’ei muuten ollut mahdollista ja että Noralla oli velvollisuuksia itseäänkin kohtaan, se alkoi tuntua Ellistäkin välttämättömältä. (PR 119–120.)

Teema on sikäli kohosteinen, että sitä käsitellään myös karjakartanolla asuvan, perheen vastustuksesta huolimatta avioituneen avioparin kautta. Kuten edellä huomautettiin, vanhempien vastustama avioliitto on aviorikosaihelman rinnalla toinen sentimentalistien suosima, velvollisuuksien ristiriidan etualaistava asetelma. *Papin rouwassa* rennin ja varakkaan talontyttären epäsovinnainen avioliitto on tehnyt heistä onnellisia. Yhteisön vaatimusten ohittaminen ei ole leimannut elämää kärsimyksellä, vaan sydämen äänen noudattaminen on johtanut rakkausavioliittoon. Karjakartanon Johanna onkin eräässä suhteessa Ellin vastakuva: hän valitsi toisin kuin Elli. Ristiriita sydämen vaatimuksen ja yhteisöllisen velvollisuuden välillä näyttäytyy kuitenkin molemmissa tapauksissa aitona moraalisenä kysymyksenä. – Johanna on liitetty tulkinnoissa *Papin rouvan* moton nimeämän intertekstin, Runebergin runoepoksen *Hannan* (1832) samannimiseen hahmoon. Myös Runebergin Johanna puolustaa rakkausavioliittoa.

Sentimentalismsissa maiseman kuvaukset saavat allegorisia merkityksiä keskustelun sydämen kuvina. *Papin rouvan* luonnonkuvausten on perinteisesti nähty sointuvan henkilöhaamojen mielentiloihin (Hypén 1999, 90), ja kuvaustekniikan voi nähdä myös sentimentalistisena konventiona.

Realistinen Olavi

Olavi valmistelee väitöskirjaa naisesta uudemmassa ranskalaisessa kirjallisuudessa, ja työ on jo pitkällä: hän on siinä pisteessä, että voi ”järjestää kaikki kokoamansa ainekset ja ruveta luomaan jotakin omatakeista” (PR 30). *Papin rouva* rakentuu hieman samalla tapaa kuin Olavin väitöskirja, sillä myös siinä voi erottaa eri tahoilta koottuja aineksia, jotka muodostavat omaperäisen kokonaisuuden. Sentimentaalisen aineksen ohella teoksessa on myös ranskalaisen realismin aiheita, jotka liittyvät erityisesti Olavin hahmoon. Lisäksi romaanissa on lukuisia intertekstuaalisia viittauksia Leo Tolstoin *Anna Kareninasta* *Kalevalaan*, joita aiempi tutkimus on nostanut esiin. Teosta on syytä lukea myös Brandesin debattikirjallisuuden ohjelman valossa, kuten jo Eino Leino ehdotti, sillä teos nostaa asetelmillaan avioliittoinstituution, moraalien ja naisen aseman keskustelun alaiseksi.

Olavi ei lopultakaan ole sentimentalistinen, syvästi rakastunut mies, vaan – kuten Pirjo Lyytikäinen (1991, 174) on esittänyt – moderni hahmo, joka etsii Ellistä turhaan vastinpariaan Emma Bovarya. Vaikka Olavi ei olekaan häikäilemätön viettelijähahmo, hänestä ei kuitenkaan ole Ellin vapauttajaksi ja lohduttajaksi. Elliin hetkellisesti kohdistuvista säälintunteista ja moraalisten ajatuksista huolimatta sentimentaalisen rakkauden jo aiemmin kokenut Olavi odottaa Elliltä ruumiillista rakkautta ja rajojen rikkomista, mitä ei tapahdu. Elli ei Olavin vapaamielisistä puheista huolimatta luovu moraalista katsantokannastaan. Ranskalaisen realismin mieshenkilöiden tapaan

Olavi lähtee ja karistaa melko helposti hieman sydämensä pintaa raapaiseen rakkauden mielestään. Vaikka Olavi näyttölee pitkään sentimentaalista rakastajaa, hän ei pysty täysin omaksumaan roolia elämäkokemustensa ja erilaisen tunne-elämänsä takia. Teos näyttääkin asettavan Ellissä ja Olavissa vastakkain sentimentalistisen ja realistisen katsantokannan.

Cohen (2000, 180) huomauttaa Balzacin kirjoittaneen uusiksi sentimentalistien teoksia muuntamalla sentimentaalisen konfliktin ”sentimentaaliseksi koulutukseksi”. Sentimentaalisen romaanin hahmo ei pysty ylittämään moraalista ristiriitaansa vaan jää kärsimykseen ja kuolemaan. Sitä vastoin realistinen hahmo tajuaa pian sentimentaalisen kärsimyksen hedelmättömyyden ja valitsee kärsimyksen ja kuoleman sijasta elämän: hän karistaa moraaliset kysymyksenasettelut mielestään ja alkaa tavoitella omaa etuaan ja nautintoaan moraalisia kompromisseja tehden. Esimerkiksi Balzacin *La Muse du département* (1843) mukailee alullaan Caroline Marboutyn lyhyttä sentimentaalista sosiaalista romaania *Coraa* (1842), mutta Balzacin keskuhenkilö Dinah oppii pian kompromissien teon ja alkaa harmitella (sentimentaaliseen) kärsimiseen kuluttamaansa aikaa. Hienoksi paronittareksi noussut, aviorikosten taiteen Pariisin seurapiireissä oppinut lapsuudenystävä Anna näyttää hänen silmissään käyttäneen aikansa paljon paremmin: hän on opetellut elämään. (Mt. 180–181.)

Ellitä voi lukea sentimentaalisenä, velvollisuuksien ristiriidan kanssa kamppailemaan jäävänä hahmona, kun taas Olavin voi nähdä sentimentaalista kärsimyksestä luopuvana, realistisena hahmona. Sentimentaalilla piirteillä on romaanissa kuitenkin suurempi painoarvo kuin ranskalaisten realistien vastaavissa kuvauksissa. Rakkaussuhdetta tarkastellaan ensinnäkin lähtökohtaisesti Ellin, ei Olavin, näkökulmasta, mitä myös teoksen nimi osaltaan ilmentää. Toisekseen Olavi valitsee platonisesta rakkaudesta luopumisen ja Ellin luota lähtemisen vasta teoksen loppumetreillä, eli sentimentaalinen moraalinen pohdinta hallitsee teosta. Virtauksille tyypilliset asetelmat kuitenkin elävät rinnakkain ja valottavat toisiaan.

Päätelmät

Edellä on osoitettu mahdolliseksi lukea eräitä pohjoismaisen realismin ja naturalismin kauden teoksia sentimentalismien valossa. Ahon *Papin rouvan* sentimentalistiset piirteet antavat aihetta kysyä, onko sentimentalismi vaikuttanut suoraan tai välillisesti muihinkin kauden suomalaisiin teoksiin. Vaikutteet eivät välttämättä ole samanlaisia kuin *Papin rouvassa*, joka poikkeaa lyyrisenä pappissäätyisen naisen kärsimyksen kuvauksena kauden kirjallisuuden yleislinjasta.

Kaksinaismoraalista, naisen holhouksenalaisuudesta tai lakien epäoikeudenmukaisuudesta johtuva naisen kärsimys on pohjoismaisessa realismissa ja sentimentalis-

teilla esiintyvä aihe. Esimerkiksi Minna Canthin *Työmiehen vaimon* sandilainen hahmo Homsantuu haluaa kuuluisassa repliikissään ampua juuri yhteiskunnan ”lakia ja oikeutta”, jota vastaan teoksen tendenssi on suunnattu. Naiskysymyksen käsittely pohjoismaisessa realismissa näyttää saaneen keskeiset kaunokirjalliset virikkeensä ranskalaisesta sentimentalismista, vaikka osa keskustelijoista – kuten *Fröken Julie* -näytelmän (1888) kirjoittanut August Strindberg – omaksui naturalistisen ihmiskäsityksen. Pohjoismaisessa realismissa nähdyn sosiaalieettisen myötätunnon ja eettisen pohjavireen suhde sentimentalismiin vaatii myös lisätutkimusta.

Toisaalta on syytä pohtia, onko suomalaisen realismin tapa korostaa olojen vaikutusta yksilöön saanut vaikutteita yhteiskuntakriittisestä sentimentalismista. Aiemmin keskeiseksi esikuvaksi nostettu ranskalainen naturalismi korostaa perintötekijöiden vaikutusta henkilöahhmon kohtalossa, mutta suomalaisessa tutkimuksessa on todettu, että suomalaisessa realismissa tai naturalismissa niitä ei useimmiten korosteta vaan huomio suunnataan yhteiskunnallisiin oloihin (esim. Rossi 2007, 225–226).

Näyttää ilmeiseltä, että vaikka Ranskassa realistinen kirjallisuus syntyi oppositiossa sentimentalismiin, kiistämään sen ihanteet ja ihmiskuvan (Cohen 2000), virtausta ei pohjoisissa realismissa johdonmukaisesti kiistetty ja hylätty, vaan osa kirjailijoista hyväksyi sen antamat vaikutteet ja muunsi ne uuteen aikakauteen ja kulttuuriympäristöön sopiviksi. Suomalaisessa sentimentalismitutkimuksessa realismi on nähty sentimentalismien jatkeena: Kati Launis (2005, 91) esittää suomalaisen 1800-luvun romaanin jatkumona, jossa sentimentalistinen koodi raivaa 1800-luvun kuluessa tilaa alusta asti läsnä olleelle yhteiskuntakriittiselle ainekselle ja 1880-luvun realistiselle kirjallisuudelle. Sentimentalismien huomioiminen on omiaan rikastamaan suomalaisesta realistisesta ja naturalistisesta kirjallisuudesta syntyvää kuvaa.

Viitteet

¹ Lemaître (1898, 83–84) myöntää tämän ja korostaa nähneensä Ibsenin ja ranskalaisten teosten välillä myös eroja, esimerkiksi Ibsenin niihin lisäämän tuoreen aksentin. Ibsenin romanttinen individualismi oli mm. vallankumouksellisempaa ja uudistushakuisempaa kuin ranskalainen.

² Esim. Thomson 1977, 152–184.

³ Brandes (1897, 123) ilmoittaa kysyneensä asiasta Ibseniltä, joka vakuutti kunniansa ja omantuntonsa kautta, ettei ollut lukenut yhtäkään Sandin kirjaa. Ibsen ei kuitenkaan ollut aivan rehellinen esittäessään, ettei tunne muitakaan ranskalaisia ”romantikkoja”, sillä hänen tiedetään lukeneen ihastuneena esimerkiksi Madame de Staëlin *Corinne*a (Moi 2006, 125, 236). Tiedetään myös, että Ibsenin läheinen kollega ja hänen vaimonsa äitipuoli Magdalene Kragh Thoresen oli innokas Sandin ihailija, joka kirjoitti realismia ja sandilaista romantiikkaa yhdistäviä novelleja (Templeton 1997, 41, 43–44). – Brandes (1897) kuitenkin esittää, ettei kirjallisuudessa oikeastaan ole mitään aidosti uutta, sillä kullakin kirjailijalla on esikuvansa;

uutta on ennen kaikkea se, miten aiemmilta kirjailijoilta ammennettuja aineksia käytetään.

⁴ Brandes (1897, 123) kertoo *Cosmopolis*-artikkelissaan lukeneensa kaikki Sandin teokset ja uskovansa, että on Sandin vilpittömin ihailija. Suurteoksensa viidennessä osassa Brandes esittää Sandin vallankumouksellisenä kirjailijana, joka ei tarkoituksellisesti hyökännyt avioliiton kaltaisia yhteiskunnan instituutioita vastaan vaan joutui kritisoimaan miehiä ja vallitsevaa yhteiskuntaa kuvatessaan niiden kanssa ristiriitaisia rakkauden lakeja. Brandes puolustaa Sandia ”naturalistisen koulun”, erityisesti Zolan, kritiikkiä vastaan; Zola syytti Sandia ”laittoman” rakkauden esittämisestä kauniissa tai kutsuvassa valossa. Brandes ivaa ”Balzacin koulua” siitä, ettei se ole koskaan kokenut tarvetta korkeammalle moraalille kuin mikä on kulloinkin muodissa. Sandin vahvuus on Brandesin mielestä juuri kuvausten ”moraalittomuudessa”. Hän katsoo realististen kirjailijoiden olevan heikkoja ajattelijoina ja moralisteina ja nostaa Sandin heidän yläpuolelleen. (Ks. Brandes 200, 141–143.)

⁵ Rousseau’n Julie näkee jääneensä ristiriitaisten velvollisuuksien (*devoirs opposés*) väliin (Cohen 2000, 36), ja esimerkiksi Ibsen käyttää *Et Dukkehjem* -näytelmässä vastaanvanlaista ilmaisuja itseen ja lähiyhteisöön kohdistuvista *velvollisuuksista*, vaikka periaatteessa moraalifilosofiassa on perinteisesti erotettu velvollisuus toista kohtaan itseen kohdistuvasta *vapaudesta*.

⁶ Mikko Saarenheimo (1924, 129) on realismitutkimuksessaan huomauttanut englantilaisen (sentimentalistin) Charles Dickensin käyttäneen *David Copperfield* -romaanissaan nukkevaimon ja vaimolapsukaisen nimityksiä.

⁷ Kaunokirjallisten mallien ohella on luonnollisesti huomioitava esimerkiksi John Stuart Millin ja Herbert Spencerin naisen asemaa käsittelevät teokset, joita luettiin myös Pohjoismaissa.

⁸ Moi (2006, 244–245) huomauttaa, että Nora on Krogstadin kanssa keskustellessaan hegeliläisen naisen täydellinen inkarnaatio: hän välittää vain perheensä asioista eikä hänellä ole kosketusta lakiin eli universaaliin. Näytelmän lopussa asiat ovat toisin: hän tajuaa tarpeensa tulla itsenäiseksi yksilöksi, sivistyneeksi kansalaiseksi, ja olla suoraan yhteydessä yhteiskuntaan jossa elää.

Kaunokirjallisuus

AHO, JUHANI 1893: *Papin rouva*. Porvoo: Werner Söderström. (= PR)

IBSEN, HENRIK 1880/1879: *Nora. Näytelmä kolmessa näytöksessä*. Käännös näytelmästä *Et dukkehjem*. Helsinki: K. E. Holm. (= N)

Tutkimuskirjallisuus

BRANDES, GEORG 1872: *Hovedstomninger i det 19de Aarhundredes Litteratur. Forelæsninger holdte ved Kjøbenhavns Universitet i Efteraarshalvaaret 1871 af G. Brandes. Emigrantlitteraturen*. Kjøbenhavn: Gyldendalske Boghandel.

BRANDES, GEORG 1887: *Päävirtauksia 19:nen vuosisadan kirjallisuudessa: G. Brandesin syyslukukautena 1871 Köpenhaminan yliopistossa pitämiä luentoja. Osa: Siirtolaiskirjallisuus, 1. vihko*. Toisen parannetun painoksen mukaan suomentaneet Minna Canth ja Hilda Asp. Helsinki: Edlund.

BRANDÈS, GEORGES [GEORG BRANDES] 1897: ”Henrik Ibsen en France”. – *Cosmopolis* 1/1897, 112–124.

- BRANDES, GEORG 2001: *Main Currents in Nineteenth Century Literature. Volume 5: The Romantic School in France*. BookSurge Publishing.
- COHEN, MARGARET 2000/1999: *The Sentimental Education of the Novel*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- EIDELMAN, DAWN D. 1994: *George Sand and the Nineteenth-Century Russian Love-Triangle Novels*. Lewisburg: Bucknell University Press.
- FRENCKELL-THESLEFF, GRETA VON 1994/1944: *Minna Canth*. Teoksesta *Minna Canth: ett hundraårsminne* suomentanut Tyyni Tuulio. Helsinki: Otava.
- GENEVRAY, FRANÇOISE 2000: *George Sand et ses contemporains russes. Audience, échos, réécritures*. Paris, Montréal: L'Harmattan.
- GRÖNSTRAND, HEIDI 2005: *Naiskirjailija, romaani ja kirjallisuuden merkitys 1840-luvulla*. Helsinki: SKS.
- HYPÉN, TARJA-LIISA 1999: *Kuvassa oikealla Juhani Aho. Suomalaisen kirjallisuuden tutkimuksen Aho-kuva 1880-luvulta 1990-luvulle*. Helsinki: SKS.
- HÄGGMAN, KAI 1994: *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Historiallisia Tutkimuksia 179. Helsinki: SHS.
- LAUNIS, KATI 2001: "Vapaa kuin leijona metsässä? Aikansa nainen Marie Linderin romaanissa *En kvinna af vår tid*". Teoksessa Päivi Lappalainen, Heidi Grönstrand ja Kati Launis (toim.), *Lähikuvassa nainen. Näköaloja 1800-luvun kirjalliseen kulttuuriin* s. 107–136. Helsinki: SKS.
- LAUNIS, KATI 2005: *Kerrotut naiset. Suomen ensimmäiset naisten kirjoittamat romaanit naiseuden määrittelijöinä*. Helsinki: SKS.
- LEMAÎTRE, JULES 1898: "Jean-Gabriel Borkman". *Impressions de théâtre. Dixième série*. Paris: Société Française d'Imprimerie et de Librairie.
- LYYTIKÄINEN, PIRJO 1991: "Palimpsestit ja kynnystekstit. Tekstien välisiä suhteita Gérard Genetten mukaan ja Ahon *Papin rouvan* intertekstuaalisuus". Teoksessa Auli Viikari (toim.), *Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia* s. 145–179. Helsinki: SKS.
- MAIJALA, MINNA 2008: *Passion vallassa. Hermostunut aika Minna Canthin teoksissa*. Helsinki: SKS.
- MIRSKY, D. S. 1958: *A History of Russian Literature. From Its Beginnings to 1900*. Edited by Francis J. Whitfield. New York: Vintage Books.
- MOI, TORIL 2006: *Henrik Ibsen and the Birth of Modernism. Art, Theater, Philosophy*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- ROPER, CATHERINE 2000: "1848 in the Early Novels of Friedrich Spielhagen: The Making of a German Democrat". – *German Studies Review* Vol 23, nro 3 (oct. 2000) pp. 427–452. German Studies Association.
- ROSSI, RIIKKA 2007: *Le naturalisme finlandais. Une conception entropique du quotidien*. Helsinki: SKS.

SAARENHEIMO, MIKKO 1924: *1880-luvun suomalainen realismi. Kirjallinen tutkimus*. Porvoo: WSOY.

SHEPHERD-BARR, KIRSTEN 1997: *Ibsen and Early Modernist Theatre, 1890–1900*. Contributions in Drama and Theatre Studies, Number 78. Westport, Connecticut & London: Greenwood Press.

TEMPLETON, JOAN 1997: *Ibsen's women*. New York: Cambridge University Press.

THOMSON, PATRICIA 1977: *George Sand and the Victorians. Her Influence and Reputation in Nineteenth-Century England*. London: Macmillan.

VALENTINO, RUSSELL SCOTT 2001: *Vicissitudes of Genre in the Russian Novel: Turgenev's "Fathers and sons", Chernyshevsky's "What is to be done?", Dostoyevsky's "Demons, Gorky's "Mother"*. Middlebury Studies in Russian Language and Literature 24. New York: Peter Lang.

Lotta Kähkönen

Huoli kunniallisuudesta: valkoiset naiset ja luokka Joyce Carol Oatesin romaanissa *Because It Is Bitter, And Because It Is My Heart*

Barack Obaman valinta presidentiksi osoittaa, että Yhdysvalloissa on jälleen siirrytty askel kohti rodullista tasa-arvoa 1960-luvun kansalaisyhteiskunnallisen liikkeen jälkeen. Obaman menestys kertoo ennen kaikkea mustan, korkeasti koulutetun keskiluokan noususta (ks. Dickerson 2009; Miah 2009). Toive amerikkalaisen yhteiskunnan muutoksesta koulutettujen mustien miesten avulla syntyi jo viime vuosikymmenen alussa, kun musta kansalaisyhteiskunnallinen aktivisti ja sosiologi W. E. B. Du Bois (1903, 33) julisti, että afrikkalaisamerikkalaisten pelastus on mahdollista poikkeuksellisen lahjakkaiden mustien (*the Talented Tenth*) johdolla. Vaalivoitolla on voimakas symbolinen merkitys Yhdysvalloissa, jonka historiaa varjostaa orjuuden, rotuerottelun ja institutionaalisen rasismin ajanjaksot.

Vaikka rodullis-etninen tasa-arvo on edistynyt huomattavasti viimeisten neljänkymmenen vuoden aikana, rasismi ei ole kadonnut. Samaan aikaan kuilu rikkaiden ja köyhien välillä on syventynyt. Vallitsevan talouslaman myötä luokkaeroista on tulossa eniten huomiota saava sosiaalinen ero rotu- ja etnisyyssyyskysymyksien kustannuksella. Afrikkalaisamerikkalaiset ja latinot ovat edelleen kaikkein köyhimpiä kansanryhmiä verrattuna esimerkiksi valkoisiin. Rodun ja luokan suhde yhteiskunnallisen hierarkian rakentumisessa on ollut merkityksellinen Pohjois-Amerikassa kolonialiselta ajalta lähtien, mutta kansalaisyhteiskunnallisen liikkeen jälkeen syntynyt ”rotusokeus”¹ on osin hämärtänyt yhdysvaltalaisien tietoisuutta rodun ja luokan suhteista. Pohdinta rodun ja luokan suhteista vaatiikin nyt entistä hienosyisempää analyysiä.

Yhdysvaltalainen kirjailija Joyce Carol Oates tuli uransa alkuaikoina tunnetuksi tarkoista, alempien luokkien kuvauksistaan. Harold Bloomin (1987, 2) mielestä Oates, joka on itsekin lähtöisin köyhistä oloista, samastuu erityisesti juuri alemman luokan edustajiin. Kirjailija kuvaa laajassa tuotannossaan² hyvin erilaisia yhteiskunnallisia positioita edustavia henkilöitä, ei pelkää kovaosaisia. Varhaistuotanto seuraa amerikkalaisen realismin ja naturalismin konventioita, jonka merkittävimpiä esikuvia ovat Stephen Crane (1871–1900), Theodore Dreiser (1871–1945) sekä realistis-naturalistista kuvausta symbolisempaan suuntaan kehittänyt John Steinbeck (1902–1968). Kuten Steinbeckin tunnetuimmat romaanit, jotka keskittyvät kuvaamaan

1930-luvun suuren laman kourissa kamppailevia köyhiä, myös Oatesin varhaiset novellikokoelmat ja romaanit *By the North Gate* (1963), *Upon the Sweeping Flood* (1966), *A Garden of Earthly Delights* (1967) ja *Wonderland* (1971) kuvaavat valkoisia perheitä, joiden elämään 1930-luvun lama langettaa varjonsa.

Yhteiskunnan alempien luokkien kuvaus on edelleen yksi Oatesin vahvuuksista, mikä käy ilmi hänen tuoreesta romaanistaan *The Gravedigger's Daughter* (2007). Kirjailijan uudempi tuotanto tarjoaa kuitenkin kompleksisemmän näkökulman luokan merkityksiin. Köyhien ja työväenluokkaisten kuvaus yhdistyy 1990-luvun alussa kiinnostavalla tavalla rodun ja etnisyyden teemoihin, ja erityisesti romaani *Because It Is Bitter, And Because It Is My Heart* (=BB, 1990)³ tuo uusia näkökulmia rodun ja luokan välisiin suhteisiin. Oates kuvaa romaanissa rotuerottelun aikaa Yhdysvalloissa 1950-luvulta 1960-luvulle. Paluu menneisyyteen tulee nähdä myös yrityksenä ymmärtää nykytilannetta, jossa rasismien perintö edelleen vaikuttaa. Romaani esittelee neljä, sosiaalisesti erilaisissa positioissa olevaa perhettä: Garlockit, Courtney, Fairchildit ja Savaget. Kuvauksen keskiössä ovat kahden perheen lasten, Iris Courtneyn ja Jinx Fairchildin, tarinat. Uudempi tuotanto tarjoaa myös kiinnostavan ulottuvuuden 1990-luvulla amerikkalaisessa populaarikulttuurissa lisääntyneeseen köyhien valkoisten representaatioihin. Huomio köyhiin valkoisiin ja ylipäänsä valkoisuuteen 1990-luvun alussa on ilmiö, joka on nähty yhteydessä rodun merkityksen problematisoitumiseen ja valkoisen identiteetin kriisiytymiseen (Winant 1997; Kincheloe & Steinberg 1998). Myös valkoisuuden tutkimus virisi 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa. Tutkijat analysoivat valkoisuuden sosiaalista rakentumista ideologia, joka on sidottu sosiaaliseen statukseen. Yhdysvalloissa erityisesti historioitsijat ovat tutkineet valkoisuuden ja luokan välisiä suhteita.

Kirjallisuudentutkijat eivät ole kiinnittäneet huomiota rodun ja luokan välisiin suhteisiin saati valkoisuuden rakentumiseen Oatesin tuotannossa. Valtaosa Oates-tutkijoista pitää identiteettiä keskeisenä teemana kirjailijan tuotannossa.⁴ Valkoisen identiteetin rakentumista tai ylipäänsä identiteetin eri osatekijöiden suhteutumista toisiinsa ei ole kuitenkaan tutkittu lainkaan. Brenda Daly (1996, 193) käsittelee rodun teeman merkitystä romaanissa *Because It Is Bitter, And Because It Is My Heart* ja tulkitssee teosta Oatesin kritiikkinä rasistista yhteiskuntaa vastaan. Dalykään ei analysoi valkoisuuden konstituutumista tutkimuksessaan, joka keskittyy Oatesin tekijyyden moniäänisyyteen. Artikkelissani tarkastelen köyhien valkoisten ja työväenluokkaisten henkilöihahmojen kuvausta romaanissa *Because It Is Bitter, and Because It is My Heart*. Analyysini kohteena ovat erityisesti naishenkilöhahmot, joiden kuvaus paljastaa hienosyisesti identiteetin eri osatekijöiden rakentumisen suhteellisuuden. Yhdysvalloissa, kuten muissakin kansallisvaltioissa, identiteettien tuottamiseen liittyy epätasa-arvoisuutta ja ulossulkemista. Rotua, sukupuolta ja luokkaa käsitteleviä artik-

kelissa paitsi identiteettiä määrittävinä tekijöinä, myös keskeisinä epätasa-arvoon vaikuttavina tekijöinä. Pyrinkin havainnollistamaan, miten Oatesin romaani kuvaa niiden suhteita toisiinsa sekä valtaan ja miten ne vaikuttavat sosiaaliseen kerrostumiseen ja epätasa-arvon rakentumiseen. Näin avaan kysymyksiä siitä, miten romaani kuvaa erontekojen ja epätasa-arvon koosteista dynamiikkaa erityiseen historialliseen ja kulttuuriseen kontekstiin liittyen. Lähestymistapani on intersektionaalinen⁵ ja sitoutuu jälkistrukturalistiseen teoretisointiin, jossa korostetaan subjektien ja identiteettien kerrostuneisuutta ja suhteutumista lukuisiin eri diskursseihin.

Identiteettiin liittyvät käsitteet ja kategoriat vaativat kriittistä pohtimista ja purkamista. Esimerkiksi rotu on problemaattinen käsite, josta on tutkimuksessa pyritty pääsemään kokonaan eroon. Silti se on edelleen otettava huomioon pyrittäessä ymmärtämään identiteettien rakentumista nykypäivän Yhdysvalloissa. Luokan representaatio, jota siis tarkastelen intersektionaalisesti suhteessa rotuun ja sukupuoleen, saa kuitenkin artikkelissani enemmän huomiota, sillä juuri luokkaerot avaavat romaanis- sa kiinnostavia näkökulmia tutkimaani problematiikkaan. Jälkimodernille maailmalle on tyypillistä subjekteja ja identiteettejä koskeva lisääntynyt säätely ja jatkuvat muutokset, mikä otetaan huomioon nykytutkimuksessa. Myös sosiaalinen kerrostuminen ja luokkapositioiden rakentuminen ymmärretään dynaamisina ilmiöinä. Luokat tulee nähdä jatkuvassa muotoutumisen prosessissa, jossa niitä jatkuvasti tuotetaan, puretaan ja uudelleen muotoillaan (Therborn 1983, 39; Skeggs 2004, 5). Luokat eivät ole enää yksiselitteisesti tunnistettavissa tai määriteltävissä pelkästään tulojen tai muiden materiaalistien tekijöiden perusteella, sillä niihin vaikuttavat myös sukupuoli, ikä, etnisuus, rotu, koulutus ja muut tekijät. Luokkaa tuleekin lähestyä ilmiönä, joihin vaikuttavat sekä taloudelliset että kulttuuriset tekijät (Kivimäki 2009, 7; Pajala 2009, 20).⁶ Artikkelissa analysoin luokkaa ensisijaisesti intersektionaalisesti kulttuurin ja identiteetin rakentumisen näkökulmasta, koska Oatesin romaani *Because it is Bitter, And Because It Is My Heart* ei keskity kuvaamaan niinkään materiaalisia eroja ja taloudellisten suhteiden aiheuttamaa epätasa-arvoisuutta, toisin kuin esimerkiksi monet varhaistuotannon romaanit. Sen sijaan se kuvaa, miten eri tekijät yhdessä vaikuttavat sosiaalisiin statuksiin ja hierarkian rakentumiseen.

Yksi keskeisistä väittelyn aiheista luokan teoretisoinnissa on ollut tulisiko luokka ymmärtää taloudellisiin suhteiden (marxilainen perinne) vai statuksen (weberiläinen perinne) aiheuttaman epätasa-arvon tuottajana. Sosiaalisella statuksella viitataan kunniallisuuteen ja arvostukseen, jotka määrittyvät muun muassa suhteessa elämäntapaan ja kulutustottumuksiin. Max Weberin ajatuksia seuraten monet sosiologit alkoivat 1980-luvulla korostaa elämäntavan ja kulutuksen merkitystä luokan määrittäjänä. Nojaan lähestymistavassani kuitenkin Pierre Bourdieu'hon ja hänen ajatteluaan hyödyntävään Beverly Skeggsiin. Bourdieu kehittää luokan käsitettä Marxia ja Weberiä

pidemmälle kiinnittämällä huomiota useisiin vaikuttaviin tekijöihin. Hän tähdentää, että luokka on kompleksinen konstruktio, jota ei määritä pelkästään ammatti tai varallisuus vaan “[k]aikkien relevanttien ominaisuuksien suhteiden rakenne” (Bourdieu 1984, 106). Skeggsin tutkimuksessa korostuu bourdeaulainen lähtökoh- ta siitä, miten luokkaan liittyvää epätasa-arvoa tuotetaan ja ylläpidetään arkielämässä yksilöiden toiminnan kautta. Lisäksi Skeggs soveltaa Bourdieun ajatuksia sosiaalisen tilan muotoutumisesta ja analysoi, miten sukupuoli ja luokka vaikuttavat arvoihin, sosiaalisiin positioihin ja liikkuvuuteen. Oatesin romaani havainnollistaa mielestäni hyvin juuri sitä, miten hierarkia ja epätasa-arvo rakentuvat arkipäiväisessä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja millaisia rajoituksia sosiaalisella liikkuvuudella on yhdysvaltalaisessa kontekstissa.

Garlockin perhe ja stereotyyppien peili

Oatesin romaanissa Garlockit edustavat köyhää valkoista perhettä. Perheen jäsenten representaatio reflektoi kulttuurisidonnaisia stereotyyppjeä. Yhdysvalloissa niin kut- suttu ”valkoinen roskaväki” on erityisesti valkoisten keskiluokkaisten ja työväenluok- kaisten mielikuvissa elävä kategoria. Köyhille valkoisille on historian kuluessa keksit- ty koko joukko halventavia nimityksiä. Nimitykset viittaavat erityisesti etelävaltioissa maalla asuviin köyhiin. Yleisessä käytössä oleva termi ”white trash”, ”valkoinen roska- väki”, on alunperin 1830-luvulla etelän mustien orjien käyttämä pejoratiivinen nimitys köyhistä valkoisista palvelijoista (Newitz & Wray 1997, 2; Wray 2006, 42). Myöhem- min se levisi laajempaan käyttöön, erityisesti keskiluokkaisten valkoisten sanavaras- toon (Wray 2006, 43). ”Hillbilly”-sanalla viitataan puolestaan ihmisryhmään, joka elää maaseudulla, etelän Appalakkien ja Ozark-vuorten seutuilla (Harkins 2004, 5; Ma- son 2005, 41). Hillbillyjä ei tutkijoiden mukaan määritä pelkästään maantieteellinen asuinpaikka tai köyhyys vaan myös tietynlainen elämäntapa, käyttäytyminen ja taipumus ylittää tai vastustaa moderniteetin myötä vahvistuneita kulttuurisia normeja. Carol Masonin mukaan Appalakkien vuoriston väkeä on kuvattu 1700-luvulta läh- tien keskiluokkaisten sukupuoliroolien ja seksuaalisten rajojen ylittäjinä (2005, 42). Sekä hillbillyihin että valkoiseen roskaväkeen yhdistetty kuvasto on toiminut heijas- tumana maaseudun menneisyyden romantisoidusta sankaruudesta ja primitiivisestä, esimodernin ja sivistymättömän yhteiskunnan elämäntavasta vastakohtana edistyk- selliselle, teollistuneelle ja urbanisoituneelle Amerikalle (Cameron 2002, 412; Algeo 2003, 32; Harkins 2004, 6–7; Mason 2005, 43; Wray 2006, 50).

Oatesin tuotannossa henkilöhahmot, joihin viitataan valkoisena roskaväkenä, eivät aina välttämättä ole kotoisin etelästä tai maaseudulta. Sen sijaan heille on lei- mallista kokemukset väärässä paikassa olemisessa, mikä johtuu usein siitä, että he ovat joutuneet muuttamaan kotipaikkakunnaltaan. Esimerkiksi Garlockin perhe on

muuttanut Hammondin pikkukaupunkiin (New Yorkin osavaltion pohjoisosaan) Länsi-Virginiasta 1940-luvun alussa. Perheellä on huono maine naapurustossa, ja etenkin perheen poika, ”Little Red” Garlock herättää pahennusta rikkomalla sääntöjä ja käyttäytymällä huonosti. Sääntöjä hän rikkoo vain sen verran, ettei joudu ongelmiin poliisin kanssa. Hän tunkeutuu luvatta ihmisten pihoille ja särkee tavaroita silkkää pahansuopuuttaan (BB, 107). Kerran hän “[t]unkeutui erään naisen taloon sanoen tarvitsevansa vessaa ja virtsasi naisen keittiön lattialle [–]” (BB, 108).⁷ Sopivaisuuden rajojen ylittäminen suhteutuu vallitseviin, moderniteetin myötä vahvistuneisiin normeihin ja korostaa eräänlaista vapaudenilmaisua urbaanin ja sivistyneen elämäntavan rajoitteista. Pojankolttiainen vaikuttaa olevan tietoinen ”vapaudenilmaisunsa” toteuttamisen rajoista, koska osaa toimia niin, että välttyy rangaistuksilta. Tässä on syytä ottaa kuitenkin huomioon, ettei kerronta tapahdu Little Redin näkökulmasta, vaan perustuu työväenluokkaisten naapureiden puheisiin.

Garlockit määritellään romaanin alussa, kun Little Redin ruumis löytyy joesta. Romaanin alku toimii johdatuksena Hammondissa vallitsevaan yhteisölliseen hierarkiaan ja ennakoii henkilöhahmojen välisiä eronpeitteitä, jotka rakentuvat ennen kaikkea rodun ja luokan ehdoilla. Kun kalastajan tekemästä ruumishavainnosta soiteetaan poliisille, poliisi haluaa ensimmäiseksi tietää onko kyseessä ”valkoinen vai värillinen” mies (BB, 5). Poliisi kutsuu löytöpaikalle Garlockin perheen edustajia ruumista tunnistamaan. Kertoja korostaa, että kyseessä ei ole pojan vanhemmat:

Ei Little Redin äiti, joka tunnetaan sairaalloisesta ja arvaamattomasta käytöksestään – ’hänellä ei ole kaikki päässä ihan kohdallaan’ – eikä Little Redin isä, joka ei asu perheen kanssa samassa osoitteessa Gowanda-kadulla, tosin hänen tiedetään oleilevan Hammondin alueella (BB, 6–7).⁸

Kerronnan näkökulma on fokalisoitu tapahtuman todistajan näkökulmaan, joka seuraa miten sanomalehtikuvaaja ottaa kuvia ja miten poliisi puhuu naapuruston miehille. Kertojaa on vaikea identifoida täsmällisesti, sillä se tuntuu häilyvän tapahtumiin osallistuvan ja niistä ulkopuolella olevan havainnoijan välillä. Samoin kuin edellä mainitussa Little Red-esimerkissä, kertojan välittämät tiedot viittaavat kuulopuheisiin, joiden avulla luodaan kuvaa Garlockeista normista poikkeavana perheenä. Heistä kerrotaan yksityiskohtia, jotka yhdistyvät kulttuurisiin stereotyyppisiin köyhistä valkoisista: he ovat väkivaltaisia, viinaan meneviä ja tuottavat runsaasti jälkikasvua. Heidän sanotaan olevan ”sellainen perhe”, joka on alunperin etelästä ja joilla on paljon lapsia ja sukulaisia (BB, 7).

Tunnetut köyhien valkoisten stereotyypit Yhdysvalloissa juontavat juurensa 1800-luvun puoliväliin. Monet niistä voidaan jäljittää rotuhygieniaan perustuviin tutkimuksiin, joita tuotettiin 1880-luvulta 1930-luvulle.⁹ Tutkijat pyrkivät tieteellisesti todistamaan, että maaseudun köyhät valkoiset perheet olivat geneettisesti dege-

neroituneita. Neil Foley'n mukaan eugeniikkatutkimukset vaikuttivat merkittävästi samaan aikaan syntyneisiin ajatuksiin köyhistä valkoisista uhkana ”pohjoiselle” rodulle. Tuolloin ajatukset tukivat etelän valkoisten köyhien syrjäyttämistä kapenevasta valkoisuuden kategoriasta. (Foley 1999, 5–6.) Eugeniikkatutkimuksissa esitettyjä väitteitä popularisoitiin suurelle yleisölle näyttelyissä ja markkinatapahtumissa, mikä vakiinnutti kuvaa maaseudun köyhistä valkoisista moraalittomina, laiskoina, likaisina, rikollisina ja perversseinä (Wray 2006, 95).

Naapuruston miehet, jotka ovat uteliaisuuttaan kokoontuneet jokivarteen seuraamaan tapahtumien etenemistä, paheksuvat selvästi Garlockeja:

Haugen, Lukacs, McDermott...he kaikki tuntevat Vernon Garlockin, hän on kaveri, jolle puistellaan päätä, kova juomaan, kiivasluonteinen, aina jonkin sorttisissa vaikeuksissa... ja hänen lapsensa, etenkin hänen vanhimmat poikansa, kaikki tietävät millaisia he ovat. (BB, 8.)¹⁰

Kaikki yhteisön jäsenet tuntuvat tietävän, millaisia ”he” ovat, vaikka kukaan ei tunne Garlockeja henkilökohtaisesti. Tosin naapurusto ei käyttäisi perheestä halventavaa nimitystä ”köyhä roskaväki”, kuten tekstiesimerkkiä seuraavan kappaleen sulkuihin asetetussa lauseessa huomautetaan: ”(’Valkoista roskaväkeä’, jotkut Hammondin asukkaat saattaisivat sanoa, mutta eivät nämä: nämä ovat naapurin väkeä, joiden harkintakyky on hienostuneemmin säädeltyä)” (BB, 8).¹¹ Naapurusto, joka tekopyhyydessään ei kutsuisi Garlockeja valkoiseksi roskaväeksi, korostaa kielenkäyttöään omaa luokkapositiotaan: pidättäytyminen epäkorrekteista ilmaisusta on signaali paremmasta sosiaalisesta asemasta. Naapurusto muodostaa yhteisön, jossa ”me” erotetaan hierarkiassa alemmaksi määritetyistä ”heistä”. Romaanissa kerronta kiinnittää toistuvasti huomion siihen, miten naapurusto puhuu Garlockeista ja mitä se kertoo heidän asenteistaan. Stereotyypit tunnistava lukija saattaa aluksi samastua naapurustoon, mutta kerronnan tavoitteena on myös haastaa hänet erittelemään omia asenteitaan ja ottamaan niihin etäisyyttä. Tämä tavoite korostuu kerronnan edetessä syvemmälle keskeisten, työväenluokkaa edustavien henkilöhahmojen kuvauksessa.

Kunniallisuus työväenluokkaisen naisen huolena

Oatesin romaanissa kunniallisuus on leimallisesti työväenluokkaisten henkilöhahmojen huolenaihe. Naapuruston väki ja siihen kuuluva Courtney'n perhe on jatkuvasti huolissaan statuksestaan, mikä paljastuu muun muassa heidän tarpeessaan luokitella ihmiset kunniallisiin ja ei-kunniallisiin. Esimerkiksi Vernon Garlock saa heissä aikaan paheksunnan eleitä kuten päänpuistelua. Beverly Skeggs eksplikoi, miten luokkajaot tehdään usein kunniallisuuden perusteella (1997, 2–3). Luokan merkitsijänä kunniallisuuden vaatimus vaikuttaa siihen “[m]iten puhumme, kenelle puhumme ja miten luokittelemme toisia” (mt., 1). Kunniallisuus koskee Skeggsin mukaan etenkin työväenluokkaisia,

jotka joutuvat usein leimatuiksi epäkunniallisiksi. Luokan tuottamisessa kunniallisuus on ollut keskeinen merkittäjä etenkin suhteessa feminiinisyyteen ja kansalaisuuteen. (mt., 2–3.) Kunniallisuus ominaisuutena liitetään yleisesti keskiluokkaiseen ja korkean sosiaalisen statuksen omaaviin ihmisiin, joiden ei tarvitse huolehtia siitä. Vaikka luokka onkin vahvasti kulttuuri- ja kontekstisidonnainen kategoria, kunniallisuuden vaatimus on länsimaissa varsin yleinen luokkaerojen rajanvetoihin liittyvä piirre.

Rita Felski huomauttaa, miten tutkijat asettavat usein keskiluokan ja työväenluokan toisilleen vastakkaisiksi kategorioiksi ja unohtavat luokan hienosyisemmät jaot. Felski nimeää alemman keskiluokan esimerkkinä ambivalentimmasta sosiaalisesta asemoitumisesta, joka ei asetu edellä mainittuun vastakkainasetteluun (2000, 35). Alempi keskiluokka näkee itsensä kulttuurisesti ylempiarvoisena suhteessa työväenluokkaan, mutta siltä puuttuu kulttuurinen pääoma ja taloudellisiin tuloihin liittyvä valta, joka on ammattilaisilla ja johtavalla luokalla. Kun otetaan huomioon yhdysvaltalainen luokkajako Oatesin romaanin kuvaamassa ajassa, naapuruston väki edustaa nimenomaan työväenluokkaa. Felskin huomio luokkien hienosyisistä jaoista on silti varteenotettava eriteltäessä fiktiivisessä Hammondissa vallitsevaa, sosiaalisiin statuksiin perustuvaa nokkimisjärjestystä. Lähemmin tarkasteluna työväenluokkaa edustavat henkilöhahmot jakaantuvat erilaisiin sosiaalisiin ryhmiin, joita määrittävät myös rotu, sukupuoli, ikä, koulutus ja saavutettu sosiaalinen status. Esimerkiksi sukupuoli strukturoi merkittävästi sitä, miten he käyttäytyvät arkitilanteissa ja tuottavat minäänsä. Kunniallisuuden vaatimus aiheuttaa levottomuutta eniten työväenluokkaa edustaville valkoisille naisille, mikä ilmenee Persia Courtneyen ja hänen tyttärensä Iriksen kuvauksissa.

Kuvaus Persian ja Vesta Garlockin (Vernonin vaimo) kohtaamisesta kadulla havainnollistaa hyvin työväenluokkaisen valkoisen naisen huolta kunniallisuudesta. Persia kiinnittää huomiota muun muassa Vestan outoon puhetapaan: “Hänen äänensä oli matala, käheä ja raapivan kuuloinen, kuin teräsvillaa olisi hangattu paistinpannuun, mutta Persia tunnistaa aksentin: hillbilly” (BB 13–14).¹² Kun Vesta kähisee Persialle, että joku “nekru” (*nigra*) seuraa häntä, tämä teeskentelee, ettei ymmärrä. Persia haluaa näin painottaa, ettei sopimaton sana “nekru” kuulu hänen sanavarastoonsa. Lisäksi hän haluaa mahdollisimman nopeasti eroon Vestasta:

Persia [--] ei ole henkilö, joka sietää mielellään hölmöjä. Eikä hän ole henkilö, joka tuntisi sympatiaa sellaista hullua porukkaa kohtaan kuin Vernon Garlockin vaimo, jonka omaisten ei pitäisi antaa tämän harhailla vapaasti ympäriinsä; Persia ajattelee, että ehkä tämä hullu porukka aiheuttaa itse ongelmansa; kovan onnensa, ja jopa ulkonäkönsä, laikukkaan ihon ja puuttuvat hampaat. (BB, 14.)¹³

Nimittäessään Garlockeja “hulluksi porukaksi” Persia viittaa köyhiin valkoisiin. Hänen puheessaan ilmenee yhdysvaltalaisessa kontekstissa yleisesti vallitseva käsitys siitä, että

köyhät valkoiset ovat itse vastuussa vastoinikämisistään. Merkillepantavaa on myös se, miten Vestan ulkonäkö häiritsee Persiaa. Hänen mielestään pelkkä ajatus siitä, että joku mies katsoisi tätä ”rähjäistä harppua” (*beat-up hag*) himoiten “[o]lisi koominen ellei se olisi niin sääliittävä [-]” (BB, 15).¹⁴ Vestan ulkomuodon päivittely paljastaa Persian pakkomielteen kunniallisesta valkoisen naisen ruumiista, joka ilmentää paitisi luokkaa, myös valkoisuutta, feminiinisyttä ja heteroseksuaalisuutta. Kuten Skeggs esittää, ruumiillinen dispositio toimii merkittävänä luokan signifioijana (1997, 82).¹⁵ Luokan, sukupuolen, rodun ja seksuaalisuuden välisten suhteiden ruumiillistaminen on toimintaa, johon sisältyy paljon sääntelyä. Sääntelyn määrä ilmentää naisten huolta siitä, miten heidät nähdään ja millaisina he haluavat tulla nähdyiksi. (mt., 82–83.) Vestan ulkomuoto, puhetapa ja eleet näyttäytyvät Persialle valkoisen keskiluokkaisen naisen normeja rikkovina. Vesta toimiikin Persialle pelottavana esimerkkinä epäkelvosta valkoisen naisen ruumiista. Persia ei yhdistä Vestan rähjäisyyttä köyhyyteen ja surkeisiin materiaalsiin olosuhteisiin, vaan tulkitsee sitä piittaamattomuudesta ja mielenvikaisuudesta johtuvana. Tämäkin otaksuma pohjautuu 1800-luvun eugeniikkatutkimusten myötä syntyneeseen stereotyyppiin, jonka mukaan hillbillyt ovat geneettisesti degeneroituneita, mikä ilmenee mielisairauksina tai jälkeensä jääneisyytenä.

Kun Persian tytär, Iris, tapaa vuosia myöhemmin sairaalassa Vestan sukulaisen, Edithin, käy ilmi, ettei Vesta ehkä ollutkaan järjiltään. Iris on tapaamassa sairaalassa alkoholismin myötä kroonisesti sairastunutta Persiaa. Edith kertoo Irikselle, että Vestalle menee nyt hyvin:

“[-]. Kerro äidillesi, että Vesta-tädillä menee nyt todella hyvin...hän palasi takaisin Länsi-Virginiaan, josta hän ei olisi alunperinkään halunnut lähteä pois...naisparka oli onneton täällä. Eikä häntä ole moittiminen; ilkeä ilma, jota pitää sietää täällä ja” – luoden pälyilevän katseen lähellä olevaan vastaanoton hoitajaan – “kaikenlaiset ihmiset joihin törmää ja jotka ei piittaa hittojakaan siitä oletko elossa vai kuollut sen jälkeen kun ne kuulee, että et ole *rikas*. [-]”. (BB, 229.)¹⁶

Edith tarjoaa aivan toisenlaisen näkemyksen Vestasta kuin se, mikä välittyi Persian näkökulmasta. Edithin kertoman perusteella syy Vestan outoon käytöksen on siinä, että tämä oli onneton. Tämä taas johtui Edithin selitystä tulkiten väärässä paikassa olemisen tunteista ja sosiaalisesta diskriminoinnista. Ironista kyllä, Persia makaa nyt surkeassa tilassa sairaalassa. Hän on alkoholisoitunut vastoinikäymisten ja sosiaalisen statuksen laskun aiheuttaman häpeän myötä. Persian tila puolestaan aiheuttaa Irikselle niin voimakkaita häpeän tunteita, että hän päättää äidin kuoleman jälkeen jättää menneisyyden taakseen. Iris edustaa nuorempaa sukupolvea, jolla on koulutuksen avulla mahdollisuus sosiaaliseen liikkuvuuteen. Lähtiessään yliopistoon hän pyrkii määrätteisesti nostamaan luokka-asemaansa. Työväenluokkaisesta menneisyydestä häntä jää kuitenkin muistuttamaan edelleen läsnä oleva voimakas tarve ruumiillisen toiminnan

sääntelyyn ja siihen liittyvät häpeän tunteet. Sekä Persian että Iriksen edellä kuvatut tunteet liittyvät huoleen kunniallisuudesta.

Köyhien valkoisten stereotyyppit ovat Yhdysvalloissa palvelleet etenkin keskiluokkaisten etuja. Anthony Harkinsin mukaan köyhiä valkoisia on haukuttu ja käytetty negatiivisena vastaesimerkkinä kiinnitettäessä huomiota kehittyneen yhteiskunnan etuihin (2004, 4). Kuten Harkins esittää, nimittely ei pönkitä ainoastaan keskiluokkaisten ja yläluokkaisten valkoisten vaan myös työväenluokkaisten omanarvontunnetta (mt., 6). Myös John Hartiganin mukaan valkoinen roskaväki elää erityisesti keskiluokkaisten ja työväenluokkaisten valkoisten peloissa ja fantasioissa (1997, 50). Oatesin romaanissa Garlockin merkitys valkoisen roskaväen perikuvana korostuu suhteessa työväenluokkaisiin henkilöihämiin, joille on tyypillistä pyrkimys olla keskiluokkaisia tai nähdä itsensä keskiluokkaisina. Esimerkiksi juuri Persialle Vesta toimii sosiaalisena toisena. Persian alentuva asenne ja tarve sosiaaliseen toiseen tulee ymmärrettävämmäksi, jos tarkastelemme lähemmin hänen asemaansa valkoisuuden sisällä. Tarve korostuu Jim Crow -ajan kontekstissa, jossa valkoisuuteen liittyvää valta-asemaa vahvistetaan rotuerottelun avulla.

Courtneyn perhe on jatkuvasti rahavaikeuksissa, koska Persian aviomies on usein työttömänä ja tuhlaa rahojaan vedonlyöntiin. Persia, jonka status määrittyy pääosin aviomiehen statuksen kautta, pyrkii parhaansa mukaan ylläpitämään itsestään kuvaa keskiluokkaisena valkoisena naisena. Huoli statuksesta on läsnä arkipäivän tilanteissa, joissa hän on muiden katseen kohteena, esimerkiksi jo aikaisemmin kuvatussa Vestan kohtaamisessa:

[--] Persia on tietoinen ihmisistä kadulla, jotka tuijottavat heitä. Tuijottavat Vesta Garlockia ja *häntä*. Persia Courtney'ta ja hänen punertavan vaaleaa tukkaansa, "mansikanvaaleaa" kuten sitä kutsutaan, hänen mustavalkopilkullista silkkileninkiään, piikkikorkoisia kiiltonahka-avokkaitaan...sievää asua, jota hän käyttää toimessaan (Persia ei viittaa siihen sanalla "työ") emäntänä Lambertin teehuoneella keskustassa. Persia Courtney, Duke Courtneyn vaimo, ja Garlockin hillbilly-nainen, joka paasaa hänen korvaansa jotakin "nekrusta" [--]. (BB, 15.)¹⁷

Persia arvioi miten muut näkevät hänet Vestan rinnalla. "Hillbilly-nainen" toimii kontrastina korostaen Persian huoliteltua ulkoasua ja naisellisuutta. Feminiinisyys, sellaisena kuin sen länsimaissa ymmärrämme, luotiin Skeggsin mukaan 1800-luvun lopussa keskiluokkaisen naisen ominaisuutena. Keskiluokkaiselle naiselle poikkeavana toisena koodattiin työväenluokkainen musta ja valkoinen nainen. Keskiluokkaiset naiset kykenivät hyödyntämään feminiinisyttään tuottaakseen ja ylläpitääkseen itsensä ja muiden välistä eroa. Heidän tapansa ilmaista feminiinisyttä ja statusta ulkoasun välityksellä toimi keinona arvostella niitä, jotka eivät edustaneet oikeanlaista feminiinisyttä. (Skeggs 1996, 99.) Persian tapa verrata itseään Vestaan seuraa samansuuntaista

tavoitetta eron tekemisestä ja tukee hänen mielikuvaansa itsestään keskiluokkaisena ja ideaalista feminiinisyyttä edustavana naisena. Vestan räikeä, norminmukaisen ihanteen rikkova hahmo on Persiasta kiusallinen, mutta herättää hänessä samalla mielihyvää. Olemuksellaan Vesta paitsi vahvistaa Persian mielikuvaa itsestään keskiluokkaisena myös helpottaa hetkeksi hänen pelkoaan omasta epävakaisesta asemastaan suhteessa normiin. Persia kertoo mielihyvän tunnetta kuvittelemalla useaan otteeseen, miten hän kertoo Vestan kohtaamisesta aviomiehelleen ja miten he sitten nauravat yhdessä tapaukselle (BB, 19). Ajatus tehostaa eron ylläpitämisen pyrkimystä hänen itsensä ja Vestan, tietävän subjektin ja tiedon objektin, välillä. Kerronnan tavoite onkin korostaa, miten eronteko vahvistaa Persian sosiaalista statusta keskiluokkaisena naisena, jollaisena hän haluaa muiden itsensä näkevän.

Rotuerottelun aika ja monisyiset suhteet

Romaanin kerronta hyödyntää erilaisia sosiaalisia ryhmiä edustavien henkilöhahmojen näkökulmia rotuerottelun porrastaman sosiaalisen järjestyksen havainnollistamisessa. Eri osapuolien asenteet kuvataan tarkasti. Valkoisten ja afrikkalaisamerikkalaisten välisissä suhteissa rotuero nousee luokkaeron edelle, mutta luokka ei silti menetä merkitystään. Tämä ilmenee afrikkalaisamerikkalaisen perheenäidin, Minnie Fairchildin, kuvauksessa. Minnien puheessa korostuu paitsi Garlockien valkoisuus myös heidän alhainen luokkastatuksensa. Hän ei epäröi käyttää Garlockeista nimityksiä ”valkoinen roskaväki” tai ”arvoton mulkkupää hillbillyporukka” (*worthless peckerhead hillbillies*) (BB, 136). Toisin kuin Persia Minnie ei ole huolissaan statuksen laskusta. Rotuerottelun vuoksi Fairchildit ovat sosiaalisen hierarkian pohjalla, ja rotu määrittää heidän asemaansa vahvemmin kuin luokka. Minnie itse näkee perheensä kunniallisempana ja statukseltaan ylemmässä asemassa olevana kuin Garlockit. Fairchildien materiaaliset olosuhteet ovat huomattavasti paremmat kuin valkoisella Garlockin perheellä: Milliellä on vakituinen työpaikka valkoisen lääkärin, tohtori O’Shaughnessyn, vastaanotolla, ja vaikka aviomies on työtön, Fairchildit omistavat pienen omakotitalon, jossa he asuvat.

Minnie ei mielellään ”arvostele valkoista väkeä”, ainakaan yläluokkaista valkoista työnantajaansa (BB, 13). Garlockit hän kuitenkin tuomitsee epäröimättä perheenä, joka edustaa kaikkia valkoisten ihmisten huonoja puolia:

”*Garlock!* Kaikki tietää mitä *Garlock* tarkoittaa tässä kaupungissa! Pelkkää roskaväkeä! Saastaa! Alhaisimmista alhaisinta! Siinä on jo tarpeeksi, että vatsaa suorastaan väöntää kaikki se hössötys sanomalehdessä, poliisi kyselee kysymyksiä! [-]. Hillybilly-roskaväki hakkaa ja tappaa omia vaimojaan ja lapsiaan... pahinta sorttia valkoista porukkaa, oikeita natsseja lukuun ottamatta. Ja jos kyseessä olisi ollut musta poika, ketään ei kiinnostaisi pirunkaan vertaa!” (BB, 136).¹⁸

Minnien viittaus sanomalehden hössötykseen liittyy Little Redin ruumin löytymistä seuranneeseen kohuun. Kohu ärsyttää Minniä, koska se muistuttaa häntä rotujen välisestä epätasa-arvosta. Minnien päätelmä siitä, että jos kyseessä olisi ollut afrikkalais-amerikkalaisen pojan kuolema, ketään ei kiinnostaisi selvittää tapausta, vastaa todenmukaisesti rotuerottelun ajan käytäntöjä. Poliisitutkintaa olisi tuskin siinä tapauksessa edes käynnistetty.

Minnien kaunainen asenne kuvaa hyvin rotuerottelun ajan realiteettia: afrikkalais-amerikkalaisten asennoituminen köyhiin valkoisiin Jim Crow -ajanjakson aikana oli todellisuudessaakin vihamielinen. Constance Penly muistelee, miten kunniallisille mustille ihmisille valkoinen roskaväki edusti ”alhaisimmista alhaisimpia” (1997, 90). bell hooksin mukaan rotuerottelun ajan valkoisten köyhien ja afrikkalaisamerikkalaisten välisen kahnauksen aiheutti se valta ja etuoikeus, joka suotiin kenelle tahansa valkoihoiselle ihmiselle (2000, 111).¹⁹ Kuten edellinen tekstiesimerkki havainnollistaa, Minnien närkästys liittyy juuri valkoisten nauttimaan etuoikeuteen. Garlockit eivät materiaalisesti juuri hyödy valkoihoisuuden tuomista eduista. Silti valkoisuudesta on heille viimekädessä etua. Tämä ilmenee esimerkiksi Hammondin tilallisessa segregaatiossa, jossa eri kaupunginosien asutusta säännellään rodun ja luokan perusteella. Sekä Garlockit että Fairchildit asuvat samassa kaupunginosassa, mutta Fairchildit eivät saa vuokrata taloa, Minnien sanoja lainaten, ”valkoisen väen liljanvalkeasta korttelista” (BB, 139), missä Garlockin ränsistyvä vuokratalo sijaitsee.

Millien toteamus, että vain ”oikeat natsit” ovat pahempia kuin Garlockit, viittaa valkoisten harjoittamaan rasismiin. Hän tuo tässä esille tunteitaan liittyen afrikkalais-amerikkalaisiin kohdistuvaan, epäoikeudenmukaiseen rasismiin. Fairchildit ovat kokeneet sen karvaasti nahoissaan, kun pieni valkoinen koululaistytö näkee sattumalta painajaisia koulun talonmiehenä toimivasta Fairchildin perheen isästä, Woodrow’sta. Tämän seurauksena Woodrow erotetaan työstään. Minnielle Garlockit, jotka ovat tunnettuja avoimen rasistisesta asenteestaan, toimivat valkoisten harjoittaman rasismin syntipukkeina. Garlockit käyttäytyvätkin avoimen rasistisesti vahvistaen näin yhtä köyhiin valkoisen yhdistettyä stereotyyppiä. Esimerkiksi Little Redillä oli tapana huudella Minnien pojalle Jinxille rasistisia solvauksia: ”Iso, mehevän musta neekerin kyrpä!” (BB, 113).²⁰ Little Redin huutelut hyödyntävät rasistista stereotyyppiä mustien miesten sukuelinten isosta koosta, mikä juontaa juurensa 1800-luvulla syntyneestä myytistä afrikkalaisamerikkalaisista miehistä yliseksuaalisina. Välillinen viittaus vanhaan myyttiin muistuttaa valkoisten ja erityisesti valkoisten miesten pelosta oman valta-aseman menettämisestä. Historian eri aikoina myytit ja stereotyypit ovat Yhdysvalloissa palvelleet valkoisten valta-aseman pönkittämistä (Kähkönen 2006, 7–8). Little Redin solvauksista kärsivä Jinx näkee automaattisesti kaikki köyhät valkoiset, jopa Garlockin talon liepeillä leikkivän kolmevuotiaan pikkupojan, rasisteina. Hän

“[t]ietää, että hillbillyt vihaavat neekereitä niin että kyllä heidän lapsensa vihaavat myös” (BB, 140).²¹

Vesta Garlock puhuu afrikkalaisamerikkalaisista ”eläimellisinä” olioina, joilla on ”saatanan merkki otsassaan” (BB, 15). Vestan pelko mustia kohtaan selittyy sillä, ettei hän ole tottunut mustiin ihmisiin, kuten hän Persialle kertoo: ”Kotipuoleessa meillä ei oo niitä juur lainkaan”, rouva Garlock selittää kiihtyneenä, ‘tai jos on, ne pysyttelee omis- sa oloissaan.’” (BB, 15).²² Persia vastaa repliikkiin ylistämällä kuuluisaa afrikkalaisame- rikkalaista blues- ja jazzlaulajaa, Billy Eckstinea: ”Minä puolestani olen hulluna Billy Eckstineen. Ajaisin osavaltion läpi päästäkseni kuulemaan *hänen* lauluun” (BB, 15).²³ Persian ihannoiva asenne asettuu vastakkaiseksi Vestan avoimen ennakkoluuloisuuden kanssa, mutta saa ironisia sävyjä romaanin laajemmassa kontekstissa. Jo aikaisemmin on käynyt ilmi, että vaikka Persiaa kiehtovat musikaaliset afrikkalaisamerikkalaiset, hän asettaa itsensä kategorisesti mustien yläpuolelle ja ylläpitää systemaattisesti hierarkkista eroa meidän ”valkoisten” ja ”niiden” välillä. Kun Persia kieltää tyttärtään raitiovaunussa tuijottamasta ”niitä” ja tytär ihmettelee kieltoa, hän huomauttaa: ”Ne eivät tiedä mis- tään paremmasta, jotkut niistä. *Mutta me tiedämme.*” (BB, 23).²⁴

Rotuerottelun aikana mustat viihdyttäjät palvelivat valkoisen yleisön tarpeita ja ruokkivat heidän fantasioitaan (Nederveen Pieterse 1992, 141). Mustat muusikot toimivat Persiallekin fantasioiden objekteina, joita hän tarvitsee valkoisen minänsä tuottamiseen. Erottuaan miehestään Persialla on vaaleanruskeaihoinen rakastaja, Virgil Starling, joka on ammatiltaan jazzklarinetisti. Olleessaan naimisissa Duken kans- sa, Persia on alati huolissaan kunniallisuudestaan, mikä liittyy aviomiehen kautta mää- rittyvään statukseen ja tarpeesta ylläpitää sitä. Tutustuttuaan Virgiliin Persia sitä vastoin nauttii pahenuksesta, jonka hänen uusi mulattipoikaystävänsä aiheuttaa valkoisessa naapurustossa. Jutellessaan ystävänsä kanssa puhelimesta Persia ilmaisee tarvitsevan- sa Virgilia vahvistamaan omaa statustaan valkoisena: ”On miehiä, joiden ei tarvitse olla puhdasrotuisen *mustia*, jotta nainen voi tuntea itsensä puhdasrotuisen *valkoiseksi*,’ Persia Courtney on sanonut.” (BB, 152).²⁵ Avioeron jälkeen Persian sosiaalinen status laskee: hänestä tulee eronnut yksinhuoltaja ja hän joutuu muuttamaan köyhemmälle ja huonomaineiselle asuinalueelle. Tässä tilanteessa Virgil vahvistaa Persian valkoisuutta samaan tapaan kuin Vesta korosti Persian feminiinisyttä ja luokkaa. Valkoisen rodun suoma etuoikeus ei ole Persiankaan kohdalla horjumaton vaan hän joutuu jatkuvasti tasapainottelemaan ja ylläpitämäänsä asemaansa eri tavoin.

Oatesin romaani tuo Persia ja Iris Courtneyn avulla tarkoituksellisesti näkyväk- si työväenluokkaisten valkoisten naishenkilöhahmojen suhdetta valkoisuuteen sekä siihen, miten luokka määrittelee heidän identiteettiään, statustaan ja sosiaalista liik- kuvuuttaan. Huoli kunniallisuudesta ilmenee eri tavoin henkilöihahmojen arkipäi- väisessä toiminnassa ja ruumiillisessa säätelyssä. Sosiaalista verkostoa ja sitä, miten

yhteisön sisäiset suhteet siinä toimivat, säätelee romaanin rotuerottelun aikaan sijoittuvassa kontekstissa tiukat säännöt, joiden kehyksissä eri tavoin rodun, luokan ja sukupuolen määrittämät henkilöhahmot toimivat ja tuottavat minäänsä. Romaani tuo esille säätelyn dynaamisuuden sekä sen miten nämä tekijät saavat eri tilanteissa erilaisia painoarvoja. Farichildin perheen representaatio tuo esille, miten rotu rajoittaa subjektien mahdollisuuksia ja sosiaalista liikkuvuutta. Garlockit puolestaan ilmentävät, miten luokka voi toimia leimaavana sosiaalisen aseman määrittäjänä. Köyhien valkoisten kulttuurisidonnaisia stereotyyppisiä peilaava Garlockin perhe toimii erityisesti työväenluokkaisten valkoisten perheiden statuksen vahvistajana. Toisaalta myös naapuruston musta työväenluokkainen väestö, josta esimerkkinä Minnie Fairchild, jähmettää heidät valkoisten köyhien kategoriaan ja projisoi heihin pelkojaan ja sosiaalisen epäoikeudenmukaisuuden katkeroittamia tuntojaan. Kokonaisuudessaan Oatesin romaani pyrkii nostalgisoimatta kuvaamaan, miten sosiaalisen hierarkian rakentumista säätelevät moninaiset, toisiinsa suhteutuvat diskurssit ja miten valta ja erot vaikuttavat sen komplisoituneessa dynamiikassa. Ennen kaikkea Oates, jonka tavoitteena on tuotannossaan kritisoida yhdysvaltalaisista yhteiskuntaa, muistuttaa romaanillaan amerikkalaiseen kulttuuriin ja historiaan rakentuneesta epätasa-arvoisuudesta, jonka ymmärtäminen ja purkaminen edellyttää historiallista ja kontekstisidonnaisia tarkastelutapaa.

Viitteet

¹ Rotusokeus (color-blindness) viittaa amerikkalaisten liberaalien 1960-luvun jälkeen puoltamaan käsitykseen, joka korostaa optimistista ajatusta rotujen välisestä tasa-arvoisuudesta. Ajatus rotusokeasta yhteiskunnasta on tyypillistä valkoisille, jotka kieltävät hyötyvänsä rodun suomasta etuoikeutetusta asemasta. Rotusokeudesta Yhdysvalloissa ks. esim. Williams 1998; Gallagher 2003.

² Oates on vuoteen 2009 mennessä julkaissut mm. 31 novellikokoelmaa ja 55 romaania.

³ Teosta ei ole suomennettu. Kaikki artikkelissa esiintyvät sitaatit romaanista ovat omia suomennoksiani.

⁴ Ks. esim. Bender 1987, 4; Waller 1979, 70; Cunnigham 1989; Creighton 1992, 19, Cologne-Brooks 2005, 235.

⁵ Intersektionaalista lähestymistapaa on Yhdysvalloissa teoretisoitu erityisesti niin kutsutun kriittisen rodun tutkimuksen (critical race studies) ja mustan feminismin (black feminist thought) piirissä. Pioneereja ovat olleet mm. Kimberley Crenshaw ja Patricia Hill Collins. Myöhemmin mm. Leslie McCall on teoretisoinut lähestymistapaa keskittymällä sen metodologisiin haasteisiin. Ks. Crenshaw 1991; Collins 1990; McCall 2005.

⁶ Vaikka tämä tunnustetaan yleisesti, taloudellinen ja kulttuurinen erotetaan luokan tutkimuksessa usein toisistaan analyttisesti, mitä pidetään ongelmallisena. Esimerkiksi kulttuurintutkijoita ja kirjallisuudentutkijoita on kritisoitu siitä, että fokuoituminen kulttuuriseen kääntää usein huomion pois luokkaan liittyvistä materiaalisista

epäoikeudenmukaisuuksista, jotka saattavat merkittävästi rajoittaa subjektien toimijuutta (Jones 2003, 768; Skeggs 2004, 44; Crompton 2008, 26).

⁷ "[p]ushed his way into a woman's house, saying he wanted to use her bathroom, and urinated on her kitchen floor [-]."

⁸ "Not Little Red's mother, who is know to be sickly and erratic in her behavior – 'not right in the head' – and not Little Red's father, who isn't living with the family in Gowanda Street though he is known to be in Hammond somewhere."

⁹ Kyseessä on nk. "Eugenic Family Studies". Ks. Rafter 1988; English 2004; Wray 2006, 65–95.

¹⁰ "Haugen, Lukacs, McDermott...they all know Vernon Garlock, he's the kind of guy you shake your head over, a hard drinker, hot-tempered, always in some sort of trouble or other... and his kids, his older boys especially, everyone know what they're like.

¹¹ "('White trash', some Hammond residents might say, but not these: these are neighborhood people whose judgments are more subtly calibrated.)"

¹² "Her voice is a low hoarse scraping sound like steel wool scouring a pan, but Persia can recognize the accent: hillbilly."

¹³ "Persia [-] isn't the kind of person to suffer fools gladly. Nor is she the kind of person who feels much sympathy for grazy folk like Vernon Garlock's wife, whose people shouldn't let her wander around loose; Persia thinks maybe these grazy folk bring it all on themselves, their hard luck, even the way they look, blotched skin and missing teeth."

¹⁴ "Wouldn't it be comical if it wasn't so sad [-]."

¹⁵ Skeggs viittaa Bourdieun ajatukseen ruumiin ulkomuodon merkityksistä luokkaeroissa. Bourdieun mukaan luokkaerot ovat piirtyneet niin eleisiin, tapoihin kävellä, puhumiseen kuin syömiseenkin (1984, 466). Bourdieu näkee kulttuurisen pääoman voivan esiintyä paitsi suhteessa ruumiillisuuteen myös kuluttamiseen tai instituutioihin (vrt. esim. koulutus).

¹⁶ "[-.]. You tell your momma my aunt Vesta's all improved now...she went back home to West Virginia that she never wanted to leave...poor woman was just so unhappy up her. And I don't blame her none, the nasty weather we got to put up here, and' – casting a covert glance at the nurse-receptionist close by – 'the kinds of people you run into that don't give a damn if live or die once they get the word on you you ain't *rich*. [-]."

¹⁷ "[-.] Persia conscious of people on the street staring at them. Staring at Vesta Garlock, and staring at *her*. Persia Courtney with her gorgeous red-blond hair, "strawberry" blond as it's called, her black and white polka-dot silk dress, her spike-heeled black patent leather pumps... the pretty outfit she wears in her position (Persia does not refer to it as a "job") as hostess at Lambert's Tea Room downtown. Persia Courtney, wife of Duke Courtney, and the hillbilly Garlock woman, who is ranting in her ear about *nigras* [-]."

¹⁸ "'*Garlock!* Everybody knows what *Garlock* means in this town! Just trash! Dirt! Lowest of the low! It's enough to make you sick to your stomach, all the fuss in the newspaper, the police asking questions! [-]. Those hillbilly trash beatin' and killinn' their own wives and children... worst kind of white folks exceptin' actual Nazis. And if it'd been a Negro boy instead, nobody'd give a good goddam!"

¹⁹ Köyhien valkoisten ja afrikkalaisamerikkalaisten kireät suhteet periytyvät kauempaa, jo ajalta ennen sisällissotaa. Ks. esim. Craven 1930; Roediger 1999, 56–60, 86; Lockley 1997, 59. Lockley tähdentää kuitenkin, etteivät syyt huonoihin suhteisiin perustuneet aina rotueron aiheuttamaan katkeruuteen vaan ne saattoivat vaihdella (Lockley 1997, 63–69).

²⁰ “Big juicy-black nigger cock!”

²¹ “Knows that hillbillies hate Negroes so their children must hate them too.”

²² “Down home we don’t hardly have them at all,’ Mrs. Garlock says excitedly, ‘or if we do, they keep to themselves.”

²³ “Me, I’m crazy for Billy Eckstine. I’d drive across the state, to hear *him* sing.” Billy Eckstine oli yksi ensimmäisistä afrikkalaisamerikkalaisista, joka saavutti suuren yleisön suosion.

²⁴ “They don’t know any better, some of them. *But we do.*”

²⁵ “There’s some men don’t need to be pure *black* to make a woman feel pure white,’ Persia Courtney has said.”

Lähteet

Kaunokirjallisuus

OATES, JOYCE CAROL 1967: *A Garden of Earthly Delights*. New York: Vanguard.

OATES, JOYCE CAROL 1991: *Because It Is Bitter, and Because It Is My Heart* (=BB). 1990. New York: Plume.

OATES, JOYCE CAROL 1963: *By the North Gate*. New York: Vanguard.

OATES, JOYCE CAROL 2007: *The Gravedigger’s Daughter*. New York: Ecco Press.

OATES, JOYCE CAROL 1971: *Wonderland*, New York: Vanguard.

OATES, JOYCE CAROL 1966: *Upon the Sweeping Flood and Other Stories*. New York: Vanguard.

KUREISHI, HANIF 1990: *The Buddha of Suburbia*. London: Faber & Faber.

Tutkimuskirjallisuus

ALGEO, KATIE 2003: Locals on Local Color: Imagining Appalachian Identity. *Southern Cultures* 4.4, s. 27–54.

BENDER, EILEEN TEPER 1987: *Joyce Carol Oates, Artist in Residence*. Bloomington & Indianapolis: Indiana UP.

BLOOM, HAROLD 1987: Introduction. *Modern Critical Views: Joyce Carol Oates*. Ed. Harold Bloom. New York & Philadelphia: Chelsea House Publishers, s. 1–6.

BOURDIEU, PIERRE 1984: *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Alkuteos: *La Distinction. Critique sociale du jugemet*. Trans. Richard Nice. London: Routledge & Kegan Paul.

CAMERON, ARDIS 2002: When Strangers Bring Cameras: the Poetic and Politics of Othered Places. *American Quarterly* 54.3, s. 411–435.

COLLINS, PATRICIA HILL 1990: *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. Boston: UnwinHyman.

COLOGNE-BROOKES, GAVIN 2005: *Dark Eyes on America: The Novels of Joyce Carol Oates*.

- Baton Rouge: Louisiana State University.
- CRAVEN, AVERY O. 1930: Poor Whites and Negroes in the Antebellum South. *The Journal of Negro History* 15.1, s. 14–25.
- CREIGHTON, JOANNE 1992: *Joyce Carol Oates: Novels of the Middle Years*. New York: Twayne.
- CRENSHAW, KIMBERLEY 1991: Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review* 43.6, s. 1241–1299.
- CROMPTON, ROSEMARY 2008: *Class and Stratification*. Third edition. Cambridge & Malden: Polity Press.
- CUNNINGHAM, FRANK R. 1989: The Enclosure of Identity in the Earlier Stories. *American Women Writing Fiction. Memory, Identity, Family, Space*. Ed. Mickey Pearlman. Lexington: Oxford UP, 9–44.
- DALY, BRENDA 1996: *Lavish Self-Divisions: The Novels of Joyce Carol Oates*. Jackson: UP of Mississippi.
- DICKERSON, DEBRA J. 2009: Class Is the New Black. *Mother Jones* 34.1, s. 46–47.
- DU BOIS, W.E.B. 1903: The Talented Tenth. *The Negro Problem*. Eds. W.E.B. Du Bois, P.L. Dunbar & C.W. Chesnutt. New York: AMS Press, s. 31–75.
- ENGLISH, DAYLANNE K. 2004: *Unnatural Selections: Eugenics in American Modernism and the Harlem Renaissance*. Chapel Hill and London: U of North Carolina P.
- FELSKI, RITA 2000: Nothing to Declare: Identity, Shame, and the Lower Middle Class. *PMLA* 115.1, s. 33–45.
- FOLEY, NEIL 1999: *The White Scourge: Mexicans, Blacks, and Poor Whites in Texas Cotton Culture*. Berkeley and Los Angeles: U of California P.
- GALLAGHER, CHARLES A. 2003: Color-Blind Privilege: The Social and Political Functions of Erasing the Color Line in Post Race America. *Race, Gender & Class* 10.4, s. 22–37.
- HARKINS, ANTHONY 2004: *Hillbilly: A Cultural History of an American Icon*. New York: Oxford UP.
- HARTIGAN, JOHN JR. 1997: Name Calling: Objectifying “Poor Whites” and “White Trash” in Detroit. *White Trash: Race and Class in America*. Eds. Matt Wray & Annalee Newitz. New York: Routledge, s. 41–56.
- HOOKS, BELL 2000: *Were We Stand: Class Matters*. New York and London: Routledge.
- JONES, GAVIN 2003: Poverty and the Limits of Literary Criticism. *American Literary History* 15.4, 765–792.
- KINCHELOE, JOE L. & SHIRLEY R. STEINBERG 1998: Addressing the Crisis of Whiteness: Reconfiguring White Identity in a Pedagogy of Whiteness. *White Reign: Deploying Whiteness in America*. Eds. Joe L. Kincheloe et al. New York: St. Martin’s Griffin, 3–29.
- KIVIMÄKI, SANNA 2008: “Kadonnutta luokkaa etsimässä.” *Kulttuurintutkimus* nro 25. 2008:4, 3–8.

- KÄHKÖNEN, LOTTA 2006: "Tiedän millainen värillinen mies on" – rodun ja seksuaalisuuden diskurssit Joyce Carol Oatesin novellissa "Ahdistelija". *Avain* 3/2006, 4–21.
- LOCKLEY, TIMOTHY J. 1997: Partners in Crime: African Americans and Non-slaveholding Whites in Antebellum Georgia. *White Trash: Race and Class in America*. Eds. Matt Wray & Annalee Newitz. New York: Routledge, s. 57–72.
- MASON, CAROL 2005: Hillbilly Defence: Culturally Mediating U.S. Terror at Home and Abroad. *NWSA Journal* 17.3, s. 39–63.
- MCCALL, LESLIE 2005: The Complexity of Intersectionality. *Signs* 30.3, s. 1771–1801.
- MIAH, MALIK 2009: What Obama's Victory Means about Race and Class. *International Viewpoint* IV408. <<http://www.internationalviewpoint.org/spip.php?article1601>> (15.1. 2009)
- NEDERVEEN PIETERSE, JAN 1998: *White on Black: Images of Africa and Blacks in Western Popular Culture*. 1992. New Haven & London: Yale UP.
- NEWITZ ANNALEE & MATT WRAY 1997: Introduction. *White Trash: Race and Class in America*. Eds. Matt Wray & Annalee Newitz. New York: Routledge, s. 1–12.
- PAJALA, MARI 2008: "Muistojen Laila Kinnunen. Luokka kulttuurisessa muistissa." *Kulttuurintutkimus* nro 25. 2008:4, 19–36.
- PENLY, CONSTANCE 1997: Crackers and Whackers: The Trashing of Porn. *White Trash: Race and Class in America*. Eds. Matt Wray & Annalee Newitz. New York: Routledge, s. 89–112.
- RAFTER, NICOLE H. (ED.) 1988: *White Trash: The Eugenic Family Studies 1877–1919*. Boston: Northeastern University Press.
- SKEGGS, BEVERLY 2004: *Class, Self, Culture*. London: Routledge.
- THERBORN, GÖRAN 1983: Why Some Classes Are More Successful than Others. *New Left Review*, 138, 37–55.
- WALLER, G.F. 1979: *Dreaming America: Obsession and Transcendence in the Fiction of Joyce Carol Oates*. Baton Rouge and London: Louisiana State UP.
- WILLIAMS, PATRICIA 1998: *Seeing a Color-Blind Future: The Paradox of Race*. New York: Farrar Straus.
- WINANT, HOWARD 1997: Behind Blue Eyes: Whiteness and Contemporary U.S. Racial Politics. *Off White: Readings on Race, Power, and Society*. Ed. Michelle Fine et al. New York: Routledge, 40–53.
- WRAY, MATT 2006: *Not Quite White: White Trash and the Boundaries of Whiteness*. Durham: Duke UP.

Risto Niemi-Pynttari

Luovuutta, tutkimista ja julkista kirjoittamista

”Kirjailijakoulutus” on sana, joka tuntuu sisältävän niin runsaasti retorista voimaa, että pelkkiä kurssejakin voidaan lehdistössä kutsua kirjailijakouluiksi. Kirjailijana toimiminen on usein ymmärretty kirjojen julkaisemiseksi kustantajien kautta. Koulutuksen tulisi kuitenkin pyrkiä ennakoimaan sitä, millainen on tulevaisuuden kirjailija.

Jyväskylässä kirjoittamisen maisteriopinnoissa on tietoisesti vältetty mielikuvaa kirjailijoiden koulutuksesta. Yliopistollinen kirjoittamisen opiskelu tähtää julkisten tekstien kirjoittamiseen, mitä ne sitten tulevaisuudessa ovatkin. Tämä pyrkimys ei kuulosta retorisesti yhtä lumoavalta kuin kirjailijakoulu mutta on realistisempi.

Kirjoittamisen maistereita on valmistunut Jyväskylän yliopistosta, kirjallisuuden oppiaineen ohessa, jo kohta kymmenen vuotta. Näiden kokemusten pohjalta käsittelen seuraavassa kysymystä luovien ja intellektuaalisten kirjoittajien paikasta yliopistossa. Samalla pohdin kirjallisuuden oppiaineiden antia ja mahdollisuuksia fiktion kirjoittajan kannalta.

Luova kirjoittaminen on koettu erityisen antoisaksi perusopiskelun alueeksi. Avoimen yliopiston ansiosta Jyväskylässä opiskellaan alaa todella runsaasti. Tänäkin vuonna perusopinnot suorittaa noin 150 opiskelijaa, ja noin 50 opiskelijaa suorittaa luovan kirjoittamisen aineopinnot. Yliopiston puolelle kirjoittamisen maisteriopintoihin otetaan vuosittain noin kymmenen kirjoittamisen ohjaamiseen, teoriaan ja tutkimukseen sekä johonkin kirjoittamisen lajiin suuntautunutta opiskelijaa.

Millainen on tulevaisuuden kirjailija?

Kirjailijan ammattikoulutuksen sijaan kirjoittamisen akateemisiin opintoihin sopii kirjailijan työn ja tradition tuntemus. Professori Tuomo Lahdelma painotti tätä linjatessaan Jyväskylässä aloitettuja kirjoittamisen maisteriopintoja vuonna 2003. Kirjallisuuden tutkijain seuran vuosikirjassa 56 julkaisemassaan puheenvuorossa hän painotti ”kirjailijaleipomon” sijaan opintoja, joissa perehdytään myös siihen mitä kirjailijuus ja tekijyys ovat.

Kirjoittamisopinnoissa on yhä syytä korostaa tiettyä vapautta suhteessa kirjailijan ammatilliseen koulutukseen. Nyt kun verkko ja media muuttavat voimakkaasti julkisen kirjoittamisen aluetta, on syytä varautua kirjailijan ammatillisten käytäntöjen muuttumiseen. Voi olla, että juuri sitä kirjailijan ammattia, jota usein ajatellaan, ei ole tarjolla kuin yhdelle debytantille vuodessa. Toisaalta myös tulevaisuudessa perinteiset

lajit, kuten proosa, lyriikka ja draama näyttävät pysyvän voimissaan – ne vain siirtyvät osaksi uutta mediaa. Vaikka julkaiseminen muuttuu ja kirjoittamisesta tulee osin käsi-kirjoittamista, luovien lajien kirjoittamistaitoja tarvitaan yhä.

Opiskelua aloittavilla on varsin perinteinen mielikuva kirjailijuudesta, usein he tähtäävät romaanikäsitteensä kanssa suuren kustantamon julkaisuohjelmaan. Tämä kuva kuitenkin muuttuu, kun opiskelijat huomaavat, että kyse on onnenpotkun sijaan pienten askelten tiestä kirjalliseen julkisuuteen.

Kirjailijuuuteen liittyvät väärät käsitykset voivat johtaa onnettomiin seuraamuksiin, siksi opiskelijoiden on syytä orientoitua siihen, mitä kirjoittaja tekee tulevaisuudessa. Monenlaisiin tekijyyden muotoihin perehtyminen laajentaa opiskelijoiden käsityksiä siitä, mitä julkinen kirjoittaminen voi tulevaisuudessa olla. Voitaisiin tietysti puhua vain kirjoittajista, mutta kirjailijan nimi kantaa kuitenkin mukanaan niin merkittävää kulttuurista arvoa, että sitä ei voi korvata puhumalla vain kirjoittajasta.

E erityisen tärkeä alue Jyväskylän maisteriopinnoissa on kirjoittamiseen liittyvä yhteistyö. Laajasti ottaen tähän kuuluu pedagogia, ateljeekritiikki ja jopa editointi. Kirjoittamisen ohjaamisen lisäksi myös kaikkinaisen yhteistyö ja vertaispalaute ovat tärkeitä. Tavoitteena on, että näin käsitys tekijyydestä laajenee ja opiskelijat huomaavat yhteistyön merkityksen. Kirjoittamisen syventävissä opinnoissa oli aiemmin mahdollista valita joko oman kirjoittamisen kehittäminen tai kirjoittamisen pedagogia. Tällainen erottelu huomattiin pian vääräksi, koska se asetti vastakkain yksilöllisen ja ryhmässä toimimisen.

Julkisen kirjoittamisen opiskelua

Mitä työtä tulevaisuuden kirjoittajat sitten tulevatkin tekemään, yhteistä on, että he tulevat kirjoittamaan julkisesti. Opiskelun tulisi ohjata monenlaiseen julkaisemiseen, sen tulisi oikeastaan jo olla osin julkista kirjoittamista. Verkkoteknologia mahdollistaa uudenlaiset julkiset tilat, ja niiden myötä opiskelijat pääsevät välittömästi kehittämään taitoja, joita julkinen kirjoittaminen edellyttää. Kaikkea fiktiota ei kannata kirjoittaa vain työpajaan, eikä kaikkia esseitä vain opettajalle. Sen sijaan opettajan ja ryhmän tehtävä on kommentoida tekstejä siltä kannalta, mitä annettavaa niillä on kirjallisessa julkisuudessa.

Jyväskylän opiskelukäytännöissä on tässä suhteessa parannettavaa. Tällä hetkellä opiskelu päättyy usein gradun valmistumiseen, opiskelija voi tarjota teostaan kustantajille julkaistavaksi jos haluaa. Opiskelijoiden tulisi perehtyä hyvissä ajoin julkisen kirjoittamisen kentällä toimimiseen, niin että heillä ei olisi ennakkoluuloja pienkustantamoissa, verkossa tai kirjallisuuslehdissä julkaisemista kohtaan.

Pro gradu -töiden tutkimusosat julkaistaan nykyään verkossa Jyväskylän yliopiston kirjaston opinnäytteinä. Lisäksi kirjoittamisen opiskelijoiden parhaat tutkimusta kä-

sittelevät artikkelit ja referaatit ovat toisten opiskelijoiden luettavana ”Kirjoittamisen-tutkimuksen tietopankissa”, joka on yksityisellä verkkoalueella. Kirjoittaja ei siis laadi tekstejään vain opettajan tarkastettavaksi vaan jakaa tietoa toisten kanssa.

Luovat työpajat ovat rahoituksen armoilla

Kirjoittamisen syventäviä opintoja ei Suomessa ole tarjolla muualla kuin Jyväskylässä, vastaavia luovan kirjoittamisen maisteriopintoja on useissa eurooppalaisissa yliopistoissa. Amerikkalaiset creative writing -yliopisto-ohjelmat poikkeavat näistä siinä, että ne keskittyvät luovan kirjoittamisen opiskeluun eivätkä tutkimukseen.

Eurooppalaisiin kirjoittamisen maisteriopintoihin kuuluu luovan työskentelyn kehittämistä sekä tutkimusta, yleisesti opinnot jakautuvatkin teoreettiseen ja käytännölliseen osaan. Molempien osien tarkoituksena on tukea gradun aihepiiriä, näin myös Jyväskylässä. Tosin kirjoittamisen tutkimus ei ole kiinnostanut opiskelijoita niin paljon kuin luova työskentely. Viimeistään gradun valmisteluvaiheessa omaan tutkimusalueeseen perehtyminen tulee ajankohtaiseksi.

Käytännöllisen osan opinnoissa suuntaudutaan johonkin kirjoittamisen lajiin tai alueeseen. Kirjoittaja voi keskittyä peruslajien lisäksi esimerkiksi kääntämiseen, verkkokirjoittamiseen, kirjoittamisterapiaan tai muuhun kirjoittamisen alueeseen.

Luovia työpajoja on Jyväskylässä järjestetty mahdollisuuksien mukaan. Ilman ulkopuolista rahoitusta on voitu toteuttaa yleensä vain yksi työpaja lukukaudessa. Joka vuosi on kuitenkin ollut myös ulkopuolisen rahoituksen turvin järjestettyjä työpajoja. Viime vuonna onnistuimme saamaan rahoituksen amerikkalaisen lyhytproosan ohjaajan kurssiin. Tulevana syksynä voimme järjestää Fullbright-tuella käsikirjoittamisen kurssin.

Luovien työpajojen tehokkuutta on vaikea osoittaa yliopistollisten kriteereiden avulla, vaikka ne ovat kiistatta kehittäviä. Gradujen taiteellisten osien kannalta tehokkaimmaksi työtavaksi on osoittautunut ateljeekritiikki, se näkyy suoraan tuloksessa ja sitä pitäisi tukea yliopiston omin varoin. Myös opiskelijat arvostavat eniten ateljeekritiikkiä, mutta pelkästään yliassistentin ja professorin voimin sitä ei voi paljoa antaa. Pienimuotoinen kirjailijaohjaus on sentään kuulunut gradun taiteellisen osan valmistamiseen. Se onkin ollut todella tarpeen, koska viimeiseen kolmeen vuoteen emme ole saaneet lainkaan ulkopuolista rahaa ateljeekritiikin järjestämiseen. Kuvaavaa on, että tänä keväänä tilanteen pelasti runoilija, joka harjoittelurahan turvin keskittyi kolmen kuukauden ajaksi pelkästään ateljeekritiikkiin.

Kirjoittaminen ja sen tutkimus

Kirjoittamisen maisteriopinnoissa luovien lajien opintojen tulisi kohdata kirjoittamisen teoria ja tutkimus. Jos kohtaamista ei tapahdu, kyse ei ole luovuuden ja teoreetti-

suuden vastakkaisuudesta. Aiemmin luovan kirjoittamisen piirissä oletettiin että kirjailijan asenne on niin perustava, että tutkijan rooliin hyppääminen olisi mahdotonta. Mutta jos kirjailijat voivat olla intellektuelleja, mikseivät he voi yhtä hyvin olla myös oman alueensa tutkijoita?

Luovuuden ja tutkimuksellisuuden ristiriita tuleekin hahmottaa eri tavalla. Juri Joensuu kirjoittaa *Luova laji* -artikkelikokoelman esipuheessa siitä, kuinka kirjoittamisen tutkimuksessa kirjallisuudentutkimuksen metodit kohtaavat kiinnostavalla tavalla kirjoittamisen käytännöt. Kirjoittamisen tutkimus voi tavoittaa kysymyksiä, jotka ovat jääneet akateemisen kirjallisuudentutkimuksen ulkopuolelle.

Maisteriopintojen kirjoittajat asettuvat gradua tehdessään uuteen kirjoittajapositioon, luovan kirjoittamisen rinnalle tulee tutkiva kirjoittaminen. Vakuuttamisen strategiat korostuvat tutkivassa kirjoittamisessa enemmän kuin fiktiossa, mutta luovan kirjoittamisen opeista tuttu sääntö – näytä älä selitä – sopii tutkimukseenkin. Välittömän oman näkemyksen selostamisen sijaan tutkija vakuuttaa tutkimusasetelman, argumentoinnin ja käsitteiden avulla. Tällaiseen kirjoittajapositioon siirtyminen ei siis ole vaikeaa fiktion kirjoittajalle, kunhan malttaa lukea ja opiskella alan tutkimusta.

Joskus kirjoittajat eivät halua asettua perinteiseen tutkijapositioon. Esille tulee kysymys siitä, millaiset tutkimusasetelmien käsittelytavat saavat yliopistollisen legitimaation. Sallitaanko tutkimuksessa fiktiivisiä asetelmia? Sallitaanko hypoteettinen henkilöahamo, jonka kautta tutkimusasetelmaa koetellaan? Sallitaanko tutkimuksessa kertomuksen muoto, jossain menee tutkimuksen ja fiktiivisten asetelmien raja, mutta aina se on koeteltavissa. Uusien tieteellisen kirjoittamisen tapojen hakeminen merkitsee samalla sitä, että tutkimukselliset taustatyöt tehdään entistäkin perusteellisemmin.

Arvostuksen saaminen kirjoittamisen graduille ei ole ollut helppoa. Se, että tutkimuksellinen osa on tavallista suppeampi, on aiheuttanut arviointiharhan, jonka mukaan kirjoittamisen alueelta ei tulisi tasokkaita graduja. On muistettava, että vaikka taiteellinen työ ei kartuta yliopistollista tietoa, kyse on luovaan lajiin liittyvästä opinnäytteestä, joka on myös arvokas.

Kirjoittamisen maisteriopinnoissa on valmistunut yli kaksikymmentä pro gradu -tutkimusta, ja keskeneräisiä on saman verran. Tutkielmien aiheet yltävät yhtä laajalle kuin kirjallisuuskin. Keskeisiä fiktion lajeja, lyriikkaa, draamaa ja proosaa, on graduissa tarkasteltu usein kirjoittajan oman työskentelyn kannalta. Lisäksi suosittuja aiheita ovat olleet kirjoittamisterapia, kirjoittamisen pedagogiikka, verkkokirjoittaminen, adaptaatio, luovuuden prosessien tarkastelu ja monikielisyys kirjoittamisessa.

Oman poetiikan tutkiminen on ollut keskeistä kirjailijoiden pro gradu -tutkimuksissa. He ovat usein tarkastelleet omia, intuitiivisia kirjoittamisen kokemuksiaan. Näitä aikaisemmin vain subjektiivisena pidettyjä kokemuksia on niin sanotusti paikannettu

ja kontekstualisoitu. Yleensäkin tällaisissa tutkimusaiheissa on tavoitteena ollut artikuloimattoman tekijäntiedon esille saaminen. Näin kirjoittamisen tutkimuksesta voi avautua uusia ja kiinnostavia alueita kirjallisuudentutkimuksen oheen.

Lopulta voidaan sanoa, että kirjoittamisen opinnot sopisivat hyvin yliopistoon, sen edistämään tutkimukseen ja opettajakoulutukseen sekä tulevaisuudessa toivottavasti entistä enemmän myös kirjalliseen julkisuuteen.

Lähteet

JOENSUU, JURI YM. 2008: *Luova laji, näkökulmia kirjoittamisen tutkimukseen*, Atena.
LAHDELMA, TUOMO 2003: ”Kirjoittajien pariin” Kirjallisuudentutkijain Seuran Vuosikirja 56, 258 – 262.

Ann-Christine Snickars

Litterärt skapande – en produktiv gemenskap

Litterärt skapande, en tvåårig författarutbildning, är den enda skönlitterärt inriktade skivarutbildning på svenska i Finland som är knuten till en högskola. Den drivs av Fortbildningscentralen vid Åbo Akademi. Idén väcktes där strax innan millennieskiftet och Mona Nylund och Lisen Sundqvist utvecklade tanken till en konkret plan. Den första kursen inleddes 2002.

I skrivande stund håller den fjärde kursomgångens deltagare på att avsluta sin andra termin. Kurserna har hela tiden haft ett omfång på fyra terminer, inalles två år. Tre gånger i terminen infaller ett kursveckoslut som sträcker sig från fredag kväll till söndag eftermiddag. Däremellan har deltagarna kontakt med sin speciella handledare och går tillsammans med honom/henne igenom texter och diskuterar skrivandets framsteg och problem.

Det är ingen hemlighet att Litterärt skapande haft ämnet Litterär gestaltning vid Göteborgs universitet som en av förebilderna. Dock opererar man här inom mer anspråkslösa ramar. Att ha en professor i ämnet är inte ens att drömma om. Men genom att optimalt ta ut det svångrum man har kan man komma långt. Litterärt skapande är maximalt deltagarorienterad.

Tolv lärljungar

Till varje kurs har antagits tolv deltagare, intagningen har skett på basis av textprov och arbetsplan. Den första gallringen har skett när intagningsgruppen läst textproven – som framläggs anonymt – och bedömt deras potential. I det andra skedet har man tagit arbetsplanen i betraktande och diskuterat sig fram till en bedömning huruvida den kan förverkligas. Om den förefaller orealistisk kanske den innehåller andra frön med lovande grobarhet.

Kursen är inget magistersprogram, det man inkasserar i studieväg är tio studiepoäng i ämnet litteraturvetenskap. Ämnet litteraturvetenskap har också från början varit representerat i lednings- och planeringsgruppen. Men kursinnehållet är inte teoretiskt inriktat utan fokuserar på deltagarnas projekt. De olika kursutgåvorna ser därför inte identiska ut, i detaljplaneringen har man ungefär en termins framförhållning. Under gång är man kontinuerligt uppmärksam på deltagarnas behov av fördjupande och mer inträngande behandling av olika moment.

Många inslag är ändå återkommande: skrivandet som hantverk, komposition,

olika genrer, hur man gestaltar litterära personer, hantering av skrivblockering, att framföra sin egen text. Varje veckslutssession inleds också med den så kallade fredagsgästen, ofta en författare, som talar under ett givet – för honom/henne själv aktuellt – tema. Den här närkontakten med erfarna författares skrivpraxis är ovärderlig som inspirationskälla. Kursens erfarenhet är också att författare gärna ställer upp och berättar om stoff och motiv och hur en författares arbete kan se ut.

Nej! Och ja!

Frågan uppstår alltid: kan man verkligen lära ut skönlitterärt skrivande, kan man faktiskt ha utbildningsprogram i författarskap? Svaret är först ett nej. Och sedan med eftertryck ja! Ett skönlitterärt författarskap har alltid en egen ton, en egen ingång till sin tematik. Utan detta unika anslag är det inte skönlitteratur, och just det går svårligen att lära ut. Under en kurs som omspannar två år hinner man emellertid söka efter sitt eget anslag, och under samma tid har man tillgång till en referensgrupp som man vet är intresserad av att utbyta synpunkter på litterärt arbete. Arbete är ett honnörsord. Den som vill skriva skönlitterärt får inte vara rädd för arbete. Olika förhållningssätt till det kan man lära sig av andra.

Kursens första uppdrag är just att ta det litterära arbetet på stort allvar, både den kontinuerliga skrivpraktiken – som till en viss del är en träningsfråga, och som man därför kan coachas i – och den djupare diskussionen om själva meningen med litterära texter. Den personliga satsningen, från lärare och från kursdeltagare, är det viktigaste redskapet i den processen. Lika viktig är tiden. Två år kan se ut som en väl tilltagen tidrymd, men för den som vill åstadkomma ett manuskript till en roman eller en diktsamling är det antagligen det minsta möjliga.

Refusering, en del av utbildningen

Diskussion med likasinnade, personlig handledning, undervisning i skrivandets hantverk, ledda skrivövningar och föreläsningar av dem som utövar någon form av litterär praktik är alltså stommen i Litterärt skapande. Man kan skissa stämningen som ett slags inåtvänd, produktiv gemenskap.

Den utåtriktade verksamheten är den kursantologi som varje kurs producerat. Tills vidare finns tre sådana, två av dem är utgivna på etablerade förlag, Söderströms respektive Schildts. En av antologierna har Fortbildningscentralen som utgivare. Antologin ingår som en del av kursinnehållet, men i regel har man överlåtit själva arbetet – också det som faller utanför själva författandet av en tillräckligt bra text – till kursdeltagarna. Det innebär att man, även om man får grundlig hjälp av en professionell förlagsredaktör, får lov att sätta sig in i alla detaljer på textens väg från manus till bok.

Vad blir då resultatet för en som genomgått Litterärt skapande, utöver de tio studie-

poängen och en antologi? För en del resulterar tiden i ett manus som oftast hittar vägen till ett förlag – och ofta nog tillbaka till skribenten igen. Att ta emot refuseringsbrev får ses som en del av utbildningen. Att få en roman antagen under kursens gång är kanske orealistiskt tänkt, men det har faktiskt hänt. En kursdeltagare har också fått en pjästext uppförd. Utgivningen, där den har skett, har annars i allmänhet skett med fördröjning.

När man från utsiktspunkten våren 2009 ser tillbaka kan man notera att hälften av deltagarna i Litterärt skapande I har publicerat sig i bokform, två från Litterärt skapande II. Från Litterärt skapande III är en prosadebutant på väg ut, och en av deltagarna har debuterat som pjäsförfattare. Deltagarna har också legat väl till i de litterära pristävlingarna Arvid Mörne-tävlingen och Solveig von Schoultz-tävlingen som arrangeras av Svenska folkskolans vänner och Schildts förlag. Ett halvdussin har under åren placerats sig i täten där, och ännu fler har blivit publicerade i de antologier som årligen publiceras i anslutning.

Ingen ålders- eller könskvotering

Vilken sorts personer söker sig då till en skrivartutbildning av det här slaget? Åldersmässigt finns inga restriktioner, kurserna har haft deltagare i alla åldrar mellan 20 och 60+. Den varierande sammansättningen har varit en tillgång. Den första kursen bestod av idel kvinnliga deltagare. Manliga sökande fanns, men man beslöt att inte gå efter könskvotering utan endast efter textprovets kvalitet och arbetsplanens nivå. Den andra och tredje kursen hade tre manliga deltagare var, och i Litterärt skapande IV finns en manlig deltagare. De här proportionerna motsvarar antagligen i stort sett sammansättningen i konstkurser på andra nivåer.

Den första kursen hade drygt sextio sökande. Det visade sig att ungefär en tredjedel av dem i främsta hand sysslade med andra former av skrivande än direkt skönlitterärt. De ville ha hjälp med att gestalta ett material som härrörde ur hembygds- och släktforskning.

Kurs II och III hade vardera ca 40 sökande och till Litterärt skapande IV mottogs 52 ansökningar. Det stora antalet har förvånat arrangörerna själva, man hade kanske tänkt att en språkminoritet på knappa 300 000 ganska fort skulle ”fiskas ut”. Några få ansökningar har influerat från Sverige, men alla antagna har tills vidare varit bosatta i Finland.

Litterärt skapande har Åbo som hemort. Det betyder att kursen geografiskt ligger väl till, att den kan samla deltagare från alla svenska regioner i Finland. Det betyder också i förlängningen att kursen har en viss dragningskraft på studerande vid Åbo akademi, företrädesvis studerande i humaniora och litteraturvetenskap. Litteraturstuderande har också funnits bland deltagarna, men man kan knappast tala om en överrepresentation.

Att studera litteratur som akademiskt ämne och att själv skapa litteratur skiljer sig ju som verksamheter markant från varandra. Kursen är inte heller till för att höja kvaliteten på det akademiska skrivandet, men det missförståndet har man ofta sett uttryckt.

Kurser som skapar nätverk

Sen urminnes tider – man vill gärna formulera det så – har andra konstgrenar, t ex musik och måleri, sett till att auktoriserad utbildning funnits på området. Det har ibland t o m ansetts dilettantiskt att inte ha gått på konstskola eller arbetat som elev till någon mästare. Litteraturen har undandragit sig detta, odlat sin egen mytologi och sin egen uppfattning om författarrollen. Kanhända har detta förändrats genom att författarrollen slutat ses som automatiskt manlig, men det är svårt att säga säkert, litteratursociologiska undersökningar kring detta finns veterligen inte.

Vid anglosaxiska universitet har Creative Writing ändå länge setts som ett fullt legitimt studieämne, och sedan Litterär gestaltning fått fotfäste i Göteborg och samlat förtroendekapital inte minst genom sin gedigna lärarkader, har misstänksamheten klingat av. Vid Turun Yliopisto har man också sedan några år kunnat studera ordkonstens praktik inom ramarna för akademiska studier. På svenska förefaller det koncept utbildningscentralen lyfte fram vara lyckat. Litterärt skapande har inte heller konkurrerat ut helsingforsbaserade Cityfolkhögskolans kortare kurser, snarare kompletterat de varandra.

Litterärt skapande, liksom övriga författarutbildningar i Norden och världen, bidrar också till att skapa viktiga nätverk för litterär diskussion och debatt. Ibland är de mindre synliga för omvärlden, innefattar personliga kontakter, åsiktsutbyte, stöd och uppmuntran i konstutövningen. Ibland når de offentligheten, märks i pressen, på litterära festivaler, på förlag och i litterära tidskrifter.

Liisa Steinby

Luova kirjoittaminen Turun yliopistossa: kirjoittajakoulutuksen ”eurooppalainen” malli

Turun yliopistossa aloitettiin luovan kirjoittamisen opetus humanistisessa tiedekunnassa vuonna 2001; sitä ennen luovaa kirjoittamista oli opetettu avoimen yliopiston puolella. Vuodesta 2004 alkaen luovaa kirjoittamista on opetettu aineopintotasoisena. Oppiaineen nimi oli ensimmäiset vuodet ”kirjoittajakoulutus”, mutta koska yliopiston hallintoviranomaisten mukaan oppiaineen nimessä ei voi olla sanaa koulutus, nimi muutettiin luovaksi kirjoittamiseksi.

Oppiaineessa on vuodesta 2004 toiminut yksi päätoiminen opettaja. Hänen lisäksi kursseja pitää joukko eri kirjoittamisen alojen ammattilaisia: kirjailijoita, kriitikoi- ta, dramaturgeja. Alusta alkaen on pidetty tärkeänä sitä, että kirjoittamista opettavat ne, jotka sitä ammatikseen menestyksellisesti tekevät; pelkkä yliopistotutkinto esimerkiksi kirjallisuustieteessä ei tähän riitä.

Kirjoittajakoulutuksen nimen mukaisesti oppiaine haluttiin alusta asti käsittää laaja- alaiseksi kokonaisuudeksi, joka palvelisi koko tiedekuntaa ja yliopistoa. Kirjoitustaito on humanistille ja useiden muidenkin alojen ihmisille keskeinen taito, jota voidaan oman oppiaineen piirissä tehtävien seminaari- ym. harjoitusten lisäksi opettaa ja opetella erikseen. Tämä koskee sekä tieteellistä kirjoittamista – josta yliopistoissamme järjestetään tällä hetkellä opetusta lähinnä vain englanninkielistä kirjoittamista koskien – että erilaisia tietokirjoittamisen muotoja kuten tieteen popularisoimista.

Käytännössä Turussa on jouduttu jatkuvan rahapulan vuoksi tinkimään alku- peräisestä tavoitteesta palvella koko tiedekuntaa: resurssit ovat hädin tuskin riittäneet luovan kirjoittamisen perus- ja aineopiskelijoiden kursseihin. Näiden opetusohjelmas- sa perinteisillä ”kaunokirjallisuuden” – proosan, lyriikan, draaman – kursseilla on kes- keinen osuus. Alkuperäisestä laaja-alaisen kirjoittajakoulutuksen ideasta ei silti ole luo- vuttu. Esimerkiksi tietokirjoittamisen ja kritiikin kurssit on (rajoitetusti) avattu myös muille opiskelijoille, ja erityiskursseja järjestetään yhdessä muiden tiedekunnan oppi- aineiden kanssa. Oppiaineen kehittämiseen tähän suuntaan on olemassa kiinnostusta sekä tiedekunnassa että oppiaineen piirissä, mutta olemattomat resurssit ovat toistai- seksi asettaneet valitettavia rajoituksia toiminnalle.

Voidaanko kirjoittamisen opetus ”tieteellistää”?

Kun luovaa kirjoittamista oltiin tuomassa Turun yliopiston humanistiseen tie- dekuntaan, hanke sai kokea samanlaista epäilyä ja vastustusta kuin muuallakin:

epäiltiin, kuuluuko oppiaine ylipäänsä yliopistoon, koska yliopistossa opetettavat aineet ovat tiedepohjaisia, mitä luova kirjoittaminen ei ole. Tulisiko luovan kirjoittamisen opetuksen sijaita mieluummin ammattikorkeakouluissa sen vuoksi, että niissä opetuksen ei tarvitse perustua tutkimukseen?

Ne, jotka ovat perehtyneet humanististen alojen historiaan, näkevät kysymyksellä olevan hyvin pitkälle ulottuvat juuret. Vielä 1800-luvulla yliopistojen filosofisissa tiedekunnissa oli kaunopuheisuuden professoreita, joiden opetuslana oli ”kaunis” suullinen ja kirjallinen esitys.

Saksassa käytetystä nimityksestä ”*die schönen Wissenschaften*” (kaunotieteet) näkyy, että alan ei käsitetty kuuluvan tieteen ulkopuolelle vaan olevan toisenlaista tiedettä kuin ns. ”tiukat” tieteet (*strenge Wissenschaften*). 1800-luvun kuluessa kyseiset alat kuitenkin hävisivät. Syynä oli taiteen käsitystavassa tapahtunut muuttuminen. Romantiikan myötä kirjallisuus irtosi retoriikan ja poetiikan perinteistä: ei enää ajateltu, että kirjallisuus syntyy kirjallisen tradition tuntemuksen ja poetiikan sääntöjen hallinnan pohjalta, vaan korostettiin taiteen olevan yksilöllistä ja spontaania maailman kokemuksen ilmaisu. Tämän johdosta esteettisyyden – ”kaunokirjallisuuden” ja muiden taiteiden – alue eriytyi tieteisiin nähden. Kirjallisuutta ei nähty enää tieteisiin kuuluvaksi eikä ylipäänsä miksikään, mitä voitaisiin opettaa.

Nyt on siis kuitenkin palattu ajatukseen, että kirjoittamista voidaan opettaa. Merkitseekö tämä sitä, että on jälleen löydetty uusia, nyt tiukasti ”tieteellisiä” sääntöjä sille, miten kirjoittaminen tapahtuu? Joissakin kirjoittamisen oppiaineissa on yliopistotasoisien koulutuksen tiedepohjaisuuden vaatimukseen vastattu siten, että tutkintoon on sisällytetty teoreettinen osuus, jossa reflektoidaan tai perustellaan taiteellista tuottamista käsitteellisesti. Reflektio-osuus on varmasti hyvä osa opetusohjelmaa, mutta käsitykseni mukaan tämä ei suinkaan merkitse sitä, että taitopohjainen oppiaine olisi tämän mukana ”tieteellistetty”. Oma näkemykseni on, että meille ei ole paluuta ajatukseen, että kirjoittaminen voitaisiin perustella ”tieteellisesti” joistakin yleisesti tunnustetuista periaatteista käsin.

Tämä ei tarkoita sitä, ettei kirjoittamisen opetus perustuisi minkäänlaiseen tietoon tai alan hallintaan. Päinvastoin, hyvä kirjoittaminen vaatii erittäin monipuolista osaamista – niin monipuolista, että sitä ei ole mahdollista määritellä minkään nykyisen eikä minkään näköpiirissäkään olevan tieteen piirissä. Meidän on hyväksyttävä se, että kirjoittaminen sisältää – kuten ihmisen maailmassa olemisen kokemus – lukemattomia tekijöitä, jotka ovat niin monimutkaisessa vuorovaikutussuhteessa keskenään, että emme pysty käsitteellisesti selvittämään, mistä kaikesta hyvä kirjoittaminen koostuu. Jotkut ihmiset pystyvät tuottamaan hyvää kirjallisuutta ja vielä paljon useammat pystyvät tunnistamaan sellaisen lukiessaan, ilman että kumpikaan ryhmä pystyisi tyhjentävästi selittämään, mistä tekijöistä se koostuu.

Jos kirjoittamisen opetus ei siis voi tapahtua siltä pohjalta, että tunnettaisiin säännöt, joiden perusteella hyvää kirjoittamista tuotetaan, mihin se sitten perustuu? Kuvittelen kirjoittamisen opetuksen – itse en ole siihen osallistunut kummallakaan puolella pöytää – sellaiseksi, että jonkin tehtävänannon puitteissa käsitellään yhdessä kokeen osajan kanssa opiskelijoiden ehdotuksia siitä, millainen – esimerkiksi – voisi olla konkreettinen ratkaisu annettuun tehtävään. Kuvittelen, että opetus on pikemmin yrittämistä ja kommentointia ja silmien aukaisua erilaisille vaihtoehdoille ja mahdollisuuksille kuin joidenkin sääntöjen opettamista ja opettelua. Kirjoittamisen opetuksessa kaikkea ei voi eksplikoida, joitakin asioita pitää vain näyttää ja toivoa, että toinen huomaa, mistä on kysymys.

Kirjoittajakoulutus tiedeyliopistossa: kirjoittamisen eurooppalainen malli

Vastaukseni kysymykseen, miksi luovaa kirjoittamista tai ylipäänsä kirjoittamista pitää opettaa juuri yliopistossa, jos opetus ei perustu tutkimukseen ja tieteelliseen tietoon, on kaksijakoinen. Ensimmäinen näistä koskee kirjoittamisen taidon kehittämistä yleensä. Kirjoittamisen taito toki kehittyy (humanististen) opintojen edetessä ylipäänsä, tai ainakin sen pitäisi kehittyä. Tuo kehitys ei kuitenkaan tapahdu itsestään, eivätkä sellaiset gradutkaan ole harvinaisia, joiden tekijältä puuttuu hyvä aineiston jäsentämisen, sen käsittelyn ja sen esittämisen kyky tai jopa kieliopin hallinta. Näitä taitoja kehitetään kaikissa oppiaineissa mm. seminaarien yhteydessä, mutta on ilmeistä, että opiskelijat voisivat hyötyä myös nimenomaan kirjoittamiseen keskittyvästä opetuksesta. Laaja-alainen kirjoittajakoulutus voi lisäksi tarjota harjaantumista sellaisissa kirjoittamisen lajeissa, jotka eivät koske suoranaisesti tieteellistä kirjoittamista mutta jotka monille humanisteille ovat työelämässä tarpeellisia tai eduksi hallita, kuten kritiikki, essee tai kolumni. Tällaisena yliopisto-opintoihin sisältyvänä vaativan kirjoittamisen eri muotojen opetteluna kirjoittajakoulutus rinnastuu sellaisiin humanistisiin aineisiin kuin museologia, joka tähtää museoalan ihmisten käytännön osaamisen edistämiseen ilman, että alan opetus perustuisi välttämättä tieteelliseen tutkimukseen. Kyseessä on toisin sanoen humanistisen alan opiskelijoiden – ja miksei muidenkin – tuiki tarpeellinen apuaine, jonka oikea paikka on humanistisessa tiedekunnassa.

Toisaalta näen myös luovan kirjoittamisen varsinaisena oppiaineena opettamisen oikeaksi paikaksi nimenomaan yliopiston humanistisen tiedekunnan. Juuri oppiaineen sijoittuminen humanistiseen tiedekuntaan – ja vielä sen taideaineiden laitokseen – takaa sen, että luovan kirjoittamisen opetus ei muotoudu pelkäksi harrastustoiminnaksi tai joksikin sellaiseksi, mitä harjoitetaan vain omaksi iloksi ja itselle tärkeiden asioiden esille tuomiseksi. Arvostan erittäin paljon sitä työtä, jota tehdään luovan kirjoittamisen parissa erilaisissa kansanopistojen ym. harrastuspiireissä; ne tuovat mielekkyyttä ihmisten arkipäivään ja kehittävät heidän ajatteluaan ja itseilmaisuaan. Mutta

yliopistoissa annetulla luovan kirjoittamisen opetuksella on korkeammat tavoitteet.

Yliopistoissa annettavan kirjoittajakoulutuksen tavoite ei ole kirjailijaksi kouluttaminen. Meillä ei ole käytössä opetusmetodia, jolla kirjailija ”tuotetaan”. Vaikka opin-
toja jatkettaisiin maisteriopintoihin asti, tuloksena ei ole ”kirjailija” vaan filosofian maisteri. Kirjailijaksi tullaan ainoastaan kirjoittamalla tekstejä, joille yhteisö myöntää kirjallisuuden statuksen; tässä suhteessa kirjailijakoulutus ei muuta kirjailijan ammatin kriteereitä mitenkään. Sen sijaan kirjailijakoulutuksen tavoitteena on ”tuottaa” hyviä tai ainakin entistä parempia kirjoittajia. Käsitykseni on, että yliopistoympäristö tarjoaa tähän ainutlaatuisen hyvät mahdollisuudet sen kautta, että juuri yliopistossa ja erityisesti sen humanistisessa tiedekunnassa pystytään luovan kirjoittamisen opiskelijalle antamaan syvälinen ymmärrys siitä, mitä kirjallinen kulttuuri ylipäänsä merkitsee meidän yhteiskunnassamme ja mitkä ovat sen toimintatavat sekä traditiot. Turun yliopiston luovan kirjoittamisen opetuksessa pidetään keskeisenä, että opiskelija tutustuu erilaisiin kirjallisiin traditioihin ja kokeilee käytännössä niissä kehitettyjä kirjoittamistapoja. Tavoitteena on, että opiskelija näkee oma kirjoittamisensa osana kirjallista kulttuuria ja kirjallista kenttää. Tämän tavoitteen toteuttamisessa humanistisen tiedekunnan tiedepohjaisten aineiden, kuten kirjallisuusoppiaineiden, kulttuurihistorian, kansanrunouden tutkimuksen jne. antamalla tiedolla ja näkemyksillä on oleellinen merkitys.

Olemme Turussa esittäneet edustavamme luovan kirjoittamisen ”eurooppalaista” mallia. Vastakohtana tälle on amerikkalainen *creative writing*, jonka mukaisesti eurooppalaisetkin luovan kirjoittamisen ohjelmat on yleensä laadittu. Katsomme, että amerikkalainen *creative writing* näkee kirjoittamisen lähinnä kirjoittajan yksilöllisen ilmaisun kehittämiseksi vailla kytkentöjä laajempaan kulttuurin ja kirjallisuuden tuntemukseen ja ymmärrykseen. Katsomme, että meille eurooppalaisille sopii suurempi traditio- ja kulttuurinen tietoisuus. Tämä merkitsee tietoisuutta siitä, että mitä kirjoitamme, ei ole pelkästään yksityisen itseilmaisun asia vaan päinvastoin toimintaa kirjallisuuden ja kulttuurin kentällä ja osa sitä hyvin monimutkaista ja kaukaa historiasta juontuvaa kirjallisuuden ja kulttuurin traditioiden vyyhteä, johon mekin kuulumme.

Luovan kirjoittamisen hyödyllisyydestä

Monet Turun yliopistossa luovan kirjoittamisen perus- ja aineopinnot suorittaneista ovat ryhtyneet itse opettamaan luovaa kirjoittamista harrastustasolla. Olemme myös saaneet palautetta siitä, miten hyödyllistä luovan kirjoittamisen opetus on ollut äidinkielen tai muiden alojen opettajien työssä: luovassa kirjoittamisessa oppii paitsi käsittelemään erilaisia tekstityyppejä myös motivoimaan opiskelijoita tähän, ja opintoihin sisältyvässä runsaassa ryhmätyöskentelyssä oppii erinomaisesti palautteen antajaksi. Kaikista näistä on erittäin paljon hyötyä opettajan työssä. Luonnollisesti luovasta kirjoittamisesta on hyötyä myös erilaisissa ”kirjoitustyöläisen” ammateissa, joihin mo-

net humanistisesta tiedekunnasta valmistuneet antautuvat. Saadaksemme paremman kokonaiskuvan siitä, mitä hyötyä luovan kirjoittamisen opiskelusta on koettu olevan muiden yliopisto-opintojen suorittamisen sekä työelämässä toimimisen kannalta, olemme parhaillaan tekemässä tätä koskevaa selvitystyötä.

Saara Henriksson

Taideopiskelijana tiedeyliopistossa

Pari vuotta sitten 85 vuoden ikään ehtinyt suomalainen sotakirjailija arvioi Helsingin Sanomien haastattelussa, että kirjoittamisen opettaminen on silkkaa paskaa. Itse pitää oppia. Samaa voidaan sanoa suurimmasta osasta yliopistossa opiskeltavista tieteenaloista. Nuoret voisivat hankkia itselleen kunnan käytännön ammatin ja tehdä jotakin hyödyllistä. Luovan kirjoittamisen yliopisto-opetuksen asema Suomessa on parhaimmillaankin hatara. Kuinka meidän kaikkien yhteisiä varoja voidaan käyttää johonkin tällaiseen?

En tiedä, miten luovan kirjoittamisen opintojen on alun perin onnistunut soluttautua tiedeyliopiston opetusohjelmaan. Vähitellen sitä on kuitenkin tullut tarjolle, Turun yliopistossa, Åbo Akademiassa, Jyväskylän avoimessa yliopistossa sekä viimeksi Helsingin yliopistossa. Minulla on Suomen oloissa harvinainen etuoikeus opiskella luovaa kirjoittamista perus- ja aineopintojen verran. Sen lisäksi olen osallistunut viikonloppuisin kirjoittajakoulutukseen Tampereen Viita-akatemiassa ja Oriveden opistolla. Oppia takana on siis runsaasti.

Miksi luovaa kirjoittamista yliopistossa?

Kirjoittajakoulutuksessa ei ole kysymys kirjoittajien keskinäisen kehumisen kerhosta, taiteilijaelämästä (tai sen kuvittelusta) tai muusta hohdokkaasta. Taiteilijuutta ei vaadita, riittää kun kirjoittaa. Kirjoittajakoulutuksen tarkoituksena on rohkaista opiskelijoita ilmaisemaan itseään kirjallisesti.

Epäilen, että yksi yliopisto-opintojen keskeyttämisen suurimmista syistä on tekstin tuottamisen vaikeus. Esseitä ja opinnäytteitä yliopistossa puurtavat opiskelijat huomavat pian, että tieteellisen tekstin puristaminen paperille vaatii ponnisteluja. Asioiden ilmaiseminen täsmällisesti niin, että tarkoitus välittyy lukijalle, ei ole aivan helppoa. Moni hyytyy viimeistään graduvaiheessa.

Tekstin tuottaminen määrääjain madaltaa kynnystä ryhtyä työhön. Melkein pä alalla kuin alalla arvostetaan ja tarvitaan hyviä kirjallisen viestinnän taitoja. Luovan kirjoittamisen opiskelijat tulevat eri tiedekunnista, ja eri pääaineista tulevien opiskelijoiden näkemykset auttavat rikkomaan raja-aitoja ja tarkastelemaan tekstejä useilta kanteilta. Luovan kirjoittamisen opiskelu tukee opiskelijan itseyttä ja opettaa eri lukutapoja. Kirjoittaminen tekee hyvää.

Miten sitä pitäisi opettaa?

Luovan kirjoittamisen opettajan ei tarvitse olla kuuluisa kirjailija, kunhan hän on kiinnostunut välittämään eteenpäin muille niitä taitoja ja keinoja, joita hän on itse kirjoittajana oppinut. Opettajan tulee ehdottomasti kirjoittaa myös itse. Luovan kirjoittamisen opettamisessa kyse ei ole siitä, että opettaja siirtäisi eteenpäin omaa tapansa kirjoittaa tai hyväksyisi vain tietynlaista tyyliä.

Yleinen väärinkäsitys on, että luovan kirjoittamisen opettaja tekee oppilaista kaltaisiaan. Joku epäili, ettei kirjoittajaopettaja se-ja-se ole tarpeeksi hyvä kirjailija opettamaan muista. Kurssilla ei kuitenkaan ole tarkoitus testata opettajan älykkyyttä tai kaunokirjallista lahjakkuutta, vaan tehdä yhdessä töitä.

Sama pätee opiskelijoihin. Kirjoittajakurssilla ei tarvitse – tai kannata – todistella omaa älyään tai esitellä omaa oppineisuuttaan. Muissa yliopiston seminaareissa luku-tapa toisten töihin on kriittinen ja virheet käydään läpi tarkalla kammalla. Luovan kirjoittamisen kurssilla oppii lukemaan tekstejä kirjoittajien omista lähtökohdista. Yhden kurssilaisen palaute ei ole sen painavampaa kuin muidenkaan, eikä opettajan-kaan, sen puoleen. Palautteesta voi ottaa onkeensa ja omaksua sen, mikä tuntuu kirjoittajasta oman tekstin kannalta hyvältä. Oma kaunokirjallista tekstiä voi kuitenkin viedä eteenpäin vain kirjoittaja, eikä kukaan muu.

Turun yliopistossa kirjoittamisen perusopinnot tehdään yleensä yhden lukuvuoden aikana. Käytäntö on hyvä, vuosikurssi oppii tuntemaan toisensa, mikä osaltaan kasvattaa luottamusta antaa tekstejä toisten nähtäville. Aineopinnoissa ainakin Turussa tämä tavoite on hankalampi saavuttaa. Oma arvaukseni on, että jo vuoden verran perusopintoihin sitoutuneet opiskelijat eivät ehdi tai pysty uhraamaan yhdelle sivuaineelle toista vuotta niin intensiivistä opiskelua. Samasta syystä luovan kirjoittamisen kurssit eivät ehkä ole omiaan aivan alkuvaiheen perustutkinto-opiskelijoille.

Hyvä opettaja on kirjoittajalle kullannarvoinen. Opettajan tuoma anti voi olla kirjoittamisen ohjaamista, mutta myös mentorointia, rohkaisua, kokemuksen tuoman näkökulman tarjoamista vaikeuksiin tai silkkaa kirjoittamisen ilon herättämistä. Minulla on ollut onni kohdata monia hyviä opettajia, ja jokainen heistä on ollut sitä omalla tavallaan. Hullutteluun rohkaiseva sanataiteenopettaja yhtä lailla kuin se ankara piiskanheiluttajakin.

Tuleeko sieltä kirjailijoita?

Eräs kirjailija, luovan kirjoittamisen opettaja hänkin, kertoi opiskeluaikanaan välttäneensä kirjoittajakursseja viimeiseen saakka. Hän sanoi perustelleensa sitä aikanaan sillä, että hänestä oli määrä tulla kirjailija, ei harrastajakirjoittajaa. Todelliseksi syyksi hän kertoi sosiaalisten tilanteiden pelon. Tämäkin kirjailija oli kuitenkin päätenyt käymään yhden kurssin, jota hän arveli jälkeenpäin olevan yksi hänen kirjailijan-

uransa hyödyllisimmistä kokemuksista.

Jotkut väittävät, että jos kirjoittamiseen ei ole tarpeeksi paloa, niin siitä ei ole tarkoituskaan tulla mitään. Näiden ihmisten mielestä tosi kirjailija kirjoittaa läpi nälän, köyhyyden ja alkoholismien, kuin suuret edeltäjänsä ikään. Suurin osa kirjoittajista taitaa kuitenkin olla meitä tavallisia ihmisiä, jotka pidämme kirjoittamista työnä tai harrastuksena muiden joukossa ja osaamme erottaa elämän taiteesta. Monet meistä päätyvät toimittajiksi, tiedottajiksi, projektisihteereiksi tai yleensä ammatteihin, joissa täytyy osata kirjoittaa. Kirjoittajakoulutus on siinä mielessä ammatillista koulutusta.

Kirjoittamisen opiskelu yliopistossa ei ole kirjailijakoulutusta, eikä sen pidäkään olla. Kirjoittajakurssi ei myöskään ole jokaisen kirjoittajan juttu. Kurssit sopivat niille, jotka haluavat palautetta tekstistä kehittyäkseen, kirjoittajille, jotka työskentelevät työhuoneen ovi raollaan. Ne sopivat myös kirjoittajille, jotka haluavat ulkopuolelta asetettuja tavoitteita aiheiden ja kuolonlinjojen muodossa.

Kokeilun iloa, uuden löytämistä

Luovan kirjoittamisen koulutusohjelmassa olen tullut kokeilleeksi eri lajityyppisiä ja tutustunut edes päällisin puolin lyriikan ja draaman kirjoittamiseen. Luovan kirjoittamisen koulutusohjelmassa opiskelu pitää huolta, että täysin kuivia kausia ei tule. Kiireisinäkin aikoina tulee kirjoitettua edes jotain.

Kirjoittajakurssit ovat yksi tapa päästä eteenpäin oman äänen löytämisessä. Aloitteleva kirjoittaja säästyy suurelta vaivannäöltä, kun hänen ei tarvitse keksiä pyörää uudestaan, vaan ohjaaja voi osoittaa hänelle, mikä hänen proosassaan toimii tai tökkii. Kokeneempi kirjoittaja nauttii keskustelusta saman asian harrastajien kanssa ja saa hyödyllisiä vinkkejä pahimpien karikoiden ohittamiseen. Ovat siellä olleet muutkin.

Omat hengentuotteet ovat luovan kirjoittamisen opiskelijalle itkun ja hampaiden kiristelyn mutta myös suuren ilon ja ylpeyden aihe. Kirjoittamisen opinnoissa omaan tekstiinsä oppii suhtautumaan uudella tavalla. Toisten tekstejä lukemalla myös oman tekstin puutteet huomaa helpommin. Tekstiin saa etäisyyttä. Opiskelijoiden teksteistä kootut antologiat lisäävät motivaatiota kirjoittaa. Pidemmälle edistyneet luovan kirjoittamisen opiskelijat voivat tehdä opintojensa osana kokonaisen oman teoksen.

Niillä luovaa kirjoittamista opettavilla kirjailijoilla, jotka minua ovat opettaneet, on ollut yhteinen sanoma: joku on aikanaan auttanut heidät alkuun, ja he haluavat jakaa omastaan eteenpäin. Kirjoittaminen on kollegiaalista toimintaa. Kun virallista kirjoittajayliopistoa ei ole, kaikki väylät kirjailijan ammattiin ovat yhtä sallittuja. Taito välittyy ennen kaikkea kaunokirjallisuutta lukemalla, mutta myös ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Toive ja odotus on, että jos ja kun kirjoittaja aikanaan ponnistaa julkaisevaan kaartiin ja hankkii siinä kokemusta, hän jossakin vaiheessa jatkaa opet-

tamisen perinnettä edelleen. Monet entiset luovan kirjoittamisen opiskelijat jakavat sanataideohjaajina nyt samaansa oppia eteenpäin.

Lopuksi

Nykypäivänä kustantajien ovista ei pääse sisään puolivalmiilla, kehityskelpoisilla tai edes viimeistelemättömillä käsikirjoituksilla. Toisin oli ennen muinoin, kun käsikirjoitusten tulva ei vielä ollut niin valtava. Kustannustoimittajalla oli aikaa työskennellä lupaavan kirjoittajan kanssa. Maailma on muuttunut, ja kirjallisuuden käytännöt sen mukana.

Voidaan sanoa, että suomalainen kirjallisuus on omimmillaan kotikutoisena, että tänne ei edes tarvita amerikkalaista viisastelevaa tai tekotaiteellista proosaa. Samalla periaatteella tänne ei tarvita myöskään maailmanluokan kirjailijoita tai ylipäättään kirjallisuutta, joka kiinnostaisi myös Suomen rajojen ulkopuolella. Kirjoitetaan toisillemme, kunnes ylikansalliseksi jäteiksi paisuneet kustannusimperiumit päättävät, että 5 miljoonan ihmisen kielialue on aivan liian mitätön, että suomeksi kannattaisi julkais- ta mitään.

Mitään koulutusta ei kirjoittaja välttämättä tarvitse, se on selvää. Kirjoittajakurssi ei ole myöskään oikotie säkenöivän proosan kirjoittamiseen. Parhainkin opettaja pystyy ohjaamaan kirjoittajaa vain tiettyyn pisteeseen saakka, tämän jälkeen hän on omillaan. Sitkeinkään kurseilla istuminen ei korvaa pitkäjänteistä työtä oman kirjoituspöydän ääressä, mutta kyllä se totisesti antaa siihen voimia. Ennen kaikkea kirjoittajakursseil- la löytää tarpeellista vastakaikua haluun luoda oma nurkkauksensa siihen yhteiseen universumiin, jota kirjallisuudeksi kutsutaan.

Soisin, että luovalla kirjoittamisella olisi yliopistoissamme tulevaisuudessa saman- tyypinen asema kuin Yhdysvalloissa. Sikäläisissä collegeissa 'creative writing' on taval- linen ja suosittu oppiaine. Jos ei muuta, yliopistollinen luovan kirjoittamisen opetus voi toimia vastapainona sellaiselle kirjallisuuden arvottamiselle, joka perustuu myynti- lukuihin ja painosmääriin. Siihen saakka, tarjolla olevista opintokokonaisuuksista kannattaa hyödyntää kaikki mahdollinen. Luovan kirjoittamisen asema suomalaisissa yliopistossa on kaikkea muuta kuin vakiintunut, ja voi olla, että koulutusta ei enää seuraavana vuonna järjestetäkään. Vai koskiko tämä humanistisia aineita yleensäkin?

Mukan poetiikan perusteet

Leena Mäkelä-Marttinen: *Olen maa johon tahdot. Timo K. Mukan maailmankuvan poetiikkaa*. SKS, 2008. s.

Leena Mäkelä-Marttisen väitöskirja *Olen maa johon tahdot. Timo K. Mukan maailmankuvan poetiikkaa* on tervetullut. Vastoin aikansa odotuksia monet Timo K. Mukan teoksista ovat osoittautuneet osaksi aikakautensa kestäväntä kirjallisuutta, joskin Mukan kirjailijakuvan ympärille kasvanut mytologia on usein myös varjostanut hänen tuotantoaan. Kirjallisuudentutkimus on lähestynyt Mukan tuotantoa hitaasti, ja Mäkelä-Marttisen tutkimus onkin ensimmäinen aihetta käsittelevä väitöskirja.

Timo K. Mukka kirjoitti tuotantonsa lyhyessä ajassa, kuuden vuoden aikana julkaistiin peräti yhdeksän kirjaa ja lukuisia lehtikirjoituksia. Mäkelä-Marttisen aineisto käsittää kirjailijan proosatuotannon. Toisin sanoen Mukan tuotannosta rajautuu pois vain harvoin kiiteltu runokokoelma *Punaista* (1966) ja yksittäisiä lehdissä julkaistuja runoja. Ilahduttavaa kyllä, aineistoon mahtuu ainoastaan aikakauslehdissä julkaistuja ja sittemmin unohdettuja novelleja, kuten ”Yöt” (1965) ja ”Näin hetki sitten ke-tun” (1970). Tosin, toisin kuin Mäkelä-Marttinen väittää, aineisto ei ole täysin kattava: ainakin *Seurassa* vuonna 1965 julkaistu ”Häväistysjuttu” – ja mahdollisesti myös muita novelleja – on jäänyt yhä löytämättä.

Vaikka kyseessä on ensimmäinen Mukkaa koskeva väitöskirja, Mäkelä-Marttinen ei liiku enää täysin kartoittamattomalla maalla. Hän mainitsee Mukan tuotantoa sivuavan Juha Ridanpään väitöskirjan *Kuvitteellinen pohjoinen. Maantiede, kirjallisuus ja postkoloniaalinen kritiikki* (2005) sekä aihetta koskevat Hannu Rahikaisen (1986) ja Elina Armisen (2004) lisensiaatintyöt. Lisäksi teoksen lopusta löytyy käyttökelpoinen listaus Mukkaa koskevista pro gradu -tutkielmista. Mainitsematta jää Mukan tuotannosta karkeasti toistakymmentä julkaistua akateemista artikkelia. Käytännössä väitöskirjassa ei viitata lainkaan aiempaan tutkimukseen, vaikka monista artikkeleista löytyy selkeitä kosketuspintoja Mäkelä-Marttisenkin tulkintoihin.

Mukan kerrotaan ahmineen Dostojevskin ja jo ennen murrosikää. Sinänsä onkin sopivaa, että tutkimuskysymys rakentuu Mihail Bahtinin romaaniteorian ympärille. Mäkelä-Marttinen pyrkii genrevaihtelun kautta tarkastelemaan Mukan teosten maailmankuvaa: ”ihmisen ja luonnon, miehen ja naisen, yhteiskunnan, historian ja uskonnon” suhteita (s. 13). Poikkeuksellisen laajas- sa teoriakartoituksessa keskeisiksi käsitteiksi nostetaan Mihail Bahtinilta tutut dialogisuus, kronotooppi ja heteroglossia. Viimeisin on tosin työväline, jonka Mäkelä-Marttinen unohtaa kokonaan teorialukuun. Näiden käsitteiden rinnalle nostetaan myös Sigmund Freudin melankolia ja Michel André Bernsteinin

ressentimentti, jolla viitataan tuskallisten muistojen ja menneisyydessä tapahtuneiden loukkausten vangiksi jäämiseen. Esimerkiksi ressentimentistä tutkija nostaa Dostojevskin kellariloukkolaisen, ja erityisen hyvin tällaisen antisankarin viitta sopii – kuten hän myöhemmin osoittaa – *Kyyhkyn ja unikon* (1970) Pieti Kolströmin harteille.

Mukan esikoisteoksen *Maa on syntinen laulu* (1964) laaja analyysi on väitöskirjan vaikuttavimpia osioita. Kenties vähempikin perusteellisuus olisi riittänyt, mutta teosta käsittelevässä luvussa Mäkelä-Marttinen piirtää tarkasti Mukan tuotannon perusviivoja. Keskeisiksi rakenteellisiksi aineksiksi nostetaan subliimin ja groteskin ilmaisun vuoropuhelu ja erilaiset kynnyksen kronotoopit, joiden muunnelmia voi jäljittää myös Mukan myöhäisemmästä tuotannosta. Juuri erilaiset välitilojen kronotoopit valaisevat Mukan näennäisen dualistista maailmankuvaa, joka perustuu eräänlaiselle vastakohtaisuuksien yhdenaikaisuudelle. Huolimatta pienistä rönsyistään lähes satasivuinen luku luo hyvän pohjan Mukan muiden teosten tulkinnolle, joista varsinkin ”Tabun” (1965) oivaltava lähiluku ansaitsee kiitosta.

Sen sijaan keskeiseksi ongelmaksi tutkimuksessa nousee se, että Mäkelä-Marttisen käyttämä teoria ohjaa monia tulkintoja arveluttavan kauaksi varsinaisesta lähdeaineistosta. Mukan tekstit pakotetaan toisinaan ikään kuin oppikirjaesimerkeiksi erilaisten teoreetikoiden lausumista ja väitteistä. Erityisesti psykoanalyttinen

teoria yllyttää tutkijaa ajoittain suoranaiseen ylitulkintaan. Esimerkiksi *Syntisen laulun* päähenkilön, Martan, seksuaalisen heräämisen ja uteliaisuuden tulkitseminen freudilaisen ahdistusneuroosin kautta jopa hysteeriseksi herättää lukijassa – ainakin minussa – epäilyksiä. Hivenen rohkealta vaikuttaa myös Martan rinnastaminen balladien vampyyreihin sekä väite siitä, että hänen muutoksensa ”perverssiksi (...) nielijättäreksi herättää kauhua ja inhoa” (s. 160–161) – voisin ainakin kysyä: kenessä?

Etenkin romaanin *Ja kesän heinä kuolee* (1968) analyysissa teorian pauhu peittää alleen Mukan tekstin äänet, puhumattakaan tutkijan omasta äänestä. Rärkeimmillään suorat lainaukset René Girardilta liimataan analyysiin ikään kuin Girard itse tulkitseisi Mukan teosta (s. 318–319). Myös psykoanalyttinen tulkinta *Kesän heinän* päähenkilön äitisuhteesta herättää kysymyksiä: kuinka paljon voimme selittää henkilöhahmon toimintaa ja mielenmaisemaa sellaisen suhteen perusteella, jota kohdetekstissä ei juurikaan kuvata? Olkoonkin, että äidin poissaolo voi olla paljon puhuvaa, mutta Mäkelä-Marttisen tulkinta repeytyy irti Mukan romaanista.

Vaikka Mukkaa kutsuttiin vielä 1960-luvulla Suomen rivoimmaksi kirjailijaksi, tulkintojen hetkittäin hieman moralistinen sävy yllättää. Muun muassa kuvaus *Kesän heinän* päähenkilöstä naristina, jolle ei ole tärkeää ”naisten seksuaalinen tyydyttäminen tai (...) naisen sieluun tutustuminen, vastavuoroinen,

henkinen rakastaminen” kuulostaa jo paheksuvalta (s. 292). Tämä puolestaan johtaa tulkintaan siitä, että päähenkilön rakastetun luona öisin vieraileva kiitolinjakuski täyttää naisen ”sielulliset tarpeet” (s. 293) – vaikka itse asiassa kyseessä lienee varsin lihallinen suhde. Niin tai näin, ainakin läpi tutkimuksen toistuva luonnehdinta Mukan seksuaalikuvauksista ”pornografinasina” vaatisi tarkempaa erittelyä: Mitä tällä käsitteellä lopulta tarkoitetaan? Objektivoivaa seksuaalikuvausta vai jopa ylevän korkeakirjallisuuden alhaista vastakohtaa? Samoin esimerkiksi vertaus Mukasta Markiisi de Saden aloittaman työn jatkajana kaipaa vahvempaa argumentointia kuin Timo Airaksisen moneen taiteilijaan sopiva luonnehdinta de Sadesta alitajunnan paljastajana. Mäkelä-Marttisen mukaan näiden kirjailijoiden teokset paljastavat yhteiskuntansa kipupisteitä, mutta kertomatta valitettavasti jää miten ja mitä.

Toisin kuin psykoanalyysi, Bahtinin teoriat palvelevat Mukan tekstien tulkintaa Mäkelä-Marttisen käsittelyssä erittäin hyvin. Muutama huomio on kuitenkin esitettävä: *Maa on syntinen laulu* istuu kauniisti ja vaivattomasti Bahtinin romaaniteoriaan, mutta kronotooppien yhteydessä olisi voinut suoremmin pohdita Bahtinin teorioiden aika- ja aineistosisonnaisuutta. Miten Bahtinin Dostojevski- ja Rabelais-tutkimukset soveltuvat esimerkiksi sellaisiin 1960-luvun kollaasiromaneihin kuin *Täältä jostakin* (1965) tai *Ja kesän heinä kuolee?* Kuten Bahtinin Rabelais-tutkimus, Mäkelä-Marttisenkin

työ kärsii toisteisuudesta: Dostojevski ja ”redusoitunut karnevaalinauru” kummittelevat tautologisesti miltei jokaisen teosanalyysin taustalla. Suurempi ongelma piilee kuitenkin siinä, että samalla Mukan tuotannon yhteydet suomalaiseen kirjallisuuteen ja aikakauteensa jäävät täysin vetämättä.

Olen maa johon tahdot on pioneerityö, joka kunnianhimoisesti kääntää maata muille lukijoille ja tulkitsijoille. Monia Mäkelä-Marttisen tulkintoja voi tietenkin kyseenalaistaa, mutta se on osoitus myös siitä, että Mukan tuotannossa lyö yhä voimakas pulssi eikä se vielä kukaan antaudu helposti tulkinnoille. Mäkelä-Marttisen väitöskirja on monin osin toimiva kokonaisuus Timo K. Mukan tuotannosta, ja se tarjoaakin Mukka-tutkimukselle yli 400-sivua paksun pohjan.

Toni Lahtinen

60-luvun ankkalammikon laajaa ja yksityiskohtaista perkausta

Trygve Söderling: *Drag på parnassen, del I: Medelklass med mänskligt ansikte*. Helsingfors: Nordica. 2008. 233 s. & *del II: Modernistdebatten*. Helsingfors: Nordica. 2008. 242 s.

Väitöskirjansa alussa Trygve Söderling pohtii, millaisia reunaehtoja rakentuu 60-luvun kirjallisuuden tutkimiseen. Vuosikymmenestä kun on – Söderlingin sanoin – tullut ”myytti, embleemi ja legenda”. Mittavaa läpileikkausta ajan kirjallisesta kentästä ei ole aikoihin ilmestynyt, joten rohkeuden ja laajalti kiinnostavan aiheen puutteesta tutkimusta ei ainakaan voi syyttää.

Kaksiniteisen väitöskirjan I osassa tarkemman analyysin kohteena on neljä aikalaisromania: Marianne Alopeuksen *Mörkrets kärna*, Christer Kihlmanin *Se upp Salige!*, Jarl Sjöblomin *Kärret* ja Ulla-Lena Lundbergin *En berättelse om gränser*. Söderling kysyy, miten teokset kiinnittyvät aikaansa, ottavat osaa yhteiskunnallisiin ja poliittisiin debatteihin ja miten ne voidaan nykyperspektiivistä lukea uudelleen. II osa pureutuu puolestaan ns. suomenruotsalaisen lyriikan modernis/mi/(ti)debattiin vuodelta 1965, joka on yhtä aikaa keskustelua kirjallisuuden muodoista, tyyleistä kuin ”habituksista”.

Söderling liikkuu laajassa rekisterissä. Yhtäältä hän tarkastelee kohdeteoksia tunteiden, vallan ja paikan teemojen

lävitse, toisaalta hän syventyy kirjalliseen elämään ja suomenruotsalaisen lyriikan modernismin esteettisiin linjauksiin vertailukohtanaan 1920- ja 60-luvun kontekstit, joskin pääpaino on tanakasti jälkimmäisessä. ”Drag på parnassen” viittaa yleisesti ajan kirjallisen ilmaston ristivetoihin, mutta erityisesti sen merkitys avautuu kirjoittelusta, jota käytiin 60-luvun radikaalirunoilijoiden 20-luvun ”modernismin ruumiiksi” nimeämän Rabbe Enckellin ja Claes Anderssonin välillä. Kun Enckell Anderssonille kohdistamassaan runossa kyseli, mitä tällä on (annettavanaan) Parnassos-vuorella, antoi Andersson tekstuuriltaan vuoren muotoisessa runossaan vastauksensa: ”täällä vetää” (”här drar”).

Tutkimus johdattaa lukijan alueelle, jolla ”uusi radikalismi” sai sytykkeensä paitsi yleisemmästä sukupuolten ja seksuaalisuuden normien hölytymisestä myös kansainvälisestä kehityksestä, kuten kolonialismin kritiikistä, kansalaisyhteiskuntaläpistä ja feminismien toisesta aallosta. Näkyvin – ja tyypillisin – kapinoinnin muoto oli kuitenkin perinteisen porvarillisuuden horjutus, jota niin tutkimuksen pääkäsitteeksi kuin läpäiseväksi teemaksi nouseva *keskiluokan radikalismi* osuvasti havainnollistaa. Käsitteen Söderling on johtanut Victor Svanbergin tutkimuksesta (1943), jossa tarkasteltiin 1800-luvun alun ruotsalaista kirjallisuutta *keskiluokan realismin* käsitteen läpi: käsitteillä on kuitenkin täysin eri merkitykset.

Vaikka keskiluokan asema oli vahvistunut Suomessa jo II maailmansodan

kynnyksellä, Söderlingin argumentti siitä, että 60-luku synnytti arvoiltaan aiempaa heterogeenisemmän keskiluokan, on kirjallisuuden kentillä uskottava. Ajan kontekstia Söderling lähestyy mm. bahtinilaisena kronotooppina, josta edelleen avautuu topoksia mm. sodan kronotooppiin, kuten Algerian sodan kriittiseen kuvaukseen Alopeuksen romaanissa. Vastaavasti McLuhanilaisista ajatuksista johdettu globaalin kylän kronotooppi havainnollistaa etenkin Kihlmanin ja Lundbergin teoksissa provinssin ja ”suuren maailman” vastakkainasettelua.

Söderling osoittaa ajan kirjallisuusvaikuttajien ja kohdekirjailijoiden monisäikeiset taustat ja sukupolvierot, esimerkiksi jo 40-luvulla debytoineen Alopeuksen (s.1918) ja Lundbergin (s.1947) välillä. Keskiluokan radikalismien näkökulmasta on merkityksellistä, että kirjailijat sisäistävät vasemmistolaisen maailmankuvan, mutta eivät taustoiltaan lukeudu perinteisiin vasemmistolaisiin saati vaikuta – ainakaan vielä – poliittikoina. Tutkimuskohteet ovat valikoituneet edustavuuden periaatteella, mutta tekijä myöntää valinnanvaikeuden: esimerkiksi lyriikka ja draama sivuuttuvat I osassa tarkastelusta osin siksi, että suomenruotsalaisella puolella kirjalliset provokaatiot ilmenivät ensin proosassa. Niin ikään proosateoksia oli helpompi lähestyä ”suorina aikalaiskuvauksina”.

Tutkimus etenee oppikirjamaisen jäsentyneesti. Selkeät ja tiheät välitsikoinnit, ytimekkäät kappaleet ja terävät kysymykset kielivät tekijän vankasta

toimittajantaustasta. Lukijaystävällinen rakenne juonireferaatteineen ja ydinasialuetteloineen auttavat kahlaamaan läpi 500-sivuisen järkäleen, jonka omalaatuinen, kaksijakoinen muoto uhkaa kuitenkin detaljien vyöryssä kadottaa punaisen lankansa. Voi kysyä, olisiko väitöskirjaksi kernaasti riittänyt yksi nide ja toinen olisi julkaistu omana tutkimuksestaan. Ratkaisun relevanttius tutkimuskysymyksen yhtenäisyyden kannalta herättää epäilyksiä: ikään kuin tutkijaa olisi ajanut eteenpäin tyhjentävän vastauksen vimma.

Luennoissaan tekijä risteyttää kohteensa tavalla, joka pitkälti tekee oikeutta teoksille ja osoittaa taitonsa niiden yhtymäkohtien havainnoijana. Lähestymistapa ei kuitenkaan ole omiaan yksityiskohtaiseen lähilukuun – tosin siihen Söderling ei oikeastaan pyrikään. Aikalaisdokumenttien kartoituksessa tutkija on tehnyt suuren pohjatyön, ja lisäksi hän kykenee nostamaan usein pikkupiirteisiin hajoavaa reseptiota laajalle diskurssianalyttiselle tasolle. Perusteellinen ja huolellinen empiria on tutkimuksen painavinta antia teorian jäädessä vähemmälle: taustahahmoina vaikuttavien Foucault’n, Bordieun, Bahtinin ja Habermasin ydinajatuksukset ovat eneminkin argumentin sitomisen välineitä kuin edelleenkehittelyn kohteita.

Kun pyrkimyksenä on kokonaisuutena, moni erityinen kysymyksenasettelu, kuten naisnäkökulma, jää yksittäisiksi huomioiksi, vaikka tekijä sen merkittäväksi juonteeksi nostaakin. Tutkimus ra-

jautuu pitkälti suomenruotsalaiseen kehukseen, jopa lähdemateriaalin tasolla, mikä kenties osoittaa työn kohdistamista laajemmalle pohjoismaiselle lukijakunnalle. Modernismidebatin kansainvälisen luonteen kartoitus jää sivuteemaksi, vaikka osallistuvan, kommunikoivan ja demokraattisen runon kannattajat eli FBT-ryhmä, sen ”vastustajat” (Enckell, Carpelan) ja modernismin uutta käsitteellistämistä vaatinut Johannes Salmi-nen kommentaareineen tähän viittaavatkin. Modernismidebatin tarkastelu ensin argumenttien, sitten henkilösiteiden ja lopuksi Bordieun kenttäteorian tasoilla on osoitus tekijän kyvystä avata keskustelusta uusia kehyksiä, mutta osittain se myös hämärtää kokoavan johtopäätöksen hahmotusta.

Söderlingin merkittävä väitös muistuttaa historiallisen kontekstualisoinnin tärkeydestä: kirjallisuuskeskustelut eivät yksin tyhjene teorian yläilmoissa vaan löytäessään yhteyden monisäikeiseen kulttuuritodellisuuteen.

Mikko Carlson

1900-luvun kirjallisuutemme metakirjallisia kerrostumia

Metaliterary Layers in Finnish Literature. Toim. Samuli Hägg, Erkki Sevänen ja Risto Turunen. 2008. Helsinki: Finnish Literature Society. s. 208.

Metaliterary Layers in Finnish Literature haastaa yleisen käsityksen siitä, että kirjallisuutemme traditio edustaisi pääasiassa mimeettistä, ”ensimmäisen asteen” kulttuuria ilman metafiktiivisyyttä. Antologia pyrkii ja onnistuuakin osoittamaan tämän käsityksen liian yksioikoiseksi. Vaikka pyrkimys konkretisoituu vasta 2000-luvulla, kun metafiktio-innostus muualla maailmassa on jo ajat sitten laantunut, se on uutena avauksena tervetullut – muillekin kuin kansainvälisille lukijoille, joille tämä SKS:n *Studia Fennica Litteraria* -sarja on ensisijaisesti suunnattu. Tuoreesta avauksesta on kiittäminen antologian toimittajia Samuli Häggä, Erkki Sevästä ja Risto Turusta sekä tietysti sen kirjoittajia, joita on kaikkiaan yksitoista.

Teoksen otsikko lupaa paljon: se herättää odotuksen niin diakronisesta kuin synkronisestakin laaja-alaisuudesta. Odotus täyttyy sikäli, että mukana on useita kirjallisia lajeja; (aikuisten) romaanien lisäksi tarkastellaan proosarunoutta, nuorten aikuisten fiktiota, lastenkirjallisuutta ja viihdekirjallisuutta. Diakroninen ulottuvuus jää kuitenkin suppeahkoksi, sillä käsittelyssä on lähinnä sodanjälkeinen ja kaikista eniten viimeaikainen kotimainen kirjallisuus, vaikka antologian nimen-

omainen tarkoitus on avartaa metatasojen tarkastelun kenttää. Ja vaikka toimittajat jo esipuheessaan tarkentavat painotuksen sodanjälkeiseen aikaan, saisi tarkennus näkyä jo teoksen nimessä.

Kaikkiaan teoksessa on Seväsen kirjoittaman johdannon lisäksi kolme osaa. Näistä ensimmäinen kartoittaa meta-kirjallisten tasojen (tai kerrostumien) yleisiä kehityslinjoja 1940-luvulta nykypäiviin. Toinen osa keskittyy teosanalyysiin. Ajallisesti liikutaan 1960-luvulta 2000-luvulle. Kolmas osa koostuu ”erityistapauksista” eli usein marginaaliin jääneiden lajien ja niiden metatasojen tarkastelusta.

Seväsen johdanto jättää teoksen artikkelit esittelemättä, mutta toimii hyvänä taustoituksena metafiktio-aiheeseen, sen keskeisimpään teoriaan ja kotimaisiin tutkimuksiin. Sevänen osallistuu teoretisointiin itsekin ja tekee kolmijaon itse-reflektiiviseen, intertekstuaaliseen ja yleiseen metafiktiivisyyteen. Hän tähdentää myös, että metafiktiivisyys ei välttämättä merkitse realismin vastaisuutta. Todisteeksi tästä hän nostaa esiin Linnan suurteokset *Tuntematon sotilas* ja *Täällä Pohjantähden alla*, jotka sisältävät meta-kirjallisia ulottuvuuksia. Näihin viitataan kuitenkin, ikävä kyllä, vain johdannossa. Olisin mieluusti lukenut aiheesta kokonaisen artikkelin.

Teoksen ensimmäisessä osassa Juhani Niemi käsittelee itsereflektiivisyyttä suomalaisessa proosassa 1940-luvulta 1960-luvulle. Keskiössä ovat lähinnä modernistit (esim. Korpela, Meri,

Haavikko), joiden teosten itsereflektiivisyys tavallaan jo enteilee postmodernismia. Kaisa Kurikka puolestaan analysoi aikalaisproosamme metafiktiivisiä trendejä, joita on ainakin kolme: historio-grafinen metafiktio, autofiktio ja intertekstuaalinen uudelleenkirjoitus. Kurikan artikkeli sisältää oivaltavia artikulaatioita ja on mielestäni tekstinä yksi teoksen onnistuneimmista.

Teoksen toisessa osassa Elina Arminen tarkastelee esteettisen ja psykologisen refleksiivisyyden yhteenkietoutumista Timo K. Mukan romaanissa *Laulu Sipirjan lapsista* (1966). Risto Turunen puolestaan porautuu Hannu Salaman lajimääreitä kaihtavaan *Finlandia-sarjaan* (1976–1983). Hän näkee jatkumon teoksen terrorismi-teeman ja rakenteen välillä. Paitsi että teos – tai pikemminkin *teksti* – viittaa todelliseen maailmaan ja kommentoi nykyäänkin ajankohtaista globaalia terrorismia, terrorisoi se myös rakenteellaan. Sorron alla ovat realistisen romaanin perinne ja mimeettisen yhtenäisyyden konventiot.

Toisen osan jälkipuolella Samuli Hägg ja Mika Hallila siirtävät huomion postmodernistisiin teoksiin. Hägg pui Antero Viinikaisen teoksia metafiktiivisinä peleinä Marie-Laure Ryanin teorioiden valossa. Metafiktioita runsaasti ruotineen Hallilan anti taas jää harmittavan vähäiseksi. Hänen artikkelinsa on ilmestynyt suomeksi jo vuonna 2001 ja käsittelee Juha K. Tapion romaania *Frankensteinin muistikirja* (1996). Hallila seurailee tässä postmodernistisia, yksinomaan tekstuaa-

lisiä piirteitä tunnistavia metafiktio-näkemysiksi eikä tarjoa mitään uutta.

Teoksen kolmannessa osassa Outi Oja luo katseen viime aikoina suosittuun proosarunouteen ja esittelee sille ominaisia metakirjallisia piirteitä. Lajia tuntematonkin saa aiheesta hyvän yleiskuvan. Kaisu Rättyä puolestaan käsittelee metafiktiivisyyttä 1980- ja 1990-luvun nuorten aikuisten fiktiossa. Myös Merja Sagulin nostaa esiin kiinnostavan aiheen, metanarratiivisuuden suomalaisissa *Robinson Crusoe* -adaptaatioissa. Kristina Malmio sen sijaan keskittyy 1910- ja 1920-luvun populaarikirjallisuuteen. Hän esittää väitöskirjaansa (2005) nojaten tulkintoja ei pelkästään siitä, millaisia itserefleksiivisiä, parodisia ja ironisia piirteitä näissä sekä ruotsinnettä suomenkielisissä teoksissa on, vaan myös siitä, mistä ne juontuvat. Malmion artikkeli joutuu teoksessa kuitenkin yksin edustamaan varhaisemman kirjallisuutemme tutkimusta. Sagulininkin aineistoon kuuluu kyllä pari vanhempaa teosta (vuosilta 1889 ja 1911), mutta pääpaino on viime vuosikymmenten *Crusoe*-mukaelmissa.

Viimeisen sanan teoksessa saa Hallila, joka pääsee näin esittämään myös joitakin nykyisiä ajatuksiaan. Hän rohkaisee jatkotutkimuksiin ja metafiktion edelleen-teoretisointiin. Tähän rohkaisuun voin yhtyä. Ehdotankin teokselle toista osaa, jossa keskityttäisiin vanhemman kirjallisuutemme metakirjallisiin kerrostumiin. Toki mukaan voisi ujuttaa myös tulkintoja nykykirjallisuudesta, jos

ne onnistuttaisiin vieläkin selvemmin irrrottamaan postmodernismin teorioista ja asettamaan tuoreisiin asiayhteyksiin – kysymällä ei vain *mitä* ja *miten* vaan myös *miksi*? Näinhän osa jo tämän antologian kirjoittajista ansiokkaasti teki.

Milla Peltonen

Sovjetfantasyns insmugglade kritik

Salminen, Jenni-Liisa: *Fantastic in Form, Ambiguous in Content: Secondary Worlds in Soviet Children's Fantasy Fiction*. Annales Universitatis Turkuensis, Turun yliopisto, 2009, 212 s.

Barnlitteraturforskningen är inne i en differentieringsfas och erbjuder specialiserade perspektiv på ett barnlitterärt material. I dagsläget domineras forskningsfältet av studier av angloamerikansk barnlitteratur. Därför är det synnerligen välkommet med en engelskspråkig studie som granskar Sovjettidens barnbok i ett jämförande perspektiv. Jenniliisa Salminen, tidigare verksam inom Åbo Akademis barnlitteraturforskningsenhet Chilpa (Children's Literature Pure and Applied), fokuserar i sin avhandling inom rysk litteratur, *Fantastic in Form. Ambiguous in Content*, på Sovjet-erans utbud av fantasyböcker. Sovjettiden, 1922-1991, förknippas med en socialrealistisk censurbelagd litteratur

som i första hand används som disciplineringsmedel. Salminen har studerat ett stort material, 36 ungdomsromaner med klassikerstatus baserat på tillgängliga ryska klassiker som exempelvis Yuri Oleshas *Tre feta män*, Aleksei Tolstoys *Buratino* och Vitalij Gubarevs *De förvridna speglarnas land*.

Salminen utreder förtjänstfullt hur den sovjetiska fantasyberättelsen för barn förhåller sig till angloamerikanska mönster. Det riktigt intressanta i avhandlingen är hur ideologikritik smugglats in genom den skenbart ofarliga barnlitteraturen. Detta exemplifierar Salminen utmärkt i de avslutande kapitlen. Hon använder sig ledigt både av rysk och av internationell barnlitteraturforskning, även om några hänvisningar fattas. Salminen visar hur Sovjetfantasy även används bortom det uppenbara och dominerande propagandasyftet och blottar på så sätt inbakad maktkritik. Bortom fladdrande pionjärscarfar, kampsånger och revolutionärt bildspråk – den typiska sovjetrekvisitant – finns alternativa berättelser. Med sin avhandling visar Salminen hur fantasy synliggör propagandans mekanismer. Avhandlingens titel alluderar på en socialrealistisk slogan ”realistisk form, socialistiskt innehåll” men för Sovjetidens fantasyroman väljer Salminen mottot ”fantastisk till formen, tvetydig till innehållet”. Hela kategorin kan betraktas som en enda stor time-out från socialrealismens krav. För att fly censuren valde många författare barnlitteraturen. I stort stöder fantasy den rådande Sovjet-

ideologin, men alternativa tolkningsmöjligheter finns, vare sig de är planerade eller inte.

Sovjetfantasy realiseras inom en socialrealistisk ram, men har sina rötter i romantikens hoffmanska tradition samt i rysk folksaga. Salminen visar att genren är både mytologiskt och ideologiskt mångsidig. Hon förhåller sig problematiserande till sina iakttagelser, vilket gör argumentationen trovärdig. Återberättade västklassiker – *The Wizard of Oz*, *Pinocchio*, *Peter Pan* – har omformats enligt de socialrealistiska konventionerna där propagandans del är betydande. Förklaringen till att fantasyberättelsen frodas även under Sovjettiden är dess ursprung i folksaga och romantik samt ett påfallande Pusjkininflytande. Socialrealismens drag återfinns i fantasyberättelsen i form av propaganda, positiva hjältar och fullkomliga barn som har internaliserat socialistiska ideal.

Genom att belysa användningen av aeosopiskt språk, det vill säga att spela med distanseringseffekter och dolda budskap bakom en formelaktig form som allegori för att kringgå censuren, visar Salminen hur speglings- och transformeringseffekter används. De skapar nämligen en frigörande, subversiv effekt som i själva verket fostrar beredskap att identifiera propaganda.

Särskilt givande är resonemangen om relationen mellan generationerna. Här kommer det jämförande perspektivet till sin rätt. En av paradoxerna i materialet är tendensen att inte utmana vuxenauktori-

tet trots den rådande synen på den yngre generationen som en förfina variant. Försök att ge barn makt undermineras av att barnet innehar en vuxenroll i texten. I det här sammanhanget diskuteras exempelvis skäggets roll. Peter den Store försökte i sin europeiseringsiver förbjuda långa skägg. I Sovjettidens fantasy förekommer skäggen som ett ifrågasättande av vuxenhet. Salminen påpekar även att fokuseringen på den positiva hjälten omöjliggör standardskildringar av i väst typiska rackarungar. Problemet med den positiva hjälten och det perfekta barnet löses genom att man inför en dubbelgångargestalt som det kan gå sämre för. Konventionen att bipersoner kan drabbas hårdare är en vanlig distanseringseffekt i barnlitteratur. Ungdomen betraktas allmänt som en metafor för samhällsförändring. I Sovjetfantasy skildras ofta en individ som assimileras i ett kollektiv där arbetets vikt betonas i formandet av modellmedborgare med stark auktoritetstilltro. Trots det breda tidsperspektivet urskiljer Salminen inte förändringar över tid.

Avhandlingen är berättande till sin karaktär, med relativt få textcitat. Framställningen tyngs därmed av en detaljerad genomgång där de rikliga exemplen skymmer de större tankegångarna som är verkligt intressanta. Särskilt den inledande redogörelsen för typen av sekundärvärld i Sovjetfantasy blir i denna strukturering långgrandig. Det metodiska tillvägagångssättet är strukturalistiskt med stöd i narratologi och samhällskritik,

vilket utmynnar i en kontrastiv tematisk analys. Dispositionen är detaljerad och redig men även strukturalistisk till sin uppbyggnad och kunde ha mjukats upp med en mindre mekanisk framfart. Fantasy är inget lättkategoriserbart material. Dess relation till verkligheten återkommer fantasyforskningen ständigt till, vilket leder till att många böcker kunde ha organiserats under flera kategorier i utredningen om sekundärvärldar.

Socialrealismens instrumentella syn på litteraturen som i första hand påverkningssmedel fungerar som propaganda, vilket för fram bilden av den positiva hjälten som den typiska barngestalten. Trots Sovjettidens isolation passar fantasyberättelsens sekundärvärldar underligt väl in i västerländska modeller. Likheter och särdrag i relation till den västerländska fantasytraditionen diskuteras genomgående i detta självständiga bidrag till fantasyforskningen, där orsakssammanhagen i sovjetideologins inverkan på genren reds ut.

Mia Österlund

Rikos ja aikalaisdiagnosi

Voitto Ruohonen: *Kadun varjoisalla puolella. Rikoskirjallisuuden ja yhteiskuntatutkimuksen dialogeja.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2008. 257 s.

Andrew Nestingen: *Crime and Fantasy in Scandinavia. Fiction, Film and Social Change.* University of Washington Press, Seattle and London, Museum Tusulanum Press, University of Copenhagen, 2008. 326 s.

Aikalaisdiagnosi pyrkii sanomaan jotakin merkittävää omasta ajastaan ja sen ihmisistä. Kirjallisuudentutkija Voitto Ruohonen näkee teoksessaan *Kadun varjoisalla puolella* viimeisen parinkymmenen vuoden aikana ilmestyneen pohjoismaisen rikoskirjallisuuden korostavan voimakkaasti yhteiskunnallista aspektia. Modernit rikosromaanit haastavat lukijan niin käsittelemillään teemoilla kuin rakenteellaan, mikä asettaa lukijan jatkuvasti uusiin positioihin.

Andrew Nestingenin laaja tutkimus *Crime and Fantasy in Scandinavia* on puolestaan Ruohosen esittelemää aikalaisdiagnosia tutkimuksen muodossa. Nestingen esittää, että populaarikulttuuri on se paikka, jossa tällä hetkellä luodaan ja keskustellaan, mutta myös haastetaan valtioiden omakuvat. Pohjoismaissa tuotetut populaarit elokuvat ja kirjat esittävät uuden, kirjavamman näkemyksen pohjoismaisesta hyvinvointi-

valtiosta, eivätkä enää pyri vahvistamaan valtioiden jo olemassa olevia identiteettejä. Päinvastoin, populaarikulttuuri on muuttunut merkittäväksi moraalisen ja poliittisen kritiikin esittäjäksi ja siinä neuvotellaan kansan, yksilön ja valtion keskinäisistä suhteista. Hierarkkinen jako korkean ja matalan välillä on heikentynyt ja nykyään populaarikulttuuri tarjoaa enemmän kuin koskaan kiinnostavaa materiaalia ajan arvoista ja niiden muutoksista kiinnostuneille analyysoijille.

Voitto Ruohosen uusi teos liikkuu osittain samoilla linjoilla kuin hänen vuonna 2005 ilmestynyt väitöskirjansa eli sosiologisen kirjallisuudentutkimuksen ja rikoskirjallisuuden dialogissa. Uuden teoksen luvut perustuvat luentoihin tai esitelmiin ja se selittää miksi käsitellyt aihepiirit eivät täysin nivelly yhteen ja eri osat yhteen vetävä loppulukukin puuttuu. Tekijä korostaa teoksen läpi kantavana teemana rikoskirjallisuuden ja yhteiskuntatutkimuksen välisiä dialogeja. Teoksensa ensimmäisessä osassa Voitto Ruohonen esittelee selkeästi aikalaisdiagnosin historiaa ja tyyppejä yhteiskuntatutkimuksessa ja kytkee mukaan esimerkkejä kaunokirjallisuudesta. Toisen osan aiheena ovat kulttuurin legitiimisyys ja kirjallisuussosiologian haasteet eli mikä on hyvää makua ja hyvää kulttuuria. Kuka tai mikä ryhmä määrittää näitä? Ruohonen lähestyy aihetta kahden näkökulman kautta esitellen Pierre Bourdieun ja Bernard Lahiren teorioita. Näiden avulla hän pääsee käsittelemään kysymyksiä korkean ja matalan

välisestä jatkumosta, ja siitä miten nykyään kulttuurituotteiden sijainti tässä jatkumossa ei ole pysyvää, vaan lajien tai ilmiöiden arvostuksessa tapahtuu muutoksia.

Itse rikoskirjallisuutta Ruohonen tutkailee pahan ongelman kautta, vertailemalla suomalaista ja ruotsalaista rikoskirjallisuutta sekä tarkastelemalla kirjan viimeisessä osassa rikoskirjallisuuden ja kaupunkisosiologian välisiä yhteyksiä. Hän aloittaa luomalla katsauksen 1980-luvun kotimaiseen proosaan ja sen pahuuden kuvauksiin sekä siihen, miten näitä on analysoitu tutkimuksessa. Rikoskirjallisuuden puolella pahuutta analysoidaan muun muassa kovaksi keitetyn rikosromaanin kollektiivisena ilmiönä tai ambivalenttina jalon rosvon hahmona, josta hyväksi esimerkiksi löytyy Harri Nykäsen luoma ja televisios-ta tuttu roisto Raid. Pahuuden ongelmaa Ruohonen käsittelee myös Matti Yrjänä Joensuun tuotannossa.

Ruohosen tutkimus kommentoi ja käsittelee muitakin kirjallisuuden lajeja kuin rikoskirjallisuutta ja ottaa esimerkiksi myös muualta kulttuurin kentältä kuin kirjallisuudesta. Tutkimusote on lähinnä kirjoja ja ilmiöitä esittelevä. Analyttiset kommentit ovat lyhyitä ja kiinnostavien aiheiden ja havaintojen takia analyttisempää otetta jää kaipaamaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö Ruohosen tutkimus tarjoais antoisaa ja ajatuksia herättävää luettavaa. Tosin Matti Yrjänä Joensuulla on turhankin korostunut merkitys, tarjoaahan kotimai-

nen rikoskirjallisuus muutakin kiinnostavaa tutkittavaa. Onneksi Nestingenin tutkimus käsittelee osittain suomalaista rikoskirjallisuutta ja laajentaa näin kuvaa siitä, mistä eri näkökulmista sitä voi tarkastella.

Andrew Nestingenin tutkimuksen tavoite on kehittää malli, jonka avulla olisi mahdollista analysoida populaarikulttuuria ja kulttuurin politiikkaa pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa uusliberalismin aikakaudella. Teos alkaakin teoreettisen kehikon esittelyllä. Nestingen käyttää sellaisia teoreetikkoja kuin Michael Warner, Nancy Fraser, Cornelius Castoriadis, Charles Taylor ja Ernesto Laclau perustellakseen ja teoretisoidakseen ajatuksensa populaarikulttuurin merkityksestä ja toiminnasta 2000-luvulla. Sen jälkeen Nestingenin tarkastelee Ruohosen tutkimuksen tavoin erilaisia kulttuurituotteita; pääasiassa elokuvia ja kaunokirjallisuutta.

Kaksi lukua on omistettu elokuville. Ensimmäinen niistä esittelee pohjoismaisen elokuvahybridin, jossa taide-elokuva yhdistyy populaariin genre-elokuvaan. Nestingen käyttää tästä yhdistelmästä käsitettä *medium-concept cinema* (keski-kaupallinen elokuva). Näissä elokuvissa Hollywoodin antaman mallin mukaisen sankarin avulla käsitellään yksilöllisyyden ja henkilökohtaisten ratkaisujen suhdetta monimutkaisiin sosioekonomisiin ja moraalisiin ongelmiin. Ohjaajat ovat omaksuneet taide-elokuvan keinot, mutta hylkäävät taide-elokuvan tavan kertoa tarinaa nojaten mieluummin populaarien

genre-elokuvien tunnistettavaan tyyliin ja markkinointistrategioihin. Toisessa elokuvalla omistetussa luvussa käsitellään melodraamaa, josta tuli 1990-luvulla ohjaajien suosima laji Pohjoismaissa. Ikiaikainen tarina viattomuudesta ja sen menetyksestä tarjoaa hyvän kehyksen käsitellä heikentyneen tasa-arvon ongelmaan muun muassa Lucas Moodysonin, Reza Bagherin tai Aki Kaurismäen elokuvissa. Vaatimuksen melodraama eli *melodrama of demand*, kuten Nestingen tätä muotoa kutsuu, puolustaa yhteisöllisyyden henkeä vaatimalla selitystä siihen, miksi tasa-arvosta on Pohjoismaissa luovuttu järjestelmää kannattelevana periaatteena.

Suomalaista lukijaa kiinnostavat analyysit Johanna Sinisaloon novelleista sekä romaaneista *Sankarit* ja *Ennen päivänlaskua ei voi* ja Leena Lehtolaisen Maria Kallio -sarjasta. Sinisalo käyttää teoksissaan rikkaasti populaarikulttuurin, tietteiskirjallisuuden ja fantasian kuvastoa, jonka avulla hän kyseenalaistaa valtiollisen identiteetin homogeenisyyden ja asettaa uuteen valoon esimerkiksi kotimaisen kirjallisuuden kanonisoidut teokset. Nestingen näkee, että Sinisalo pyrkii kuvaamaan uudenlaisia identiteettejä. Hänen teoksissaan heikennetään niitä kulttuurisia rakenteita, jotka ovat heijastaneet valtiota sekä yhtenäisen kansan kuvausta Suomessa, ja niissä vaaditaan moninaisuuden tunnustamista globalisaation aikakaudella.

Leena Lehtolaisen Maria Kallio -sarjassa keskeistä on yhteisön ja yksilön

suhde ja sukupuolten välisen tasa-arvon vaatimus. Yhdistämällä poliisiromaanin muodon ja Kallion omaelämäkerrallisen kerronnan Lehtolainen pystyy kuvaamaan sekä poliisia valtion viranomaisena että yksityistä, intiimiä perhe-elämää. Lehtolainen käyttää poliisiromaania kyseenalaistamaan suomalaisen yhteiskunnan julkista sektoria, joka on rakentunut maskuliiniseksi. Lehtolaisen käsittelemiä yhteiskunnallisia aiheita ovat muun muassa perheväkivalta ja naisen oikeus omaan ruumiiseensa. Lehtolaisen sarjassa neuvotellaankin Nestingenin mukaan jatkuvasti julkisen ja yksityisen välisestä rajasta.

Yhteistä Kallio-sarjalle ja ruotsalaisen Henning Mankellin Kurt Wallander -sarjoille on tapa, jolla sankarin henkilökohtaisessa elämässä lukuisat erilaiset sosiaaliset konfliktit menevät ristiin ja tulevat näkyviksi. Kumpikin sarja hyödyntää poliisiromaanin lajikonventioita ja muokkaa niitä uudenlaisiksi. Tutkimuksensa viimeisessä luvussa Nestingen analysoi Wallander-sarjaa ja käyttää termiä affekti (*affect*) kuvaamaan sitä avointa ja kulttuurisesti ilmaistua tunnetta, joka on ominainen Wallanderin hahmolle. Wallanderin jatkuva väsymys yhdistyneenä poliittisiin kysymyksiin, joihin ei suoraan anneta vastauksia, saavat lukijan pohtimaan, miten sankari selviää seuraavasta kriisistä. Kun Lehtolainen keskittyy kuvaamaan sankarinsa kautta suomalaisia konflikteja, Mankellia kiinnostaa kansainväliset suhteet. Ruotsalaisen sankarin arkielämä kietoutuu kansainvälisiin ky-

symyksiin siinä määrin, että yksilöiden ja valtioiden erillisyyttä esitetään mahdollisena tilana. Mankellin versio poliisiromaanista puolustaa sellaista solidaarisuutta, joka samanaikaisesti edistäisi heterogeenistä ja eettistä kiintymystä ja vastustaisi maailmanlaajuisia taloudellista globalisaatiota. Ruohosen tavoin Nestingen esittää, että populaarikulttuurin ja sen osa-alueiden arvostuksissa ja käytössä on tapahtunut muutoksia viimeisen parinkymmenen vuoden aikana. Nestingen teos tarjoaakin erinomaisia välineitä populaarikulttuurin analyysiin.

Paula Arvas

Uusinta kirjallisuudentutkimusta

Aarnio, Juuso, *Rhetoric and Representation. Exploring the Cultural Meaning of the Natural Sciences in Contemporary Popular Science Writing and Literature.* – [Hki : Juuso Aarnio], 2008. – 505 s. – Diss. Helsingin yliopisto.

Andersson Wretmark, Astrid, *Tito Colliander och den ryska heligheten.* – Skellefteå : Artos, 2008. – 182 s.

Atila, Jorma, *Bulgarianturkkilainen romaani 1960-luvulla.* – Turku : Turun yliopisto, 2008. – 222 s. – Väitösk. Turun yliopisto. – Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, Scripta lingua Fennica edita 276.

Cederholm, Per-Erik, *Juhani Aho i Sverige. Pressmottagande och Nobelpriskandidatur.* – Sthlm : Stockholm University, 2008. – 117 s. – Stockholm Studies in Finnish Language and Literature 12.

Comparative Approaches to European and Nordic Modernisms. Edited by Mats Jansson, Janna Kantola, Jakob Lothe and H. K. Riikonen. – Hki : Palmenia, 2008. – 238 s. – Palmenia-sarja 39.

Eilittä, Leena, *Ingeborg Bachmann's utopia and disillusionment. Introduction.* – Hki : Finnish Academy of Science and Letters, 2008. – 164 s. – Suomalaisen tiedeakatemian toimituksia. Humaniora 347.

Enckell, Emelie. *Över språkets gränser. En presentation av diktaren Aaro Hellaakoski.* – [Hfors : Emelie Enckell], 2008. – 141 s.

Forssell, Pia, J. L. *Runebergs samlade skrifter i textkritisk behysning.* – [Hfors : Pia Forssell], 2008. – 247 s. – Diss. Helsingfors universitet.

Gränser i nordisk litteratur = Borders in Nordic Literature. IASS XXVI 2006. Vol. 1–2. Utgivare = edited by Clas Zilliacus, redaktörer = coeditors: Heidi Grönstrand & Ulrika Gustafsson. – Åbo : Åbo Akademis förlag, 2008. – 752 s.

Hakapää, Jyrki, *Kirjan tie lukijalle. Kirjakauppojen vakiintuminen Suomessa 1740–1860.* – Hki: SKS, 2008. – 466 s. – Väitösk. Helsingin yliopisto. – Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1166.

Homeroksesta Hesu Hopoon. Antiikin traditioiden vaikutus myöhempään kirjallisuuteen. Toimittaneet Janna Kantola ja Heta Pyrhönen. – Hki : SKS, 2008. – 280 s. – Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1184.

Häggman, Kai, *Paras tavara maailmassa. Suomalainen kustannustoiminta 1800-luvulta 2000-luvulle*. – Hki : Otava, 2008. – 622 s.

Kaarto, Tomi, *Jacques Derrida and the Question of Interpretation. The Phenomenological Reduction, the Intention of the Author, and Kafka's Law*. – Frankfurt am Main : Peter Lang, 2008. – 651 s.

Kallas, Aino, *Elämisen taiteesta. Aino Kallaksen ja Anna-Maria Tallgrenin kirjeenvaihtoa kolmelta vuosikymmeneltä*. Toimittanut Silja Vuorikuru. – Hki: Otava, 2008. – 351 s.

Keskinen, Mikko, *Audio Book. Essays on Sound Technologies in Narrative Fiction*. – Lanham: Lexington Books, 2008. – x, 157 s.

Kivilaakso, Sirpa, *Lumometsän syli. Anni Swanin satusymbolismi 1896–1923*. – Jkylä : Atena, 2008. – 288 s. – Väitösk. Helsingin yliopisto.

Koho, Satu, *Minun tuuleni, minun mereni. Koettu ja eletty paikka Joni Skiftesvikin martinniemeläisteoksissa*. – [Haukipudas : Satu Koho], 2008. – 240 s. – Väitösk. Oulun yliopisto.

Koskimies-Hellman, Anna-Maija, *Inre landskap i text och bild. Dröm, lek och fantasi i svenska och finska bilderböcker*. – Åbo : Åbo Akademis förlag, 2008. – 853 s. – Diss. Åbo Akademi.

Kunnas, Tarmo, *Paha. Mitä kirjallisuus ja taide paljastavat pahan olemuksesta*. – Jkylä : Atena, 2008– 344s.

Lagerstedt, Ilpo, *Amerikansuomalaisia sarjakuvataiteilijoita*. Tre : Tampere University Press, 2008. – 231 s.

Lassila, Pertti, *Syvistä riveistä. Kansankirjailija, sivistyneistö ja kirjallisuus 1800-luvulla*. – Hki: Gaudeamus, 2008. – 266 s.

Lehto, Leevi, *Alussa oli kääntäminen. 2000-luvun poetiikkaa*. – Turku : Savukeidas, 2008. – 258 s.

Luova laji. Näkökulmia kirjoittamisen opetukseen. Toim. Juri Joensuu ja Nora Ekström, Tuomo Lahdelma & Risto Niemi-Pynttari. – Jkylä : Atena, 2008. – 197 s.

Mahlamäki-Kaistinen, Riikka, *Mätänevän velhon taidejulistus. Intertekstuaalisen aineiston asema Apollinairen L'Enchanteur pourrissant -teoksen tematiikassa ja symboliikassa*. – 245 s. – Väitösk. Jyväskylän yliopisto. – Jyväskylä Studies in Humanities 110.

Maijala, Minna, *Passion vallassa. Hermostunut aika Minna Canthin teoksissa*. – Hki : SKS, 2008. – 394 s. – Väitösk. Helsingin yliopisto. – Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1169.

- McDonald-Rissanen, Mary, *Sandstone diaries. Prince Edward Island women's nineteenth- and twentieth-century life writing*. – Tre : Tampere University Press, 2008. – 264 s. – Diss. Tampereen yliopisto. – Acta Universitatis Tamperensis 1369.
- Metaliterary Layers in Finnish Literature*. Edited by Samuli Hägg, Erkki Sevänen & Risto Turunen. Hki : Finnish Literature Society, 2008. – 208 s. – Studia Fennica. Litteraria 3.
- ”Mistä meille metsä, niitty, lähde.” *Kirjoituksia Eeva-Liisa Mannerista*. Tuula Hökkä ja Jarkko Tontti (toim.). – Hki : ntao, 2008. – 98 s.
- Moilanen, Laura-Kristiina, *Talonpoikaisuus, säädyllisyys ja suomalaisuus 1800- ja 1900-lukujen vaihteen suomenkielisen proosan kertomana*. – Jyväskylä : Jyväskylän yliopisto, 2008. – 207 s. – Väitösk. Jyväskylän yliopisto. – Jyväskylä Studies in Humanities 105.
- Mäkelä-Marttinen, Leena, *Olen maa johon tahdot. Timo K. Mukan maailmankuvan poetiikkaa*. – Hki : SKS, 2008. – 436 s. – Väitösk. Helsingin yliopisto. – Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1198.
- Nortela, Mikko, *Bittien poetiikka. Digitaalisen fiktion toiminta ja tulkinta ergodisen semiotiikan mäkökuilmasta*. – Joensuu : Joensuun yliopisto, 2008. – 243 s. – Väitösk. Joensuun yliopisto. – Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 52.
- Oinas, Outi, *”Kauniit asiat ja ihmisten ilot eivät voi olla Jumalalle vieraita”. Kirjailija, pappi Arvi Järventaus ja Lappi*. – Rovaniemi : Lapin yliopisto, 2008. – 306 s. – Väitösk. Lapin yliopisto. – Acta Universitatis Lapponiensis 155.
- Papyruksesta PDF:ään. Tutkielmia kirjan historiasta*. Toimittaneet Leila Koivunen ja Janne Tunturi. – Turku : Turun yliopisto, 2008. – 167 s.
- Peltonen, Milla, *Jälkirealismmin ehdoilla. Hannu Salaman Siinä näkijä missä tekijä ja Finlandia-sarja* [Elektroninen aineisto]. – Turku : Turun yliopisto, 2008. – 285 s. – Väitösk. Turun yliopisto. – Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, Scripta lingua Fennica edita 272. – <https://oa.doria.fi/handle/10024/40126>
- Polvinen, Merja, *Reading the Texture of Reality. Chaos Theory, Literature and the Humanist Perspective*. – Hki : University of Helsinki, 2008. – 285 s. – English Department Studies 6.
- Rhetoric and literature in Finland and Sweden, 1600–1900*. – Copenhagen : Nordisk netværk for retorikkens historie, 2008. – 232 s. – Nordic Studies in the History of Rhetoric 2.
- Ruohonen, Voitto, *Kadun varjoisalla puolella. Rikoskirjallisuuden ja yhteiskuntatutkimuksen dialogeja*. – Hki : SKS, 2008. – 257 s. – Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1193.
- Salin, Sari, *Narri kertojana. Kultaisesta aasista suomalaiseen postmodernismiin*. – Hki : SKS, 2008. – 372 s. – Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1180.

Salokannel, Juhani, *Sivistystahto. Jaan Kross, hänen teoksensa ja virolaisuus*. – Hki : WSOY, 2008. – 507 s.

Sirén, Helena, *Romaanihenkilö vailla työtä. Työttömyys suomalaisessa nykykirjallisuudessa*. – Tre : Tampereen yliopisto, 2008. – 78 s. – Pro gradu, Tampereen yliopisto. – Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tutkimuksia. Sarja A 11.

Sklar, Howard, *The Art of Sympathy : Forms of Moral and Emotional Persuasion in Fiction*. – Hki : University of Helsinki, 2008. – xiv, 270 s. – Diss. University of Helsinki.

Sorvakko-Spratte, Marianneli, *Der Teufelspakt in deutschen, finnischen und schwedischen Faust-Werken. Ein unmoralisches Angebot?* – Würzburg : Königshausen & Neumann, 2008. – 386 s. – Diss. Åbo Akademi, Universität Flensburg. – Epistemata. Reihe Literaturwissenschaft 632.

Stedet. Modernisme i nordisk lyrikk, 2. Hadle Oftedal Andersen, Peter Stein Larsen og Louise Mønster (red.). – Hfors : Helsingfors universitet. Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur, 2008. – 159 s. – Nordica Helsingensia 13; Kultur og kritikk i Norden nr 4.

Söderling, Trygve, *Drag på parnassen. Två sextiotalsstudier. Del 1, Medelklass med mänskligt ansikte. Medelklassradikalism i fyra sextiotalsromaner av Christer Kihlman, Jarl Sjöblom, Marianne Alopaeus och Ulla-Lena Lundberg*. – Hfors : Helsingfors universitet, 2008. – 233 s. – Diss. Helsingfors universitet. – Meddelanden från avdelningen för nordisk litteratur nr 18.

Söderling, Trygve, *Drag på parnassen. Två sextiotalsstudier. Del 2, Modernistdebatten. Sak, person och fält i finlandsvensk litteraturdebatt ar 1965*. – Hfors : Helsingfors universitet, 2008. – 243 s. – Diss. Helsingfors universitet. – Meddelanden från avdelningen för nordisk litteratur nr 19.

Taajuuksilla varahdellen. Sukupuolten tiloja ja tunteja kirjallisuudessa ja elokuvassa. Toimittanut Sanna Karkulehto. – Oulu : University of Oulu, 2008. – 238 s. – Studia humaniora Ouluensia 7.

Tarinoiden paluu. Esseitä ranskalaisesta nykykirjallisuudesta. Päivi Kosonen, Hanna Meretoja & Päivi Mäkirinta (toim.). – Hki : Avain, 2008. – 304 s.

Tekijyyden ulottuvuuksia. Toim. Eeva Haverinen, Erkki Vainikkala & Tuomo Lahdelma. – Jkylä: Jyväskylän yliopisto, 2008. – 315 s. – Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 93.

Toikkanen, Jarkko, *The Break of Paul de Man*. – Tre : Tampere University Press, 2008. – 260 s. – Diss. Tampereen yliopisto. – Acta Universitatis Tamperensis 1337.

Tuohela, Kirsi, *Huhtikuun tekstit. Kolmen naisen koettu ja kirjoitettu melankolia 1870–1900*. – Hki : SKS, 2008. – 373 s. – Väitösk. Turun yliopisto. – Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1161.

Tuomioja, Erkki, *Da ich aber eine sehr unverwüstliche Frau bin... Hella Wuolijoki – Stichworte für Brecht. Aus dem Englischen von Monika Zemke.* Leipzig : Militzke, 2008. – 368 s.

Turoma, Sanna, *Empire, Tourism, Nostalgia. Joseph Brodsky and Travel Writing.* – [Hki : Sanna Turoma], 2008. – 273 s. – Diss. University of Helsinki.

Turpeinen, Oiva, *Anders Lönnsbohm. Maanmittari ja runoilijoiden isä.* Somerniemi : Amanita, 2008. – 247 s.

Tuulio, Tyyni, *Nuoruusajan kirjeenvaihtoa.* Toimittanut Irma Koskinen. – Hki : SKS, 2008. – 384 s. – Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1153.

Westin, Boel, *Tove Jansson. Sanat, kuvat, elämä.* Suomentanut Jaana Nikula. – Hfors : Schildts, 2008. – 511 s.

Ylimartimo, Sisko, *Anna ja muut ystävämmä. L. M. Montgomeryn elämä ja sankarittaret.* – Jkylä : Minerva, 2008. – 255 s.

Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus. Toimittaneet Toni Lahtinen ja Markku Lehtimäki. – 263 s. – Hki : SKS, 2008. – Tietolipas 222.

Ulkomaisten kirjallisuudentutkimusten suomennoksia

Ackroyd, Peter, *Edgar Allan Poe. Lyhyt elämä.* Suomentanut Helene Bützow. Jkylä : Atena, 2008. – 175 s.

Baas, Bernard, *Asia, ääni ja aika.* Suomentanut Kaisa Sivenius. – Hki : Loki-kirjat, 2008. – 64 s.

Bayard, Pierre, *Miten puhua kirjoista joita ei ole lukenut.* Suomentanut Pirjo Thorel. – Jkylä : Atena, 2008. – 189 s.

Blanchot, Maurice, *Ääretön keskustelu. Vol. 1.* Suomentanut Janne Kurki. – Vantaa : Apeiron kirjat, 2008. – 258 s.

Bradbury, Ray, *Zen sanataiteessa. Esseitä luovuudesta.* Suom. Elina Seppänen. Hki : Kansanvalistusseura, 2008. – 149 s.

Duras, Marguerite, *Sodan vibkot ja muita kirjoituksia.* – Hki : Like, 2008. – 308 s.

Greenblatt, Stephen, *Shakespeare. Kuinka Williamista tuli Shakespeare?* Suomentanut Kaisa Sivenius. – Hki : Otava, 2008. – 454 s.

Jangfeldt, Bengt, *Panoksena elämä. Vladimir Majakovski ja hänen piirinsä*. Suomentanut Juhani Lindholm. – Hki : WSOY, 2008. – 630 s.

Montaigne, Michel de, *Esseitä. Osa 2*. Suomentanut ja selityksin varustanut Renja Salminen. – Hki : WSOY, 2008. – 700 s.

Pamuk, Orhan, *Muita värejä. Kirjoituksia elämästä, taiteesta, kirjoista ja kaupungeista*. – Hki : Tammi, 2008. – 544 s.

Stoney, Barbara, *Enid Blyton. Elämäkerta*. Suomentanut Heikki Salojärvi. – Hki : Ajatus, 2008. – 286 s.

Luettelo uusimmasta kirjallisuudentutkimuksesta on luettavissa kokonaisuudessaan osoitteessa: <http://www.helsinki.fi/jarj/skts/>

Sentimental traits in Nordic Realism

This article surveys sentimental traits in Finnish 19th century realism, a topic that has been overlooked in earlier research. The aim of the article is to show that in determining the background and characteristics of Finnish realism, French sentimentalism and its impact on later literature cannot be overlooked, and that there is need for further research into the topic. To substantiate this claim, the article focuses on Juhani Aho's novel *Papin rouva* (1893) which has been seen as 'the Finnish Madame Bovary'. By contrast, this article analyses *Papin rouva* as a sentimental novel that concentrates on depicting the sufferings of the unhappily married protagonist Elli and the conflict that occurs between Elli's individual freedom and her conjugal duty. In contrast to Gustave Flaubert's adulterous Emma in his *Madame Bovary* (1857), Elli can be seen as a sentimentalist woman who wants to act virtuously. Further, the article draws attention to the sentimental features in Henrik Ibsen's *Et Dukkehjem* (1879), an undisputed inspiration of Aho's *Papin rouva*, and raises the question of whether Nordic realism was influenced by sentimentalism on a larger scale. The article suggests that the compassion for lower classes and women's suffering in realist novels could be seen in sentimentalist light.

Saija Isomaa

Worry about Respectability: White Women and Class in Joyce Carol Oates novel *Because It Is Bitter, And Because It Is My Heart*

Recent fiction by Joyce Carol Oates offers new perspectives to the construction of identity and problems of inequality in postmodern American society. For example her novel *Because It Is Bitter, And Because It Is My Heart* (1990), which returns to the age of racial segregation in the United States, combines the representation of poor and working class characters to the theme of race and ethnicity. Oates's return to the past in her fiction is linked to the contemporary uneasiness about white racial identity and debates concerning race and ethnicity in the U.S.

This article examines the representation of the complicated dynamics of social stratification and inequality in relation to the particular cultural and historical context of the U.S. The question is discussed in particular with reference to the concepts of class, race and gender, which are understood as culturally constructed identity categories and discourses that work in relation to each other. The focus is especially on the changing concept of class and its intersections with race and gender. Class is examined through a theoretical framework of intersectional approach and the ideas of Pierre Bourdieu and Beverly Skeggs.

The analysis depicts the white working class women characters and their worry about respectability that appears in different ways in their everyday lives and bodily dispositions. Furthermore, the article examines the function of poor white family as social other for the working class white and black families in the novel's context. By employing the viewpoints of differently positioned families the narration demonstrates the dynamic construction and regulation of the social hierarchy in the Jim Crow era. In so doing the novel offers a critical view to the production of inequality in American society.

Lotta Kähkönen